

גליון
באר
הכרשה

נערך ונלקט מתוך תוכן דברי שיחותיו של
מורינו הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

יום כיפור

מכון
באר
האמונה

תוכן הענינים

פרשת וילך - שבת שובה

- א פני ביום ההוא - כי אתה עמדי.....
- ד מלך אוהב צדקה - ריבוי הצדקה וחסד בימים אלו.....
- ה דרשו ה' בהמצאו - ולא להיות כשוטה המאבד מה שנותנים לו.....
- ה מה לך נרדם - לנצל כל רגע ורגע.....
- י קראוהו בהיותו קרוב - כח התפילה בימים אלו.....
- יג מודה ועוזב ירוחם - סגולת המכיר שחטא ומודה על האמת.....
- יד גדולה תשובה - במעלת התשובה, לכל איש ישראל באשר הוא.....
- יח שבת בו תשוב - שבת שובה.....

יום הכיפורים

- כ שבעת ימים קודם - ענין ההכנה לקראת יוה"כ.....
- כ זה כפרתי - מנהג כפרות.....
- כ כל האוכל ושותה בתשיעי - מצות אכילה בערב יוה"כ"פ.....
- כב עד שירצה את חברו - יום עזיבת קנאה ותחרות יום שימת אהבה ורעות.....
- כד ומי מטהר אתכם - ענין הטבילה בעיו"כ.....
- כה כי גדול יום ה' - תוקף קדושתו ועיצומו של יוה"כ"פ.....
- כו לפני ה' תטהרו - טהרת היום.....
- כח אשריכם ישראל - תשובה מתוך שמחה.....
- ל והתוודה - מצוות וסגולת הווידוי.....
- לב והיה לפניך ערב - בשגב זמן כניסת יום הכיפורים.....
- לג תענו את נפשותיכם - סגולת התענית.....
- לד בעת נעילת שער - תוקף זמן נעילה.....

וילך - שבת שובה

פני ביום ההוא - כי אתה עמדי

בהמשך הכתוב 'ואנכי הסתר אסתיר', וביאר הרה"ק הרבי ר' בונים מפשיסחא זי"ע (תורת שמחה אות קפ), כי זה כלל גדול ביסודות האמונה הטהורה, שלעולם הקב"ה אינו 'עוזב' את בני ישראל, וכדכתיב (תהלים צד יד) 'כי לא יטוש ה' את עמו ונחלתו לא יעזוב', בכלל ובפרט, וגם בשעת 'חרון אף' וכשמוצאים אותו צרות רבות ורעות חלילה לו לומר 'עזבני ה' זה' שבחני'*, ואדרבה, זה עצמו שהוא חושב שסילק הקב"ה שכינתו מעליו,

בפרשתן (לא י-יח), וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתני פני מהם והיה לאכול ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא על כי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה, ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא, הקשו הראשונים, שאם אכן הוא יודע שכל צרותיו הם בעבור שאין אלוקיו בקרבו - הרי הוא מכיר בחטאו, ומדוע ממשיכה עליו מידת הדין, וכדכתיב

א. מעשה נפלא אירע לאחרונה, וכפי ששמעתי מידיד נאמן צדיק וחסיד ששמע מבעל המעשה - אברך חשוב העמל בתורה ת"ח בן ת"ח בן בנו של ת"ח, הלה החל להרגיש באמצע ה'סדר' (בשעות הבוקר) כאב שיניים ההולך וחזק, והואיל וידע כי בבית הוריו שבעי"ת ביתר נמצאת תרופת פלא, המשככת כאבי שיניים עד להפליא, לכן יצא מהיכל 'הכולל' והתקשר לבית הוריו וביקש מאמו הרחמנית שתשלח אליו את התרופה לבית תלמודו שבירושלים, וחזר לתלמודו. כשסיים חק לימודו בסוף 'הסדר' ועדיין לא הגיעה לידו ה'רפואה', התקשר בשנית לאמו ושאל אותה האם שלחה מה שביקש ממנה, השיבה בהן - שלחתי ה'חבילה' עם פלוני המשמש כ'שליח' לפרנסתו, מיד פנו אל השליח לברר אצלו איה מקומו... ענה הלה, עשיתי כל אשר נצטוויתי, וכבר מסרתי את התרופה אל האיש אשר אליו נשלחה, אך האברך טען, איני יודע מה אתה סח, מעולם לא הובאה התרופה לידי, ענה השליח, הנה למספר טלפון פלוני התקשרתי ומסרתי את החבילה לבעליה, דרשו וחקרו היטב ונתברר כי השליח 'טעה' במספר הטלפון, ושינה את המספר האחרון למספר הסמוך למספר של האברך, ואל מי הגיע - אל אברך אחר הלומד בכולל בבנין הסמוך למקום לימודיו של האברך בעל המעשה, ולו נתן את ה'משלוח', ולפלא, הלה סבר וקיבל והודה בפה מלא, בספרו כי תקפוהו לפני זמן כאבים עזים בשיניו - כאב כל יתואר ובלתי נסבל, ומשלא מצא לעצמו מקום מנוחה נשא עיניו השמימה, וכה אמר, אבי שבשמים, שמע קולי חוס ורחם עלי וקבל ברחמים וברצון, חמל נא, רחם נא ושלח לי במהרה תרופה לשכך את הכאב האיום המפלח כל אבר שבגופי... ותוכ"ד צלצל הטלפון שבכיסו, ואמרו לו מהצד השני של הטלפון - 'בידי סממני מרפא לשיניים' עבורך, נטלם ורווח לו. מששאלוהו, מה חשבת, כיצד אירע הנס... היאך לא הבנת שיש כאן טעות הניכרת ומוכחת, ענה האיש, האמת אגיד, לא חשבתי מאומה, יסוריי העבירוני על דעתי... (מרוב הכאבים והייסורים לא חשב כלום, אלא היה נראה לו כדבר פשוט ששלחו לו את ה'ישועה' מן שמיא).

ומלבד גודל ההשגחה הפרטית המופלאה, כיצד סיבב הקב"ה להביא לו את ה'ישועה', באופן שהביאו משמיא 'כאב שיניים' על עוד אברך (שלא בחזק כ"כ), והלה יתקשר לאמו, ומקום לימודיהם בסמיכות (בכדי שלא יבחין השליח בטעות) ולא עוד אלא שגם מספר הטלפון שלהם דומה עד לאחת... גם נלמד מכאן על כוחה של תפילה מעומק הלב להחיש את ההצלה והתרופה, אך לענייננו נתבונן בתוקף ההשגחה היתירה שיש על האדם בעת צרתו, וכמו שנאמר (שמות ג ז) 'כי ידעתי את מכאוביו, ובכל צרתם לו צר. הוסיף ה'מספר' חיזוק נפלא בדרך מליצה, כי ההבדל וההפרש בין שני האברכים, הראשון סמך על 'אמו'... והשני סמך על 'בורא כל עולמים'...

ויחדיו יהיו תמים, לימוד שני העניינים גם יחדיו נלמד ממעשה נוסף - מעשה נפלא ששמענו מבעל המעשה בכבודו ובעצמו, המוכר 'תוכנות מחשב' (computir programs) לניהול תלמידים בישיבות, לפני כשנה נקרא האיש לאחד הישיבות, להראות להנהלת הישיבה את התוכנה, בתוך הדברים רצה להראותם כיצד ניתן להדפיס ע"י התוכנה 'מכתבים' להורי התלמידים באופן אוטומטי, לקח האיש את רשימת התלמידים שנרשמו לקראת השנה החדשה, והדפיס 'אישור קבלה' לאחד השמות שהיה ברשימה, המשגיח שראה את הדף הנדפס, שחק ונענה בדרך אגב ואמר, בחור זה לא נתקבל להמנות כתלמידו, אבל מאי נפק"מ, הרי הדף נדפס רק לצורך 'דוגמא', להראותם כיצד משתמשים בתוכנה... כעבור יומיים, ישב 'פקיד' במשרד (אפיס) הישיבה והדפיס מכתבים להודיע להורים המאוששים שבניהם נתקבלו לישיבה, ומשנהו הכניס את הדפים ל'מעטפות' (Envelopes) ושלחם לבית הבחורים, הלה שראה עוד

באר הפרשה - זילך - שבת שזבה

זכר אינו משגיח עליו, הא גופא נחשב לחטא², ועל כן 'ואנכי הסתר אסתיר פני'. כי על האדם לדעת שהקב"ה נמצא אתו בכל מצב, 'וגם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי'.
 וכך דרש הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע (פורים ד"ה אסתיר) את לשון הכתוב ואנכי הסתר אסתיר - פני ביום

ההוא, כלומר, שגם כשה'הסתר' כפול ומכופל עדיין פני ביום ההוא, שהקב"ה נמצא בתוך כל ההסתר³, ושוכן על האדם ששרוי בחשכה ר"ל⁴. וכמו שפירשו בלשון הכתוב (ישעיה מה טו) 'אכן אתה א-ל מסתתר', שגם בשעה שנדמה כי א-ל מסתתר ידענו כי אכן אתה נמצא עמנו ומשגיח עלינו⁵.

דף כיו"ב על השולחן, הכניסו גם כן למעטפה ושלחה לבית הבחור, למחרת התקשר המשגיח לאותו אברך המוכר תוכנות, ואמר לו... אינך יודע מה עשית לי... על בחור זה ישבנו רבות והחלטנו שלא לקבלו מחמת כמה סיבות (קהילה שהוא שייך אליה וכיו"ב) אף שההורים הפעילו אלינו לחץ אדיר לקבלו, ואילו אתמול נשלח אליו הביתה מכתב המבשרו מטעם הנהלת הישיבה שהם מקבלים אותו ב'שתי ידיים', וכיצד אירע הדבר, כי בטעות נשתרבו אותו דף שהדפסת להראות לנו ל'דוגמא' בעלמא... ונשלח כאילו אמיתי הוא, הבחור והוריו שמחו עד השמים וכבר פנו להנהלת הישיבה לסדר את כל העניינים - תשלום וכו', והפקיד ענה להם, אינני רואה את שמו של הבחור הלז ברשימת ה'תלמידים', אך הם בשלהם, בידינו מכתב שנתקבל מטעם הישיבה המבשרנו בשורות טובות... בירר ה'מזכיר' אצל המשגיח, ואז נתבררה הטעות. אך המשגיח הבין ש'את הנעשה אין להשיב', אי אפשר להסביר להורים כי אך 'טעות' בעלמא אירע עם שליחת המכתב אליהם, ומוכרחים אנו לקבל את הבחור - מלאך... בע"כ יענה אמן.
 עתה, אחר שנה נקראתי שוב להנהלת הישיבה לסדר להם כמה עניינים בניהול המחשבים, בהיותי שם שאלתי את המשגיח בדרך אגב, מה שלום אותו הבחור ש'הכנסתי' לישיבה במעשי... ענה המשגיח, אשריו ואשרי ילדתו, הננו חבים לך הכרת הטוב על שגרמת לנו להכניס בחור חשוב כמותו וכו', הוא תורם רבות לכל ה'מצב' של הישיבה, עברתי על הרשימה של התלמידים, ובו נכתב ה'כתובת' (אדרעס) של הבחור וראיתי שהנני מכיר היטב את אביו, מיד התקשרתי לאביו, ומסרתי לו על 'שמועות טובות' ששמעתי מפי המשגיח על בנו, ובתוך כך שאלתי את פיו, הגידה נא לי, כיצד הצלחת להכניס לישיבה... ענה האב ואמר, האמת אגיד, אין זה אלא 'נס גדול', כי רבות פעלנו שיסכימו להכניסו, והעלינו חרס בידינו, עד שבילילה אחד נסעתי עם נו"ב לכותל המערבי, שם ישבנו גם בכינו, 'זה בקרן זוית זו וזה בקרן זוית זו', כל הלילה התפללנו מעומק לבנו בדמעות שליש להצלחת בנינו החשוב, כי ידענו שהוא בחור חשוב עד למאד, ו'מגיע' לו להתקבל לישיבה טובה וחשובה, גמרנו שם כמה פעמים את כל ספר התהלים, ואכן כעבור יומיים קבלנו 'מכתב' מהישיבה - בנכם נתקבל להימנות כתלמיד בישיבתנו... בשמחה רבה דברנו עם ה'מזכיר', ואכן מתחילה החל הלה לגמגמם... אבל למעשה אמר, דברתי עם המשגיח ואין כל נפק"מ מה ומי, תכלית, הבחור נתקבל, וממשיך האיש לספר, ב'תוכנה' יש אפשרות לבדוק על כל מכתב מתי נדפס, ומצאתי, כי באותו היום בשעה 11 בבוקר - למחרת שהייתם כל הלילה בתפילה ובכיה עבור בנם, נדפס על ידי המכתב ב'טעות' והונח על השולחן במשרד הישיבה, ומשם נפתחה לו הדרך להתקבל לישיבה.

ראו נא כמה פלאות השגחת הבורא, וכמה סיבבה ההשגחה, לשדד מערכות למלא משאלות לב המתפללים תפילה מעומק הלב, וביחוד כשהיא תפילת אבות על בנים להצלחתם בתורה וביראה.

ב. וכעניין הזה פירש הגה"ק מהרי"ל דיסקין זי"ע (פרי אהרי) במה שאומרים ומתוודים ביום הכיפורים 'על חטא שחטאנו לפניך בתמהון לבב', שכפשוטו היינו בשגעון ובדרך שטות, וכמו שנאמר בפרשת התוכחה (לעיל כח כח) ומה מקום לוידוי ע"ז, והמהרי"ל מבאר 'דהיינו שמחשב, שהולך ומתרעם ח"ו על מידותיו של הקב"ה', ועל כך צריך להתוודות ולחזור ממחשבתו הרעה.

ג. כעין זה פירש בספר 'משכיות לבב' (על תהילים) בלשון הכתוב (ק"ט קיד) 'סתרי ומגני אתה לדברך יחלתי', שכך אמר דוד המלך ע"ה, ידעתי שגם בזמן שאתה נראה כסתרי - בעת שהסתרת פניך, עדיין מגני אתה, מגין עלי ושומר אותי, על כן לדברך יחלתי...

ד. באופן נורא ביאר חכם מופלג שליט"א על פי מה שכתב הרה"ק ה'תפארת שלמה' זי"ע (לפסח שני) לפרש בלשון הכתוב (במדבר ט ו) 'ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא', כי 'ביום ההוא' רומז על הארה דלעתיד לבוא שע"כ נאמר 'ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד' (ויסודו בדברי האר"י הק' עיי"ש), ומעתה יש לומר גם בפסוק זה 'ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא', כי האמת היא שדייקא באותה שעה קשה של אסתיר אסתיר, דהיינו הסתר אחר הסתר

פניו שלא יראה בהכאת בנו, עכ"ל. והרי שאפילו ה'הסתר פנים' נובע לגודל אהבתו של הקב"ה לבניו חביביו עד שאינו יכול לראות בצרתם, וגם בשעה שנאמר עליה 'וחרה אפי' עדיין חיבתו עלינו.

ומעתה, אם יאמין גם בעת ה'צרה' שיש אלוקי בקרבי, אז יעלמו ממנו כל ההסתרים והצרות, ויצא מאפילה לאורה. וכמו שפירש הרה"ק ה'דגל מתנה אפרים' זי"ע (הפסרת כי תבוא) במה שנאמר (ישעיה ס א-ב) 'קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרה, כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה', שהנה יש לפרש אומרו 'כי בא אורך' שהוא מלשון הסתלקות האור, וכמו 'כי בא השמש' (בראשית כח יא) שפירושו ששקעה השמש ונסתלקה, ונמצא שהכתוב מדבר על שעת העדר האור וסילוקו, אך מכל מקום קומי אורי - התחזק והאמן שכל ההסתר אינו אלא דמיון ואחיות עיניים, אך האמת היא שכבוד ה' עליך זרח (ועי"ש שמביא באריכות משל מהבעש"ט הק' בעניין

בדברים הללו ביאר הנצי"ב (מרומי שדה חגיגה ה:) הא דאיתא בגמ' (שם) על הפסוק 'ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא - רב יוסף אמר ידו נטויה עלינו שנאמר (ישעיה נא טז) ובצל ידי בִּסְתִיךָ, והכוונה היא כי רב יוסף בא לפרש שאין הכוונה שהקב"ה הסתיר פניו מישראל ח"ו ואינו מביט בהם, אלא ודאי שבכל מצב הקב"ה משגיח עלינו, אלא שענין 'הסתר פנים' הוא שכביכול 'ידו נטויה עלינו', כלומר, שהניח ידו לחצוץ, להסתיר כדי שלא נראה אותו היאך הוא משגיח עלינו, והביא על זה ראיה ממה שנאמר 'ובצל ידי בסיתך', מלשון דבר המכוסה מן העין. אך בוודאי שהקב"ה מביט בנו ומשגיח עלינו לרחמיה.

יתר על כן מצינו בדברי ה'דעת זקנים' מבעלי התוס' על האמור בפרשתן (וילך לא יז) 'וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתני פני מהם', בזה"ל, זהו דרך חיבה, כאדם שחטא לו בנו ואומר לרבו להלקותו, והוא אינו יכול לראות בצרת בנו שרחמיו עליו, ומסתיר

והסתרה שבתוך ההסתרה, הרי הקב"ה קרוב ביותר עד שהוא כאותה הארה של לעתיד לבוא, וככל שיגדל ההסתר וירבה החושך כן יתקרב הקב"ה אליו בעת צרתו...

ה. וכמו שמצינו בפרשתן (וילך לא ב-ג) שאמר משה רבינו לבני ישראל 'בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא וגו', ה' אלוקיך הוא עובר לפניך, וביאר ה'ספורנו' שבא לנחם אותם שלא יתעצבו על מיתתו, וכך אמר להם 'אין לכם להתעצב על מה שתאבד מכם הנהגתי כי אמנם ה' אלוקיך עובר לפניך ובכך תזכו להנהיגה יותר טוב מהנהגתי', כי ה' אלוקינו אמת וקיים לעד, ולעולם לא יטוש ה' את עמו.

ו. בפרשתן (לא יט-כא), 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת וגו', והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד, ולכאורה קשה שהרי ב'שירה' זו נאמרו תוכחות ופורענות הרבה, ואם כן מה מקום ל'שירה', וביאר הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (תרנ"א) שהוא על דרך שנאמר (תהלים קא א) 'לדוד מזמור חסד ומשפט אשירה', ודרשו חז"ל (ברכות ט:) 'אם חסד אשירה אם משפט אשירה', וכן דרשו את האמור עוד (שם נו יא) 'בה' אהלל דבר באלוקים אהלל דבר' - 'בה' אהלל דבר זו מדה טובה, באלוקים אהלל דבר זו מדת פורענות, והיינו טעמא, כי כל ה'משפט' והדין הם לטובה, לגודל רחמיו של הקב"ה על בני ישראל, על כן שפיר נאמר 'את השירה הזאת'.

וכן כתב הרה"ק ה'תפארת שלמה' זי"ע (ד"ה וענתה) וז"ל, דהנה אע"פ שהשירה הזאת יש בה תוכחת הרבה וצרות אעפ"כ הם רחמים בשורשם, כי כוונת השי"ת רק לטובה, ברוגז רחם תזכור. עכ"ל. ומביא ראיה לזה ממה דאיתא מהאר"י הק' (סידור האר"י) על פרשת 'והיה אם שמוע' כי כל תיבה מכוונת כנגד שמות הקודש שבשם ע"ב ב"ה, וסידר את שמות הקודש מעל התיבות, ומעל 'וחרה אפי' כתיב ב' שמות שהם כמניין ע"ב לרמז 'כי על כל התוכחות הנה שם ע"ב שהוא רחמים עומד עליהם' [ועי"ש שמאריך בדברים נשגבים מה שאין הפה יכול לדבר].

ז. ומן העניין להביא מה שביאר הגה"ק רבי שלמה קלוגער זי"ע (קהלת יעקב דרוש כח לעיו"כ תקצ"ד) במה שאמרו חז"ל (ברכות ח:) 'כל האוכל בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי', על פי מה שמוכיח שהבטחון בהשי"ת ואמירתו שהכל לטובה מהפכת את כל הדינים באמת לטובה, וכמו שמצינו בנחום איש גמזו, שעל ידי שאמר 'גם זו לטובה' נהפך באמת הכל לטובה (כמובא באריכות בתענית כא). ועפ"ז כתב 'דבאמת מצד עצמו היה ראוי יום הכיפורים להיות יום הדין גדול ונורא מאוד, רק ע"י שישאל אוכלין ושותים בערב יוה"כ ומראין בטחונם בו ית' וכמו שכתב הטור (סי' תר"ד) בשם החייט, ולכך בטחון זה גורם שמהפך את יוה"כ מיום דין להיות יום רחמים גמורים, וא"כ כיון דאכילת ערב יו"כ גורמת לכל יוה"כ, לכך הוא שקול כיוה"כ עצמו, והוא העצם של יום הכיפורים'. עכ"ל.

באר הפרשה - זילך - שבת שובה

אותיות 'ו תשרי', שכן מתוך עשרת ימי תשובה ישנם שישה ימים שניתן לתת בהם צדקה [שהרי בשני ימים דר"ה ובשבת שובה וביה"כ אי אפשר לתת צדקה].

פסק ה'מחבר' (סי' תקפ"א) 'בעשרת ימי תשובה אומר המלך הקדוש, המלך המשפט', וצריך להבין, דבשלמא 'המלך הקדוש' שאומר במקום 'האל-ל הקדוש' שפיר, מפני שרוצים להזכיר ענין המלכות בימים אלו, אך מדוע משנים ואומרים 'המלך המשפט' הלא בלאו הכי מזכירים 'מלכות' כשאומרים 'מלך אוהב צדקה ומשפט', ואדרבה יש מקום לומר דנוסח זה עדיף מפי, שאומרים שהקב"ה אוהב את הצדקה ומשפט שעושה בימים אלו.

והסבר לזה מצינו בספר 'מעיל צדקה' (אות תקמ) לבעל ה'שבט מוסר' זצ"ל, ראשית דבריו הרי הוא מפרש את דברי הברכה 'מלך אוהב צדקה ומשפט' - שהקב"ה אוהב את מעשה הצדקה הנעשית כמשפט (בתיקונו). הוסיפו על כך את הנוסח בעשי"ת - 'המלך המשפט', פירוש שבימים אלו הקב"ה הן האם קיימו כראוי את הצדקה. נמצא דהמלך המשפט קאי על מה שאומרים בכל ימות השנה 'אוהב צדקה ומשפט', ומשום הכי רמזו המשפט על מצות הצדקה הגם שכל מעשי בני אדם נידונים בימים אלו, מכל מקום 'לא רמזו כי אם בענין הצדקה, להודיע שאין חביב לפניו כצדקה'^ט.

זה, וכל עניין החושך והערפל ומסכים המברילים אינו אלא עבור עמי הארץ והלאומים הנלחמים בישראל, אך לבני ישראל אין זה אלא דמיון בעבור יתחזקו לחפון בקרבתו ית', ואם אכן יאמינו שהקב"ה שוכן עימם אזי יסלק השי"ת כל המחיצות והכיסויים וההסתרים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה.

ובררך זה מבאר עוד בלשון הכתוב (תהילים פ"ט טו) 'אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון', כי אשרי העם היודעים ומתבוננים שגם ה'תרועה' והשבירה אינם אלא מה', ורק נדמה כהסתר, ועל ידי זה זוכים לבאור פניך יהלכון, ובאור פני מלך חיים.

מלך אוהב צדקה - ריבוי הצדקה וחסד בימים אלו

כתב הרמב"ם (הלכות תשובה ג' ד) 'נהגו כל בית ישראל, להרבות בצדקה וחסד בין איש לרעהו ובמעשים טובים ולעסוק במצות מראש השנה ועד יום הכפורים יתר מכל השנה'. וכך כתב רבינו אפרים (הובא בנחל קדומים ריש פר' שופטים) רמז מן התורה להרבות בצדקה בימים אלו, בלשון הכתוב (דברים טו ב) 'צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ', שראוי להרבות בצדקה ולרדוף אחריה, למען תחיה - שבזכות הצדקה תזכה להיכתב ולהיחתם לחיים^ח, אימתי הכתוב מדבר, 'וירשת'

ח. מובא בגמ' (כתובות טז): שמר עוקבא היה רגיל בכל 'מעלי יומא דכיפורי' (- ערב יו"כ) לשלוח לעני שהיה בשכנותו סך ארבעה מאות זוזים. וכתב המהרש"א (ח"א ד"ה ארבע) וז"ל, דקדק ליתן צדקה זו הגדולה ערב יו"כ, שזכות זו היא מכריע לטובה, (אי"נ בו ביום צריך העני יותר לסעודתו). עכ"ל.

סיפר הגה"צ רבי יצחק שלמה אונגאר זצ"ל אב"ד 'חוג חתם סופר' ב"ב, מעשה שהיה אצל הגה"ק בעל ה'חתם סופר' זי"ע, בשנה אחת אחרי 'סעודה המפסקת' קרא החת"ס לאחת מבנותיו, ואמר לה, שתלך להציע שידוך ליתום פלוני עם יתומה פלונית, אמרה הבת כי מיד בצאת החג תפעל להוציא את השידוך מן הכח לפועל, אמר לה החת"ס, הנה זקוק אנכי לאיזה זכות לקראת יום הדין והחתימה. מיד שלחה הבת לדבר עם הבחור אודות יתומה פלונית, ויען הבחור מה אעשה ואין הפרוטה מצויה בכיסי, הביאה הבת את דבריו אל אביה הגדול, נענה החת"ס והשיב שהוא מבטיח שלעולם לא יחסר להם דבר בביתם... מששמע הבחור את הבטחת החת"ס הסכים מיד (ואכן, לימים סיפר הלה, שתמיד היתה פרנסתו מצויה, ואף שלא זכה לעשירות לא היה חסר לו כלום מעולם), אף צד הכלה הסכימו מיד ובאו בברית האירוסין לשמחת החת"ס, שרק אחר שקיבל את הבשורה הטובה פנה לצאת לבית הכנסת לתפילת 'כל נדרי'.

בהגיעו לבית המדרש כבר שקעה החמה והכל עמדו מוכנים ומזומנים לתפילה מזה זמן רב, ובכניסתו רימזו הגבאי על השעה המתאחרת, נענה החת"ס ואמר 'לא אחרתי כלל', כי בשמים לא יתחילו 'כל נדרי' טרם בואי... הרי לך מחד גיסא סבר החת"ס שאין בידו שום זכות לגשת ל'כל נדרי', והוצרך לפעול בכל כוחו כדי לעשות את השידוך בין יתום ויתומה קודם 'כל נדרי', אף שידע שאין מתחילים במרומים כל נדרי קודם ביאתו לביהמ"ד, עאכו"כ עלינו להרבות בצדקה וחסד בימים אלו.

ט. ראיתי לחכמים וגדולים המבארים הא דאיתא בירושלמי (סוף פאה) שהזקנים היו נוטלים מעות צדקה רק בעשי"ת ולא בכל הנה כולה, ומבארים, שבכל השנה נמנעו הזקנים מלקבל כמובא ברמב"ם (מתנ"ע סוף פ"י) שיש מעלה

באר הפרשה - זילך - שבת שזבה

ה

וכה כתב הגה"ק מהר"מ פאפירש זי"ע (אור הישר, עמוד גמ"ח פ"א) בזה"ל, כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, ואין מדקדקין בתפילתו, ומקבלין אותו בפנים מאירות, וחרבה מליצי יושר עליו בב"ד של מעלה בעת משפטו בא לנגדו.

דרשו ה' בהמצאו - ולא להיות כשוטה המאבד מה שנותנים לו

בה אמר הנביא (ישעיה נה ו) דרשו ה' בהמצאו, ופירש רש"י 'בהמצאו - בעוד שהוא אומר לכם דרשוני'. ואימתי זמן זה, אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליום הכיפורים

במי שאינו נהנה מן הצדקה כדי שלא להטריח על הציבור, אבל בימים אלו שה'נותנים' נותנים כדי להרבות בזכויות שעל ידי זה יצא משפטם לאור, נמצא, שאדרבה לא 'לקחיה' זקנים אלא 'נתנו' למי שנתן להם.

י. מעשה היה אצל הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע, שהגיע אליו אחד הנקרא בשם רבי יענקל קראקובער (יעקב מהעיר קראקא) וסיפר שהוא מתלמידיו דמר מלפני ארבעים שנה, שאלו הח"ח לשלומם ולמצב פרנסתו, ויענהו ר"י בשבח והודאה לבורא עולם על שנתברך בעשירות מרובה, כי בשעה שהכל מרוויחים סך ארבעים רובל בחודש הוא מרוויח סך אלפיים רובל בחודש, כי הנה חבילת עצים אשר שוויה ברוסי' כ-10 רובל נמכרת בפולין תמורת 200 רובל, ובזה עיסוקו ומעשיו - להעביר עצים מרוסי' לפולין מתחת עיני שוטרי הגבולות שלא יבקשו מכס העולה להון תועפות. שאלו הח"ח וכי לא חושש מר שמא יתפסוהו שוטרי הגבולות... והרי הם חשודים גם על הרציחה על 'עבירה' כזאת, אמר לו ר"י, אנו כיהודים מוצאים עצה לכל דבר וענין, כי בתחילה הייתי מעביר את חבילות העצים ומשחד בכל פעם את שומר הגבול, עד שביום אחד שאלתיו יגלה לי מר כמה הוא מרוויח בחודש, אמר לי השומר כארבעים רובל, אמרתי לו, שמע נא, אני נותן לך מעתה מאתיים רובל בכל חודש, שאלני השומר תמורת מה תתן לי שכר עצום כל כך, אז קבעתי עמו כי בכל עת וזמן שאנכי עובר בין הגבולות הרי אני כמי שהוא 'רואה ואינו נראה' - יעשה עצמו כמי שלא ראני כלל... וכן הוה, ומשם באה עשירותי העצומה. לשמע דבריו אמר לו החפץ חיים, חזור על דברך ושוב לספר את המעשה ג' פעמים. אחרי הדברים האלה ביקש ר"י את ברכת הח"ח שהשומר הנכרי יאריך ימים על ממלכתו כי הלה הזקין לאחרונה ואינו יודע מי יהיה השומר הבא לאחריו ומה טיבו בעסקי השוחד...

אח"כ אמר לו הח"ח הבה נכנס יחדיו להיכל הישיבה, אף שבאותה תקופה כבר לא היה הח"ח נכנס לישיבה, כאן יצא מגדרו ונכנסו יחדיו, ויאמר הח"ח לר"י עלה נא על 'ארון הקודש' במקום המיוחד ל'דרשנים' וספר להם את מעשה עשירותך, אך ר"י לא רצה (מחמת הבושה) לפתוח פיו ולדבר, מכיוון שכן עלה הח"ח וסיפר את המעשה, ולמד מזה, בכוחו העצום של 'שוחד' שע"י הרוויח היהודי שלא די שלא הרגוהו על גניבת הגבולות, אלא שזכה לעשירות עצומה. אף אנו פעמים שנראה לנו ברוב ייאוש כי מצוותינו ריקים מכל, יבשים מבלי כל לחלוחית ואינם חשובים מאומה, אבל באמת פעמים שיבוא מלאך יגדיל וינפח אחת ממצוותיו עד שתגדל מעל כל עבירותיו יחדיו... וכשישאל האדם את המלאך איזו מצווה הגדלת כל כך, יענהו תפילת שחרית, שמא שחרית של יום הכיפורים, לא ולא, אלא שחרית של יום רגיל מימי החול... ומדוע כי איש זה שיחד כביכול כלפי שמיא, ומהו ה'שוחד' - כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים. כי ברחמיו על הבריות קנה לעצמו כאותו ששיחד את שומר הגבולות גדלה עשירותו ע"י לאין ערוך. וכבר הובא לעיל דברי המהרש"א 'בעולם הזה יכולין לפייסו בדברים שהיא התפילה, ולשחדו בממון שהוא הצדקה'.

בימים מקדם כשהיתה אימת הצבא של מדינת ליטא על בחורי ישראל, עלה למעונו של הגאון הגדול רבי יצחק אלחנן ספעקטאר זצ"ל בחור בן עשירים שהגיע זמנו להתייצב לפני הצבא, וכה בכה לפניו, רבי קדוש, עד לאחרונה היו בני העשירים משחדים את פקידי הצבא בממון רב והללו היו מוציאים כנגד ה'מצלצלין' שטר שחרור ו'פטור' מהצבא, אך לאחרונה גדלה רשעותם של פקידי הצבא הנוטלים את השוחד בשמחה רבה, ולאחר שהממון בכיסם הם שבים 'למסור' את המשחדים וכך אוסרים בבית האסורים את הבחורים ואביהם גם יחדיו, על כן נפשי בשאלתי, כדת מה לעשות, כי אם לא אתן שוחד הרי מיד אלקח לצבא, ולאידך, הרי גם נתינת השוחד איננה עצה... חשב הגאון כמה דקות, ולאחר מכן נענה ואמר, שמע נא, יש לי עסקן גדול (מאכער) שלגביו אין דלת נעולה, הכל פתוח לפניו - הב לי צרור מעותיך, ואני אמסור אותו לאותו עסקן, לך בשלום לדרכך, תן תנומה לעפעפיך ושטר השחרור יגיע ע"י הדואר עד לפתח ביתך, וכן עשה הבחור.

ואכן, כעבור שבועיים ימים נקש בביתם איש הדואר ומסר לידי הבחור מכתב מטעם הצבא הפוטרו משירות בצבא 'מטעמי בריאות' ושם ניתן בידו זכות ערעור עד יום פלוני... וליהודים הייתה אורה ושמחה וששון, הבחור

באר הפרשה - וילך - שבת שובה

(ר"ה יח.). שבימים אלו קורא לנו הקב"ה בקריאה של להם לשוב בתשובה³. והמשכיל בעת ההיא ישמור חיבה - שובו אלי⁴, ומושיט ידו - יד לפושעים⁵ ומסייע עצמו מלהחשב כ'שוטה' ע"ד מה שאמרו חז"ל (הגינה

שלא ידע את נפשו מרוב שמחה מיהר לביתו של הגאון להודות לו ולברך את שליחו הנאמן, ובתוך הדברים אמר לרי"א, הנה, מובן מאליי שאי אפשר לפרסם בראש כל חוצות מיהו העסקן שהרב השתמש בו, אבל אע"ז לבקש מהרב שיפרסם את שמו לכה"פ בין אנ"ש, ועכ"פ בין העשירים... אמר לו רי"א, שמע היטב, עסקן זה טוב הוא לא רק לענייני הצבא אלא לכל מיני הצלות שבני דורנו צריכים להם, ולא רק לעשירים... ואפרש שיחתי, באותו היום שבאת אלי לפני כשבועיים נכנסו אלי כלה ואמה אשר באו לשפוך ליבם כי מועד הנישואין קרב ובא ולרש אין כל, ובושה תכסה פניהם מרוב פחד ובהלה שתתפרד החבילה, משיצאו שניהן נכנסת עם 'שאלתך' אמרתי לעצמי, הנה הקב"ה בעל הגמול בוודאי לא ישיב ריקם את פני נותני הצדקה אשר גדולה צדקה להגן מכל מיני פורעניות צרות ויסורים, על כן ביקשתי ממך את צרור הכסף, נתתיו להם ובזכות שמחת לבם בא אליך כתב ה'פטור' עד הבית... (מפי הגאון הגדול רבי ראובן פין זצ"ל, ששמע מהבחור בעצמו שכבר נהפך להיות 'בעל בעמיו' - בימי נודדיו מאדמת אירופה לשנחאי שביפאן בימי המלחמה).

יא. שנה אחת חזר הרה"ק רבי ישכר דוב מבעלזא זי"ע כמה פעמים (בניגון ובתנועה המיוחדת) על לשון הפסוק (הושע יד, ט; שאומרים בהפטרה לשבת שובה) 'אני כברוש רענן' ופירש רש"י אני לו נכפף להיות אוחו ידו בי, כברוש רענן הנכפף לארץ, שאדם אוחו בענפיו, ובהשתפכות הנפש היה מעורר את הקהל, שכביכול הקב"ה מתכופף אלינו ומתחנן ומבקש מכל יהודי בכל מצב שהוא כאפ זיך אהן אין מיר... כלומר הנני מושיט לך יד לקבלך, וכל המוטל עליך אינו אלא לאחוז בידי ולחזור אלי.

הנה אמרו בגמ' (ר"ה יח.) על הפסוק (שמואל א' כה לח) 'ויהי כעשרת הימים ויגף ה' את נבל', י' ימים מאי עבדתייהו, כלומר מה טיבם של עשרת ימים אלו ומדוע המתין לו הקב"ה כל אותם הימים, אמר רב נחמן אמר רבה בר אבא אלו י' ימים שבין ר"ה ליוה"כ, ופירש רש"י, שהמתין לו הקב"ה שישוב ולא שב. ולמדנו מכאן שהקב"ה מצפה ומחכה בעשיית לכל אחד שיעשה תשובה ואפילו הוא רשע כנבל. עפ"ז יש שהמליצו בלשון הכתוב (תהילים לט ט) 'מכל פשעי הצילני חרפת נבל אל תשימני', ש'אחת שאלתי' - מכל פשעי הצילני והחזירני בתשובה שלמה לפניך שלא יהא בי מחרפת 'נבל' שלא התעורר באותם ימים עד שקיבל את עונשו.

יב. וכך אמר הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע אתה נותן יד לפושעים, שהנה כאשר האדם נופל לתוך המים הזידונים הרי הוא מוציא ידו חוצה ומגביה כדי שיוכלו להצילו ולמשותו מן המים, אולם אם כבר עברו המים את ראשו ואין ביכולתו להוציא ידו אזי העומדים בחוץ נותנים ידם להצילו, כך הקב"ה נותן יד אף לפושעים שכבר טבעו ושקעו בזדונם למעלה ראש...

יג. אלא שזכות זו מחייבת עד מאוד, וכדי לשבר יותר את האוזן יש להמחיש את הענין במעשים שבכל יום, לשני אנשים המכירים זה את זה ומהלכים ברחובה של עיר, לא טוב הדבר אם יברך האחד את חברו לשלום והלה לא ישיב לו, וכבר אמרו (ברכות ו:) 'אם נתן לו [חברו שלום] ולא החזיר, נקרא גזלן', אמנם, גרוע מזה הוא אם הראשון עצר מללכת וקרא לשני בשמו ושאלו לשלומו, ואעפ"כ התעלם הלה ממנו רק המשיך בדרך הילוכו ולא התייחס אליו כלל, וגרוע עוד מזה, כשהאחד מושיט אליו ידו לשלום והלה אינו מביט לעברו אלא מפנה אליו עורף. כיו"ב, בימים אלו הקב"ה דורש ומבקש מן האדם לחזור בתשובה, ולא עוד אלא מושיט יד לפושעים, וכביכול הוא יתב"ש מתכופף 'כברוש רענן' ומבקש מבשר ודם קרוץ מחומר להתקרב אליו יתב"ש, ואיש בער ולא ידע אינו מתייחס להקב"ה העומד עליו וברחמיו חפץ להשיבו למקום שורשו, הלא אין לך מבעט וכפוי טובה יותר מזה, אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה.

עוד אמרו לבאר גודל האחריות המוטלת על כל אחד להתעורר בימים אלו, בדרך משל לגביר אשר הלך ביער והזמינו שומר היער - איש פשוט והמוני המכונה 'בורגני' להתאכסן בביתו, אך הגביר לא נענה להזמנתו כי הרגיש בזה זלזול בכבודו.. והשיב אין דרך הגביר ללון אצל הבורגני. אך לבסוף נתעכב שם הגביר עד ששקעה החמה, ונבעת וגבר פחדו עד מאד בהיות היער מקום סכנת חיות רעות, וכדכתיב (תהילים קד כ) 'תשת חושך ויהי לילה בו תרמוש כל חייטו יער', חזר לבית השומר והקיש על הדלת וצעק שברצונו ללון שם עד אור הבוקר, אלא שהלה השיב את פניו ריקם, ואמר לו, אין דרך הבורגני לפתוח דלתו בלילה... ומקור הדברים הוא מהא דאיתא בגמ' (ברכות ז.) על הא

באר הפרשה - וילך - שבת שזבה

ד. 'איזהו שוטה המאבד מה שנותנים לו'^ט, ולא יאבד כי שונים ימים הללו מכל ימות השנה^{טז} - שהקב"ה אפילו רגע אחד לבטלה כי זה האיש הנם את שנתו בכבודו ובעצמו שרוי ונמצא בינינו, ולא זו בלבד (בהבלי הומן) בזמן כזה 'אינו מן הישוב'^{טז}. אלא שהוא ממציא עצמו אלינו, ואיתא במדרש תנחומא

דכתיב (שמות לג כ) 'ויאמר לא תוכל לראות את פני - תנא משמיה דר' יהושע בן קרחה, כך אמר לו הקב"ה למשה כשרציתי לא רצית עכשיו שאתה רוצה אני איני רוצה' (שכשרצה הקב"ה להיראות לפני משה בעמדו בסנה לא רצה משה לראות אלא הסתיר פניו, ועל כן כשביקש הראני נא את כבודך לא רצה הקב"ה להראות לו). ומכאן נבין ונשכיל עד כמה עלינו לשוב אליו בעוד שהוא אומר לכם דרשוני, שלא נבוא ח"ו למצב שיאמרו לנו כשרציתי לא רצית... אף שללא כל ספק הקב"ה מקבל תשובת ותפילת כל יהודי בכל עת ושעה, מ"מ לימוד יש כאן לדידן לנצל כראוי 'דבר בעתו'. יד. ידוע מאמרו של הרה"ק מראפשיץ זי"ע שכל התורה כולה כלולה ב'עשה' אחד ו'לא תעשה' אחד, עשה - היה חכם ופיקח, לא תעשה - אל תהיה שוטה... ולעניינינו כשמושיטים לנו מן השמים 'חבל הצלה' הבה נזהר שלא להיות מן השוטים המאבדים מה שנותנים להם...

הנה כתיב בגמרא (מגילה טז:) 'היינו דאמרי אינשי, תעלא בעידניה סגיד ליה', כלומר, אף השועל שעה שקיבלו אותו החיות למלך עליהם, השתחוה לו, ומשל בני אדם הוא ללמד שיש להיכנע תחת כל מי שנתמנה בשררה אף אם אינו כ"כ חשוב וראוי, ומדוע נקטו 'תעלא' - שועל, הלא אף לחתול ועכבר יש להכנע בעת מלכותם. ותירצו בדרך המעשה הידוע מבעל 'חובת הלבבות' (שער עבודת ה' פ"ט) שבאחד מאיי מדינת הודו נהגו להמליך עליהם בכל שנה איש זר אשר איננו מבני המדינה ובגמר שנה למלכותו היו משלחים אותו ממדינתם, והנה אחד המלכים שראה 'כי טוב' החל מביא ממדינת מולדתו את כל רכושו וחפציו, בגמר השנה בבוא העת הרחיקוהו ממדינת הודו ומצא עצמו בחוסר כל - כי הפסיד גם את רכושו שהיה לו בטרם נתמנה למלך... לשנה אחרת לקחו איש זר פיקח שהבין כי יש דברים בגו, החל לקרב את אחד השרים, והיה ממתיק עמו סוד, ואף נתן לו ממון רב, עד שביום מן הימים שאלו לפשר הקורות, ואותו שר מרוב אהבתו אליו גילה לו את הסוד הגדול - שכעבור שנה יסלקוהו מכסאו וממדינתם, הלה החל לשגר למדינת הים אבני חן ומרגליות, זהב כסף ונחושת. ואף שלח לשם משרתים שיבנו לשמו ארמון מפואר בתכלית הפאר והיופי. וכל מנעמי עולם שלח לאותו מקום מרוחק. ואכן, כעבור שנה כשמצא את עצמו מחוץ למדינה התנער מעפרו, הלך לאותו מקום מרוחק, ונהנה שם מכל העושר והגדולה לאורך ימים ושנות חיים.

השתא יובן שפיר, כי רק למלכות של חכם כשועל יש חשיבות ומעלה - שמניח לעצמו אוצרות למען תישאר לו עשירותו אף לאחר גמר מלכותו... ולכן אמרי אינשי, כאשר השועל מולך השתחוה לו... לדידן ייאמר, בימים אלו ימי 'המצאו' הרי אנו כ'עשירים', וכל בר דעת יכין לעצמו בזו השעה צידה לכל השנה כולה, ובתשובה תפילה צדקה יפעל לעצמו שנה טובה ומתוקה...

טו. 'מעשה' באנשי מדע ומחקר אשר רצו ללמוד על חייו של אריה וכל ענייני גופו, וגמרו בדעתם לילך אל 'גן החיות' ולהוציא את אברי האריה בעודו בחיים (שאז הם עדיין בתקפם 'בריאים' ושלמים) ולנתחם כ'משפט הרופאים', ויוודע הדבר לאריה ויחרד ליבו, עד שחשב לעצמו שמוטב לו לעשות עצמו כמת ושוב לא יהיה צורך בו... ישב בתענית 'שלושה ימים ושלושה לילות' עד שכחש בשרו על עורו, ונפל ארצה אין אונים ומבלי להזיז אבר ולהניד עפעף. ויהי היום המיועד והגיעו 'משלחת מלאכי חבלה' עם 'כלי עבודה' וראו שהארי מוטל כאבן שאין לו הופכין... בתחילה חשבו לחזור כלעומת שבאו, אך לבסוף אמר ה'רופא הראשי' כי בדלית ברירה ניתן להסתפק גם באריה מת. ומדיבור למעשה, נטלו קרדום כבד ומשונון ועמדו להניפו בחזקה על האוזן הימנית, ושתק האריה כי אמר לעצמו עדיף לוותר על אוזן מאשר יתברר להם שעדיין אני חי... ואכן עשו כאשר זממו ותלשוהו מראשו, האריה דן התגבר ב'גבורת ארי' שלא לזעוק מחמת כאביו וחשק שפתותיו, והמשיכו במעשיהם גם לאוזן שמאל, ואח"כ פתחו את פיו ובמכה הגונה עקרו את כל השיניים, והאריה ממשיך בשתיקתו... עד ששמע אחד אומר לחברו הבה נוציא ממנו את ה'כבד', שוב לא התאפק האריה אלא אסף כל כוחותיו הנשארים לפליטה, ובבת אחת התנער מעפר, הכה את השומרים הנדהמים מנס 'תחיית המתים' אשר לפניהם... וברח אל היער דרך השער שהיה פתוח לרווחה, כשהוא בוכה לאין הפוגות ומאנה הנחם נפשו. שאלוהו חבריו שביער מדוע אינו מצליח להירגע ולהתאושש, אמר להם, הרי הדלת היתה פתוחה בכל העת, מדוע נתתי להם לעקור את אוזניי ושיניי ולא ברחתי כבר בתחילה... ועל

באר הפרשה - וילך - שבת שובה

(האזינו ד) ואם עשיתם תשובה לפני בלב שלם אני אקבל אתכם" וארון אתכם לבך זכות, ששערי שמים פתוחין ואשמע תפלתכם, שאני משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים עד שלא אחתום גזר דין ביום הכפורים וכו', לכך נאמר דרשו ה' בהמצאו אלו עשרת ימי תשובה שהוא שרזי ביניכם".

מה לך נרדם – לנצל כל רגע ורגע כתב ה'פלא יועץ' (ערך תשובה) וז"ל, ואם כל השנה הלך בשרירות לבו, ויצרו הפיל עליו תרדמה, הנה בהגיע ימי חפץ ימי רצון חודש רחמים ועשרת ימי תשובה לא עת לנום ולישן^ט, כי מלך במשפט יעמיד ארץ, וחרדה ילבש ויתעורר כאיש אשר יעור משנתו...

דא קא בכינא. אחיי ורעיי, כל השערים פתוחים בימים אלו, הבה 'נברח' עתה, שלא נצטרך לבכות אח"כ מדוע לא נמלטנו מבעוד מועד...

והנה גם 'לשיטתו' של האריה... על האוזניים ועל השיניים ניתן לוותר, כי 'בשעת הדחק' ניתן לחיות גם בלעדיהם, אכן על הכבד אי אפשר לוותר, כי הוא 'אבר שהנשמה תלויה בו'... כיוצא בדבר יאמר כלפי ימים אלו שהנשמה תלויה בהם, כל חיי האדם בכל שנה הבאה תלויה בימים אלו, ואי אפשר לוותר עליהם...

טז. ה'טור' (סי' תקצז) הביא דברי רב נטרונאי גאון שנוהגים לישב בתענית בעשיית וגם ביום ב' דר"ה וכן ב'שבת שובה', ואף שבכל שבת ויו"ט אסור להתענות 'משום דעשרה ימים אינון משונין מכל ימות השנה', והגם שלהלכה לא קיי"ל כדבריו ואסור להתענות בר"ה ובשבת, אך צריך לזכור בכל רגע ורגע כי ימים אלו משונים לטובה מכל ימות השנה.

יז. וכה אמר הרה"ק ה'ישמח ישראל' זי"ע לפרש במה שאנו אומרים ב'ונתנה תוקף' בר"ה וביוה"כ 'אם ישוב מיד תקבלו', שכשם שכל סחורה בעונתה ובזמנה (הנקרא 'סעזאן') הרי היא נחטפת מיד הסוחרים מבלי לדקדק בה כל הצורך, מפני שהכל רוצים וצריכים לאותה סחורה, 'כן בימים האלה השי"ת חוטף תשובת ישראל מידם ונתקבל ברצון' (מאורן של ישראל אות ב).

וכמו שיש לפרש בדרך צחות מה שנאמר (הושע יד ג) 'אמרו אליו כל תשא עון', שלכאורה אין הלשון מדוקדק שהיה צריך לומר 'תשא כל עון' ואמאי נקט לשון זה, אלא ללמדך שאפילו תשובה כגון דא, שאינה מסודרת ומיושב כל צרכה, אלא היא בבחי' כל תשא ובאופן משובש, אף היא מתקבלת לעילא באהבה ובחיבה.

יח. כתב ה'טור' (סימן קטז) שלכן ברכת השיבנו אבינו (בשמונה עשרה) מתחלת באות ה, וגומרת באות ה – הרוצה בתשובה, לרמז על עשרת ימי תשובה. יש שנתנו עוד רמז, שיש עשר תיבות בברכה זו, וגם בזה יש כדי לרמז על עשרה ימים אלו שהם ימי תשובה, ויש ביד האדם לחזור ולהתקרב אליו יתב"ש.

אגב אורחא למדנו, ענין נפלא ומעורר לב ודעת, שבכל ימות השנה אנו מתפללים ג"פ ביום 'השיבנו אבינו' לרמז על עשיית... ואולי יש לרמז בזה שענין ה'תשובה' של כל השנה תלוי בעשיית (וכמבואר למעלה).

יט. ויזהר שלא יהיה כאותו בחור שהיה מרבה לישן ביום ובלילה, פעם אחת פגע בו 'ראש הישיבה' ושאלו, נו, יקירי, האם ידעת כבר מהי התשובה על קושייתו של 'רב החובל'... הבחור שלא ידע מאומה מהנלמד בישיבה, שאל את רה"י – באיזו סוגיא מדבר ראש הישיבה... אמר לו ראש הישיבה, כי כבר הקשה רב החובל את יונה הנביא 'מה לך נרדם' קום קרא אל אלוקיר... אולי יתעשת....

ידוע שהצאר ניקולאי היה מפעם לפעם מחליף שמלותיו ולובש עצמו כאחד הכפריים, והיה מהלך בין הבריות לשמוע מה הבריות סחים ומה דעתם על הנעשה במדינה. באחד הלילות פגש בכמה אנשים היושבים בבית המזיגה, פתח שיחתו עמהם, בתוך הדברים שאלם – לו שמעתם שהמלך יושב בחברתכם, מה הייתם מבקשים מאתו, ויענו כל אחד לפי דרכו, זה אמר הייתי מבקש לקבל אחוזה גדולה, השני ביקש שדה גדולה, והשלישי ביקש סכום מעות אדיר... רק אחד מהם אמר בזלזול 'מה לכם כי תדברו גבוהה, מה לכם עוסקים בשטויות והבלים – והרי אין המלך נמצא כאן, שתקו והניחו אותי לנפשי', והם לא ידעו שהמלך מדבר עמהם. ויהי ממחרת, קיבל כל אחד מהם ע"י שליח מבית המלכות ככל אשר שאלה נפשו ביום האתמול, זה קיבל אחוזה, זה שדה, והשלישי קיבל את מלוא הסכום שדיבר עליו אתמול... והרביעי קיבל מכתב חתום בידי המלך, אכן, נניח לנפשך מנוחה שלימה שאתה רוצה בה, ומאומה לא יגיע אליך מבית המלך... וכי אפשר לתאר עלי גליון את צערו הגדול שהפסיד אלפי אלפים בדבריו אלו... ולדידן, ימים אלו גבוהים עד מאד כי הקב"ה ממציא עצמו אלינו – דרשו ה' בהמצאו... בל נהיה כאותו שוטה שלא הרגיש כי המלך נמצא בסמוך אליו... ועל ידי בקשה מעומק הלב בידנו להמשיך על עצמנו שפע גדול עד

האדם כי יביאו את דינו לפני מלך בשר ודם, הלא יחרד חרדה גדולה וישית עצות בנפשו, ובכל דרכי חריצות יחיש מפלט לו, ולא תעלה על רוחו לפנות על ימין או על שמאל ולהתעסק בותר חפציו, ולא ישגיח לפתח ולשדר אדמתו, ולא יפנה דרך כרמים, ולא יתרפה ביום צרה מהכין לב להנצל כצבי מיד. לכן מה נואלו היוצאים לפעלם ועבודתם עדי ערב, בימים הנוראים ימי הדין והמשפט, ואינם יודעים מה יהיה משפטם... וראוי לכל ירא אלוקים למעט בעסקיו ולהיות רעיוניו נחתים, ולקבוע ביום זביליה עתים, להתבודד בחדריו, ולחפש דרכיו ולחקור, לקדם אשמורות, ולהתעסק בדרכי התשובה וכשרון המעשה, עכ"ל.

הוסיף על דבריו ה'ראשית חכמה' (בספרו תוצאות חיים אות נ) וז"ל. ואני אומר שלא יעסוק במלאכה בכל יום מאותם הימים אלא מה שיספיק לו בצמצום, כי ימים אלו מקודשים, שיום טוב לפנייהם ולאחריהם, והם כמו חולו של מועד, עכ"ל. והיינו שאף המוכרח לעסוק בענייניו על המחיה ועל הכלכלה, יזכור היטב באלו ימים הננו נמצאים²...

כי הימים - ימי רצון², ותפילתו ותשובתו עושה פריא. וכתוב בספרים שהפרש יש בין עשרת ימי תשובה לשאר הימים לענין תשובה ותפילה בהפרש האור מן החושך, ויפה שעה בתשובה ומעשים טובים בימים האלה מימים שלמים בשאר הימים, אשר על כן ראוי לחוש על כל רגע של ימים אלו³ שלא לאבדו⁴.

כתב הרה"ק ה'ערבי נחל' זי"ע (דרוש לשבת תשובה תקנ"ב) וז"ל, לפחות כל אחד מבני העיר יתבטל יום או יומיים או שלושה ימים בחודש אלול מענייני ביתו ויעסוק כל המעת לעת בעסקי נשמתו ויתפלל לפני השי"ת, שלהיותו טרוד כל השנה יחשבו ימים אלו כאילו עסק כל השנה בתורה ובמצוות וכו'. ואף כי ב'אלול' דבריו אמורים לא גרעו עשרת ימי תשובה מהם.

וזכר כתב רבינו יונה ב'שערי תשובה' (שער שני אות יד) וז"ל. בעשרת ימי תשובה, הירא את דבר השם, לבו יחיל בקרבו, בדעתו שכל מעשיו בספר נכתבים, ובעת ההיא האלוקים יביא במשפט את כל מעשה על כל נעלם אם טוב ואם רע, כי האדם נדון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים. ובעת אשר ידע

מאד, גם יש בידנו לקרוע ולבטל גזר הדין ולהפכו מדין לרחמים, המבקש בזו העת 'מנוחה' אינו אלא מאבד עצמו לדעת ר"ל.

כ. ידוע שהרה"ק משינאווא זי"ע היה רגיל לומר, שהגם שהימים האלו הם ימי דין ומשפט, בכל זאת הרי הוא מרגיש התעוררות אהבה כמו בימים טובים.

כא. בדרך צחות אמרו, כי אם אמרין לב יודע מרת נפשו' הרי וודאי ש'לב יודע מתיקות נפשו' - עד היכן ביכולתו להגיע, ואם הדברים אמורים בכל ימות השנה, הרי על אחת כמה וכמה בימים מסוגלים ונעלים אלו.

כב. הרה"ק רבי מאיר מפרעמישלאן זי"ע שאל פעם לעשיר אחד שקנה בדמים מרובים את ה'עליה' של 'מפטיר יונה' במנחה דיו"כ האם הוא יודע מהי חשיבותה של הפטרה זו, השיב הלה בפשטות מפני שנאמר בה גודל מעלת התשובה שמבטלת גזירות רעות, דכתיב (ג י) 'וירא האלוקים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה, וינחם האלוקים על הרעה אשר דיבר לעשות להם', נענה הרה"ק ואמר, לא כן, כי עיקר עניינה 'מה לך נרדם קום קרא אל אלוקיך אולי יתעשת האלוקים לנו ולא נאבד (א ו)...

כג. ב'תשעת הימים' נשאל אחד מגדולי הדור זצ"ל ע"י אחד מבעלי עסקים האם מותר לו לעסוק באיזה מסחר מטעם 'השתדלות'... שחק הגדול וענה ליהודי, וכי העת להשתדלות היא ב'תשעת הימים' - העת והזמן הם ב'עשרת הימים', כלומר שבימים האלו קוצבים לו לאדם קצבת כל השנה ואז יעשה השתדלות ב'תהלים' ובתחינותיו לפני השי"ת. וכבר הבאנו את דברי הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע (אמרי פינחס אות תפד) וז"ל, גם פעם אחת ציוה לומר פרשת המן בכל עשרת ימי תשובה, וכמה פעמים שמעתי שהיה מזהיר להתפלל על הפרנסה ושאר הצטרכויות ולהאמין שהשי"ת ימלא שאלתו בוודאי, והיא מצווה רבה.

וכך מספרים ששאלו את הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א לטעם מנהגו לסיים בכל יום מעשי"ת את ספר התהילים, והשיב שעושה כן, כי זה ה'השתדלות' שלו לפרנסה...

כד. משל ל'אביון מהודר' אשר ביתו ריק מכל, ולא היה לו בבית כי אם 'בית חיבור' (PLUG, שקע) אחד לחבר לתוכו מכוונות וכלים אשר פעולתם נעשית ע"י זרם העלעקטרי"ק (חשמ"ל), ולפי הצורך היה משתמש בו, אם את התנור

נטרפת הבהמה אף בנקב כל דהוא, ושעם הדבר, כי חיות הבהמה תלויה במוח, והוא אבר שהנשמה תלויה בו, ועל כן אפילו פגם וחסרון כל שהוא עושה אותה טריפה ואוסרת אכילתה, כיוצא בזה ממש הם ימים הללו, שהם כאבר שהנשמה (כל השנה כולה) תלויה בו. והם השורש והחיות של כל השנה כולה, לפיכך צריך להזהר בהם יותר משאר ימות השנה מכל נדנוד וסרך איסור, כדי שלא יוכלו למצוא אצלו שום חסרון ונקב¹².

והנה כתבו הפוסקים (תרג א), שבעשרת ימי תשובה יזהר מלאכול פת עכו"ם¹³, (ובפשטות אין הכוונה על חומרא זו דווקא, רק שיוסיף האדם להתנהג בקדושה ובחומרה יתירה)¹⁴, וביאר ה'לבוש' (שם) מדוע נקטו חומרא זו יותר משאר חומרות שבתורה, כדי להעלות על לבבנו שאנו מובדלים מהם (מגויי הארצות) בקדושה ובטהרה ונעשה תשובה, ויכיר בקדושתו - קדושת בני ישראל, וממילא יתרחק מתועבותם של אומות העולם.

קראוהו בהיותו קרוב - כח התפילה בימים אלו בכלל 'בהמצאו' - שהקב"ה ממציא עצמו אלינו לשמוע קול תפילתנו, וכמו שכתב הרמב"ם (תשובה ב ו) וז"ל, אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד¹⁵, שנאמר 'דרשו ה' בהמצאו, במה

אמנם, פעמים שיפתחו יצרו לאמר, וכי זו 'דרך ישרה' היא - לקבל על עצמי 'חומרות' לכמה ימים ותנו לא מידי, אין זה אלא הערמה בעלמא, כבר ענה אותו ה'ערבי נחלי' (פרשת ויחי דרוש ב) שהוא כעין מה דקיימא לן (חולין מב.) בהלכות 'טריפה' שאם ניקב נקב כל שהוא בבהמה עדיין איננה טריפה, ואילו בנקב שבמות מיד

לאפות בו לחם לימות החול וחלות ליום השבת, אם את הפרידו' (מקור) או למכונת כביסה וכיו"ב. ביום מן הימים ערכו בבית המלכות הגרלה בין עניי העיר, ומי שיזכה בגורל יקבל לביתו למשך כמה שעות את המכונה שבה מדפיסים את שטרות הכסף. משעלה עני פלוני בגורל שלחו מיד את המכונה לביתו, הלה שידע כי כל רגע ורגע שווה לו כל הון דעלמא ניגש למלאכתו בכל מרצו וחשקו, חיבר את המכונה לזרם החשמ"ל, ועיניו החלו נוצצות מרוב אושר ותענוג בראותו את ה'שטרות' מתגוללים מהמכונה חוצה לחלל ביתו, וממש לא ידע את נפשו לרוב 'שכרותו' מראיית כל כך הרבה שטרות מה שלא ראו ואבותיו במשך כל ימי חייהם גם יחד.... לאחר זמן מה החלו בניו הקטנים בוכים כי רעבים הם ללחם (הדל) - כי בביתו היום עדיין לא אפו לחם בבית (מחוסר 'שקע' לחבר את היתנור)... על כן הם מבקשים שיואיל נא אביהם לחבר את התנור עכ"פ לזמן קצר ביותר ויתן לחם לפי הטף... נענה האב ואמר, לכו נא ושאלו משכננו מעט לחם, כי כל רגע באלו השעות שווה אלפי אלפים, וכאשר יהיו ברשותנו אלו ה'אלפים' נבנה בית חדש עם עשרות 'שקעים', גם נוכל לקנות תחת רשותנו את כל הלחם אשר בעיר. שוב בקשו ממנו לכבס מלבושיהם המטולאים שנתלכלכו, אמר להם אביהם, חוסו נא, כי טוב לנו להמשיך לסבול מעט לילך בבגדינו אלו, העיקר שלא תשבות מכונה זו אף לא לרגע כמימריה. אף לדידן ייאמר, עשי"ת - כל רגע ורגע בימים אלו אין ערוך לחשיבותו, אין הזמן עתה להתעסק בו במילי דעלמא (ואף מה שמוכרח לו לעסוק, יביט על עצמו כאותו עני שמפסיק את פעולת המכונה הנ"ל עבור צרכיו אף ההכרחיים) וימלא כל רגע לתורה, תפילה, בקשת רחמים, צדקה וחסד.

כה. כתבו הפוסקים (קיצשו"ע קל ב, וכע"ז כתב הרמ"ק בסדר עבודת יוה"כ, הובא באלף המגן סק"ג) ראוי לאדם שיתנהג בימים אלו גם בחומרות שאינו נוהג בהם כל השנה כי גם אנו מבקשים מאת ה' יתברך שמו שיתנהג עמנו בחסידות, והאוכל כל השנה פת פלטר לא יאכל בימים אלו כי אם פת ישראל וכדומה לזה.

כו. ולדידן ייאמר, כי בימים אלו יזהר כל אחד שלא לסמוך על 'היתרים' שונים... וכגון, מי שיש לו 'היתר' אחר שאלת חכם להחזיק 'כלים' שמן הראוי שבימים נעלים אלו בל יזדקק להיתרים כאלו... וד"ל.

כז. עוד ביאור יקר מצינו שאמר הגה"צ רבי אליהו דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"ב עמ' נו) בזה"ל, הענין הוא, שבזה הורונו חז"ל את דרך התשובה, שבהתלהבות גדולה צריך להתחזק ולהרבות במעשים טובים ובדקדוקי מצות, אף על פי שעדיין אינם לפי מדרגתנו, כי שינוי דרכינו מהקצה אל הקצה יכשיר את לבבנו ויפתח לפנינו את אפשרות התשובה הנכונה. אחרי 'נעשה' של ריבוי המעשים נוכל לבא אל ה'נשמע'. רק בהתחזקות כזאת אפשר לבא לפני המלך להיכנס בשערי התשובה שהשי"ת הכין לנו בחסדיו לאין קץ. עכ"ל.

כח. כמו כן יש לדקדק בדברי רש"י הנודעים (ב"מ קו. ד"ה ותגזור) 'מה שתבקש מן היוצר יעשה, ואני לא ביקשתי מן השמים בתחילת השנה שיצליחני בשעורים אלא בחיטים', שאין הדברים נאמרו רק לגבי התפילות בר"ה אלא 'בתחילת השנה'...

לשחרד כביכול את הקב"ה - שופט כל הארץ, והיא התפילה והצדקה, דאיתא בגמרא (ברכות כח:): שאמר רבי יוחנן בן זכאי, 'עכשיו שמולכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים וכו', ואינו יכול לפייסו בדברים ולא לשחרו בממון וכו', ולא אבכה'. וכתב המהרש"א (ח"א ד"ה ואינו) אף שאמר 'אי אפשר לשחרו בממון ולפייסו בדברים' זה אינו אלא לעולם הבא, אבל בעולם הזה יכולין לפייסו בדברים שהיא התפילה, ולשחרו בממון שהוא הצדקה. ע"כ, שמעו נא בני ישראל 'עורי נא התייצבי נא בעד הנפש חלי נא' כל עוד נשמתו בקרבו בזה העולם בכלל, ובפרט בימים הללו להרבות בתפילה וצדקה ויצא דיננו לאור לך. וכבר כתב ב'טורי אבן' (ר"ה

דברים אמורים ביחיד^ט. וכלשונו של ה'ערוך לנר' (ר"ה יח): 'דשאני עשרת ימי תשובה שאפילו תפלת יחיד ודאי מהני, ונקרע דינו לגמרי'.

וז"ל רבינו יונה ב'שערי תשובה' (שער שני אות יד), בעשרת ימי תשובה וכו', ולשפוך שית, ולשאת תפלה ורנה, ולהפיל תחנה, והעת עת רצון והתפלה נשמעת בהל, בענין שנאמר (ישעיה מט ח) 'בעת רצון עניתך וכיום ישועה עזרתך, עכ"ל'.

והנה בנוהג שבעולם (בקרב אומות העולם) שכל מי שהועמד למשפט יתור אחר ה'שופט' ומעשיו או ישחרנו בממון או בשאר עניינים... ויזכה בדינו, אף אנו להבדיל אלף אלפי הבדלות נהיה 'מגלה סוד' - כי מצינו דרך

כט. ועד היכן מגיע הכח שיש לכל יחיד ויחיד לקרוע שערי שמים בתפילתו יש ללמוד ממה שהביא ה'אליה רבא' (תקפ"א בא"ז סק"ו) מה שכתבו ב'מנהגים', שאף שבכל השנה אין היחיד יכול לומר י"ג מידות דרך תפילה ובקשה, אך עשרת ימי תשובה שאני וניתן לאומרם אף ביחידות, ואם כי להלכה ודאי שלא נפסק כך, אך עכ"פ למדנו מכלל הדברים שיחיד הרי הוא כציבור.

ל. הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע ב'יערות דבש' (ח"א דרוש ו) נתן טעם להא מילתא, מדוע הקב"ה מקבל את הבקשות והתפילות בימים שמלך יושב על כסא דין, דלכאורה איפכא מסתברא שבימי דין לא יתקבלו תחינות ובקשות לזכות לרחמים וחסדים, רק כי מר"ה ועד יום כיפור יושב הקב"ה ודן את העולם, ולא כבכל יום שדן את העולם רק בג' שעות הראשונות ביום (כמבואר בע"ז ד), והנה 'ידוע מחוק ונימוס הדין שאין לדיין לכעוס על בעל דין בעת המשפט', וזאת משום שני טעמים, חדא שלא יסתתמו טענת הבעל דין וגם כדי שלא יוציא פסק דין מעוקל מתוך כעסו, ומשום הכי בעת ישבו על כסא משפט אינו יכול לכעוס כלל ומאריך אפו, ולכן אף כי רבו עוונות כחול, לא יכעס כלל, וביד האדם לבקש מנה גדושה של רחמים המתעוררים בעשרת ימי תשובה, ולכך ימים אלו הם ימי חפץ וימי רצון לה' אף כי הם ימי דין.

לא. וביותר תגדל מעלת התפילה בערב יוה"כ, וז"ל הרה"ק ה'שם משמואל' (יוה"כ שנת תרע"ב) חיוב סעודה בעיוה"כ... ויש לומר הטעם כי ידוע שבאכילת עיוה"כ מתקנין כל האכילות של כל השנה, וכן כל התפילות של כל השנה מתקנין ומזדכנין בתפילת עיוה"כ, ואם יש מכולן כדי לצרף תפילה אחת שלימה, יש לכל התפילות עליה בהדי תפילה זו.

גם נזכיר בקוצר אמרים מעלת יום (שבו אמרים את הסליחות הנקראים) 'י"ג מידות', שנהגו להרבות בו באמירת תהילים, כי גדול כוחו של יום, ובפרט לדעת ה'ריקאנטי' בפרשת העקידה (בראשית כב יד; הובא בכלי יקר ויקרא טז ג) שהיתה עקידת יצחק ביום הקדוש, נמצא שיומיים קודם לכן ביום ח' תשרי יצאו אברהם ויצחק להר המוריה, ויום זה של י"ג מידות היה היום הראשון ותחילה למקראי קודש.

לב. סיפר הגאון רבי מאיר שפירא זצוק"ל ראש ישיבת חכמי לובלין, מנהג היה לו לאחד מרבני העיירות שבכל עת שהיו העניים מתדפקים על דלתי ביתו לבקש מטבע לצדקה הייתה הרבנית מעניקה מטבע של 'גראש' לכל אחד, אכן, בראותה כי עני 'בן טובים' עומד לפני הייתה מכנסת אותו אל הרב בעצמו, והוא היה מעניק לו מטבע של 'זלאטע' אשר היה שווה מאה 'גראש', אחד העניים שהיה רגיל לבוא בכל ערב לבקש נדבה מאת הרבנית, הצליח פעם להיכנס אל הרב בעצמו אשר נתן לו כהרגלו 'זלאטע', החל העני להתחנן ולהפציר שיעניק לו הרב עוד מנדבת לבו. שאלו הרב, הנה הרבנית נותנת לך בכל יום גראש אחד ומעולם לא בקשת עוד, ואילו ממני שנתתי לך זלאטע שלם הנך מבקש שוב, ולכאורה היה מן הראוי שתסתפק בנדבה גדולה זו ולא תעז לבקש עוד. השיב לו העני, הנה אף אם אתחנן לפני הרבנית הרי לא תתן לי אלא עוד גראש, ואין שווה בעיני להתחנן בשביל נדבה מועטת כזו, לעומת זאת הרב מחלק מטבע גדולה, על כן 'שווה' לי להפיל תחינתי בשביל לזכות בעוד מתנה גדולה

באר הפרשה - זילך - שבת שובה

שהוא דבר נחוץ וכו' וכיון דבעשרת ימי תשובה התפלה נשמעת יותר מבימים אחרים, וגם באותם הימים האדם מוכן להיות נגמר דינו ביום הכיפורים, אין לך דבר נחוץ יותר מזה. עכ"ל. ואם כי לדין אין נוהגים לומר בשבת, אך עכ"פ בכל ימי עשי"ת (ימות החול) ירגיש ש'אין לך דבר נחוץ יותר מזה' לגי.

והנה אמרו (עיי' ר"ה טו:): 'תשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה' לגי, והיינו 'צום קול ממוין', ואמר הרה"ק המהר"ש מבעלזא זי"ע (פסח על שה"ש ב יד), שעל

לבאר מה שאמרו שה'צעקה' מתקבלת מיד, ש'אין זה הטבת מעשיו לחוד, אלא שידפוק על שערי רחמים בתפילה ובקשה יתירה'.

ויש ללמוד על חובת התחנונים בימים אלו, שהנה כתב הטור (תרב) ונוהגין בספרד שגם בשבת מרבין לומר סליחות ותחנונים. והקשה עליהם שהרי קיי"ל שאין מריעין בשבת. ומתריץ ה'בית יוסף', וז"ל. נראה ליתן טעם למנהגם שהם סוברים להלכה כמ"ד מתריעין בשבת על עיר שהקיפוח אויבים או שטפוה נהר לפי

כזו. ולענייניו יאמר שבימים האלו מעניקים מן השמים זלאטעס שלמים בלי די, והצעקה מתקבלת מיד, והחכם עיניו בראשו לבקש בעד הנפש חנינה אולי יחוס ואולי ירחם.

לג. הנה תקנו הגאונים להוסיף לבקש בעשי"ת בברכת 'אבות' - 'זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלוקים חיים', וכבר הקשו שהרי ג' ברכות ראשונות של שמו"ע אינם אלא 'שבח' ותהילה לבורא ית"ש, ומה מקום לבקשות באמצע הברכה הראשונה (עיי' טור סי' תקפ"ב). והביאור הוא על פי מעשה שהיה עם הגאון רבי יחזקאל אברהמסקי זצ"ל בעת שכיהן ברבנות עיר הבירה לאנדאן (לונדון), אשר אחד מתושבי המקום ירד מנכסיו מטה מטה ל"ע וכמעט שלא גווע ברעב, והגיעו הדברים לידי 'פיקוח נפש' ממש, נחלץ הרב אברהמסקי לעזרתו והוא בעצמו ערך מגבית והסתובב בבתי גבירים להתרימם מממונם. בליל שב"ק עלה הרב לגביר אחד והחל לבקש ממנו שיפתח את ידו ויתן עכשיו תרומה נכבדה, נדהם העשיר ואמר, רבי, שבת היום... יסור נא מר לביתי לאחר השבת ואז אתן, אמר לו הרב, בכוונה תחילה הגעתי עכשיו כדי שתבין ותשכיל גודל נחיצות הבקשה עד שאפילו שבת נדחית מפניה, ולא עת דברים עתה כי אם 'קום ועשה'... כיוצא בדבר הננו מבקשים זכרנו לחיים דווקא שלא במקום הראוי ועל פי הסדר, כי אין הימים כתיקונם שצריך לשמור על ה'גיטונים' ועל המנהגים.. אלא הזמן בוער כאש, ופיקוח נפש יש בדבר, רבש"ע זכרנו לחיים... ואם לא עכשיו אימתי...

לד. כה אמר הגרי"ז מבריסק זצ"ל להמחיש את כח התפילה, 'מעשה' באחד שתפסו אותו על שעבר על אחד 'מהעברות החמורות' שבחוקי המלכות שהעונש הקבוע על כך בספר החוקים הוא גזר דין מוות, כמוכן ששכר עורכי דין בכסף מלא שיוכחו את צדקתו, בהגיע יום הדין פתח הקטגור בדבריו והוכיח שאכן פלוני זה עשה מה שעשה, לעומתו נעמדו הסנגורים וטענו לחפותו, אך גברה יד הקטגור ופסק השופט את דינו למיתה רח"ל. חשכו עיניו של הנאשם וכמעט שלא התמוטט אך עדיין לא איבד תקוותו, מיד אמר שעומד להגיש ערעור בפני ערכאה גבוהה יותר, פשיטא שבדרך הטבע פחתו הסיכויים לצאת זכאי, אך עדיין יתכן 'להפוך את הקערה', הלה שכר עו"ד מומחים ביותר העולים הון תועפות, והם ניסו בכל כוחם להביאו לידי זכות, אולם גם הבית הדין 'הגבוה' הרשיע את הנתבע, והשאיר את פסק הדין על מקומו. עדיין לא התייאש הנאשם, כי אף שנפסק דינו לחובה אך המלך ברוב רחמיו יכול לתת לו 'חנינה', ומיד החל להפעיל 'קשרים' ולהתחנן ל'עסקנים' שיבקשו משרי המלוכה שידברו על המלך להשאירו בחיים, שהרי מטופל הוא באשה חולנית ובעוללים רכים, וגם לרבות בהורים זקנים וחולים, כמו כן השתדל בכל כוחותיו לבקש מאת מכריו וידידיו שישלחו מכתבים לבית המלוכה להעיד על טיבו שכשר הוא, אולי יחוס אולי ירחם. אמנם המלך לא נעתר להפצרות המרובים, ופסק שבעוד כ"ד שעות יבוצע פסק הדין. באותה שעה ידע שנעלו בפניו כל שערי ההצלה בדרך הטבע, אך עדיין המשיך לפעם בו רצון החיים מתוך תוחלת ותקווה אולי יארע משהו שלא כדרך הטבע או שיתחולל נס גלוי להצלתו. הגיע הזמן הנקוב... נכנס השוטר והובילו אל מקום ההריגה, שם עמד שר הטבחים והשחיז את חרבו למען תתבצע ההריגה בלי ספק... והניחה על כתף הנאשם... באותו רגע נגזז חלום החיים, אבד סברו ובטל סיכוי, יודע הוא היטב שזהו... הגיע הרגע האחרון לחייו, וכבר אין שום דרך להינצל... אמנם יהודי מחויב להאמין שאפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים... גם במצב נואש זה, שאין שום פתח דחוק להיכנס בו עדיין יכול הוא להיושע אם ישפוך שיחו לפני בוחן ליבות (מובא בהקדמה לספר נס ההצלה של ישיבת מיר בשאנחאי).

בקרבי מצאוני הרעות האלה, ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא, וכבר הבאנו את הקושיא הידועה, מדוע 'אנכי הסתר אסתיר פני' אחר שכבר אמר 'על כי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה'. ומבאר הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (תו"מ ד"ה ואמר על) וז"ל, ונלע"ד, מתחלה ואסתירה פני מהם, מהם דייקא - מהם אסתיר פנים, ועי"ז 'ומצאוהו רעות רבות וצרות', ועי"ז, יתודו וישבו ויאמרו על כי אין אלוקי בקרבי וגו', ועל ידי זה ואנכי הסתר אסתיר את פני לא מהם אלא על כל הרעה אשר עשה ופנה אל אלהים שהשתחוה לצלם בימי נבוכדנאצר - אסתיר פני מאותה הרעה. עכ"ל. כי ההכרה וההודאה שאכן חטא לאלוקיו היא מעבירה את מידת הדין וכל פורענותו לו, ומאחר שהתוודו על עוונם והבינו שאירע להם הצרה כי לא הלכו בדרכי ה', יעוררו מידת הרחמים מלעילא, עד שהקב"ה יעלים עיניו כביכול ממה שחטאו.

'צום' יש ביד האדם לומר שאין בכוחו לצום ולהתענות מפני טבעו החלש, וכמו כן על 'ממון' יענה ויאמר לא חנן אותי ה' עם מעות שאוכל לפזר לצדקה, אבל על הרמת 'קול' בתפילה לפני ה' אין לו תשובה... ומעתה אם אכן ירים 'קולו' בתפילה וועקה הרי זה מוכיח בעליל את צדקתו כי לא צם מחמת חולשה ולא נתן צדקה לחוסר הממון, אבל אם יתשל גם ב'קול' יתברר למפרע שאין שום 'תירוץ' לא על ה'צום' ולא על ה'ממון'. וזה מרומז בפסוק (שיר השירים ב יד) 'השמיעני את קולך כי קולך ערב', כי ה'קול' ערב על הצום והקול"ה.

מודה ועוזב ירוחם - סגולת המכיר שחטא ומודה על האמת בפרשתן (לא יז"ח), וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתני פני מהם והיה לאכול ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא על כי אין אלוקי

ועל משקל דבריו יש לומר גם כלפי הימים הללו, שהנה יש אנשים שעבר עליהם חודש אלול והם היו 'עסוקים' בדברים אחרים..., השער הראשון לדופקי בתשובה נפתח לרווחה ולא נכנסו בו, הגיע יום הדין ועדיין המשיכו ב'שינתם' מסיבות שונות ומשונות, ועתה ליבם כבד עליהם כיצד החמיצו זמנים יקרים ונעלים כאלו, ומרגישים שהם רחוקים מ'עשרת ימי תשובה' כרחוק מזרח ממערב, אך אפילו חרב חדה מונחת אל יתיאש מן הרחמים, עדיין לא אבדה תקוותם וחלילה להם מלהתייאש, אלא יכולים עתה 'להיאחז' בימים שנותרו לפליטה, ועדיין יכולים לפעול לעצמם כל מילי דמיטב.

וכבר היה מעשה אצל החסיד המפורסם רבי מרדכי פעלץ זצ"ל ששימש כבעל שחרית אצל הרה"ק המהרי"ד מבעלזא זי"ע, באחת השנים שמע בדרך הילוכו לביהכנ"ס השכם בבוקר קול בכי תמרורים הבוקע מאחד הבתים, משנכנס הביתה מצא שם חולה הזקוק תיכף ומיד ל'עצים להסקה' לחמם הבית, הלך ר"מ הביא עצים והסיקן מפני פיקוח נפש. אדהכי והכי איחר לבוא לתפילת שחרית ובעמדו בפתח בית הכנסת שמע שבעל התפילה מסיים 'והנורא בנוראותיך', והבין שעליו להתחיל מיד 'המלך', כדי שלא לעכב את קהל הקודש, לכן החל מיד להשמיע תנועת אה... אה... 'המלך' ממקום עמדו, המהרי"ד הביט לעבר הפתח מחמת הקול שנשמע משם, אחר גמר התפילה נענה הרה"ק ואמר, אכן, כאשר מסיקים מתחילה אפשר להתפלל בחמימות...

ולכאורה ישאל השואל על ר' מרדכי, הרי לא אמר לא ברוך שאמר ולא פסוקי דזמרה - כיצד 'קופץ' מיד להמלך, אלא, שעשה כן מפני 'כבוד המלכות', שלא לעכב את רבו הרה"ק המהרי"ד וכל קהל הקודש. ולדין ייאמר, אף אם לא התעורר האדם בימי הסליחות ובימי ר"ה, עכ"פ מפני כבוד המלכות 'קפוצ' עכשיו וימליך קוב"ה על עצמו מעתה. לה. עוד רמז שם, כי צום קול ממון כל אחד מהם עולה בגמטריא 'קול'. ו'ערב' עולה בגימטריא ב' פעמים קל"ו, ללמדנו שבשעת הדחק מועלת הרמת הקול במקום שנים האחרים שאין בידו לעשות.

לו. וכך אמר הגה"ק רבי חיים מוואלוז'ין זי"ע שהאיש אשר ייסורים באים עליו ומתוודה באותה שעה על חטאיו ודאי שילכו מאתו היסורים, והיה אומר, שהדבר בדוק ומנוסה, שמיד כאשר יחזור בתשובה ויתוודה ימתקו הדינים ויהפכו לרחמים.

ובדידיה הוי עובדא, בעת אשר נסע הגר"ח לשמחת נישואי בנו הגאון רבי איצ'לע, ובהיותו על אם הדרך חל 'יום הקריאה' בתורה - יום שני בשבת, וביקש הגר"ח שיביאו ס"ת מעיירה סמוכה בכדי לקרוא בו, אכן היה שם עוד רב אחד אשר היה גדול בשנים מהגר"ח והוא אמר שאין לטלטל ס"ת עבור זה, וקיבל הגר"ח את דבריו, ולא שמע באותו יום 'קריאת התורה'. בשובו לביתו נגנב מעמו הספר-תורה שלו, הבין הגר"ח מיד על מה באה עליו

באר הפרשה - זילך - שבת שובה

במדרש (במדב"ר כ טו) שהיה רשע ערום, ויודע שאין עומד מפני הפורעניות אלא תשובה, שכל מי שחוטא ואומר 'חטאתי' ליה אין רשות למלאך ליגע בו לט.

גדולה תשובה - במעלת התשובה, לכל איש ישראל כאשר הוא

כתב הרמב"ם (הלכות תשובה ז ו) וז"ל, גדולה תשובה מ שמקרבת את האדם לשכינה שנאמר 'שובה

וכן אנו אומרים ב'וידוי הגדול' של רבינו ניסים (ביוכ"ק ועוד) ומנהגך לרחם על בריותך, וביותר לשבים אליך ומודים לפניך ועוזבים ומתנחמים על פשעיהם ולא מכסים אותם, שכן כתוב (משלי כה יג) 'מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם' לו, ומציל את נפשו מדינה של גיהנום.

וכך מצינו גבי בלעם הרשע, דכתיב ביה (במדבר כב לד) 'ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי, ואמרו

הרעה הזאת, ונכנס לחדר אחר ותוודה על שחטא בביטול קריאת התורה, ובעודו שם הודיעו שנמצאה הגניבה ונמצאו הגנבים - חיילי המלך שבזזו, וכשפתחו את הס"ת ראו שיריעה אחת נחסרה, והיה זה במקום הקריאה מה שהחסיר מלקרוא...

לז. בקרב חסידיו של הרה"ק ה'בית אהרן' זי"ע היה חסיד בשם רבי ירוחם, והיה הבית אהרן מרבה לשלחו לגשת להתפלל לפני העמוד. פעם שאל אחד החסידים שגם נפשו אוותה להתפלל לפני העמוד... רבי קדוש, וכי משום שהוא נקרא בשם 'ירוחם' יגש כל כך הרבה לעמוד... (כטוען מבלי אומר ודברים, נפשי מה תהא עליה), אמר לו הרבי, לכשתהיה מודה וגם עוזב אז גם אתה תיקרא ירוחם...

לח. וכתב על זה הרה"ק ה'שפתי צדיק' זי"ע (בלק אות כב) וז"ל. מזה לימוד עצום שלא יאמר האדם איני מוכן לתשובה וכדומה מחסידישע תירוצים הכל הבל, רק בכל עת פתוחין שערי תשובה. ועל עצם מחשבה זו - שאין בכוחו לשוב, יעשה תשובה, כי זה וודאי שזה הרשע - בלעם, לא היה מוכן לתשובה, ולא חשב לשנות דרכיו אף לרגע אחד, ואעפ"כ הועיל לו אמירת חטאתי, ק"ו לכל בר ישראל יהיה מי שיהיה, בעת שישוב לבו לשוב בתשובה - יקבלנו אביו שבשמים באהבה וברצון.

לט. הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע היה חוזר על דברי מדרש זה, והיה אומר שמצווה לפרסמו לבני הנעורים - במקום שיענו יומם ולילה תירוצים על מעשיהם, יענו ויאמרו 'חטאתי' ויחזרו לדרך המלך - מלכו של עולם. פעם ראה הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע שני בחורים המדברים ביניהם בשעת התפילה, ניגש אל אחד מהם ואמר לו לא תדרוך כף רגלך בבית מדרשי משך שבועיים ימים, החל הבחור להצטדק ולומר שאין האשמה בו, רק הלה דיבר והוא לא דיבר כלל רק האזין לדבריו, אמר לו ה'בית ישראל' מכיון שאתה מתחיל עם תירוצים לא תיכנס לבית המדרש ששה שבועות... לאחר מכן ניגש אל חברו ואמר לו מעתה אל תיכנס לבית מדרשי שבועיים, ענהו הבחור, רבי, חטאתי, ורוצה אני לשוב על מעשה זה, אמר לו ה'בית ישראל' [אחר שלא תירץ עצמו] היכנס תיכף ומיד לקידושא רבה.

אף הוא אמר פעם לאחד מחסידיו (שמעתי בשם בעל המעשה) שערך אליו 'נסיעה', וכשקיבל שלום שאלו הרבי למטרת בואו, אמר לו 'באתי הנה אל הרבי', אמר לו הרבי המדבר באמצע התפילה לא בא אלי לשבת (כאומר, אל תאמר במצב כזה שבאת אלי...), ומספר בעל המעשה שעפ"י אמת הוא לא דיבר מאומה בעת התפילה, רק זה היושב לצידו דיבר והיה נראה כמו שהוא השתתף בשיחתו, אבל זה החסיד נהג בחכמה ולא ענה לרבי - לא אנכי המדבר, אלא נענה ואמר, איך וועל שוין מער נישט רעדן... (יותר לא אדבר בעת התפילה) אמר לו הרבי ב'תוך כדי דיבור', אכן, באת אלי לשבת... יסוד גדול אמר הרה"ק הר"ב מפרשיסחא זי"ע, בב"ד של מעלה לא ישאלו לאדם מדוע נכשל בחטא, רק טענה אחת - מדוע לא שבת בתשובה, וע"כ אין לו מה להשיב, כי מי הפריע לו להתחרט על העבר ולקבל ע"ע לתקן דרכיו מעתה.

ומבואר כן להדיא במדרש (נשא, במד"ר יג ג) כי טרם שגורש אדם הראשון מגן עדן ביקש ממנו הקב"ה שיחזור בתשובה, ואמר לו 'אפילו עכשיו עשה תשובה ואני מקבלך', ומאחר שלא עשה תשובה גירשו אותו, והן הן הדברים, שעל עצם החטא היה בידו להצטדק, וכמו שטען בעצמו (בראשית ג יב) 'האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל', אך על הטענה מדוע לא חזר בתשובה לא היה לו מה להשיב, ומשום הכי נענש מן הדין.

מ. איתא בגמרא (יומא פו.) 'אמר רבי חמא ברבי חנינא גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם'. הקשה ה'חוות דעת' בספרו 'אמת ליעקב' על אגדות הש"ס (שם) קשה להבין מה ענין רפואה דקאמר. אלא דהרמב"ם כתב בפירושו

שנטרד מגן ערן חשב שימות מיד, והיה בוכה ומתחנן ושב בתשובה, עד שקבלו הקב"ה בתשובה, והאריך ימיו, וקיים בו דברו דכתיב (בראשית ב יז) 'ביום אכלך ממנו', ונתן לו יומו שהוא אלף שנה (כמו"ש תהלים צ ד) 'כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור', לחזרות לכל העולם שהקב"ה חנן ורחום הוא ומקבל בתשובה לשבים, ואינו הפין מהם זולתי שיחזו דכתיב (יחזקאל יח לא-לב) 'ולמה תמותו בית ישראל... והשיבו וחיו. אמר רבי יצחק, אשריהם הבנים שהאב אומר להם כך מ"ג, וזו להם לבנים שאינם שומעים ממנו, עיי"ש עוד, אך מ"מ בימים אלו התשובה נחשבת כ'מצוה שהזמן גרמא'.

ישראל עד ה' אלוקיך', ונאמר (עמוס ד ו) 'ולא שבתם עדי נאם ה'', ונאמר (ירמיה ד א) 'אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב', כלומר אם תחזור בתשובה בי תדבק, התשובה מקרבת את הרחוקים, אמש היה זה שנאו לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד מ"ג. עוד כתב הרמב"ם (שם ה"ד) על בעל תשובה ש'אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם' כ"ב.

באמת אמרו, כי בכל השנה כולה הקב"ה מבקש מבניו לשוב אליו, וכדאיתא ב"תורה" (ו"ה כד): וז"ל, אמר רב נחמן בר יצחק אדם הראשון כיון

למשנה (סנהדרין ז ד) דיש מי שנולד בטבע רע וקשה לו לפרוש מתאוות רעות, ויש הנולד ברתיחת הדם שא"א לו לפרוש מכעס, וכיו"ב משאר מידות, אמנם, לשם זה נברא - להתגבר על טבעיו הללו, ואז יזכה לשכר הרבה שהרי אמרו חז"ל (אבות ה ג) 'לפום צערא אגרא', ועל זה באו לומר בגמרא שאם בא לידי חטא ועושה תשובה - הקב"ה מרפא טבעו שלא תקשה עליו שוב השמירה מכעס ותאוה וכיוצא בזה, עכ"ל. ומכאן חיזוק גדול מצינו למתייאשים מעצמם - הואיל ותאוות ליבם או רוע טבעם נוטה לרע, כי ע"י התשובה ישתנה גם טבעם לטוב.

דבר נפלא כתב הרה"ק ה'חתם סופר' ז"ע (כתובות ל. ד"ה מיום שחרב, בדרך אפשר), שמי שנתחייב מיתת בי"ד ב'עדים והתראה', אין בי"ד מקבלים טענתו שכבר שב בתשובה שלימה ואפילו אם כבר עברו מאה שנים מאז שחטא, כי אין ה'תשובה' מועלת בבי"ד של מטה... מכל מקום אמרינן, שאם שב בתשובה, הקב"ה מסבב שלא יבואו העדים להעיד, ואף אם יבואו עושה הקב"ה שיוכחשו בעת ה'חקירות והבדיקות', כי לא ירשיע ה' נפש צדיק. והרי לך שתשובה מועילה אפילו בחטא שמתחייב בו מיתת בי"ד, להצילו מעונשו המגיעו.

מא. בירושלים של מעלה התגורר הגאון הצדיק רבי נחום יאס'ער זצ"ל מזקני וחשובי חסידי שטעפנשט אשר נולד והתגורר שנים רבות על אדמת רוסיה, בהיותו עדיין בחו"ל הושפע ל"ע אחד מבניו מסביבת הקומוניסטים, ועזב את דרך התורה רחמנא ליצלן, ומעולם לא דיבר רבי נחום על צערו הגדול שיש לו מבנו זה שהלך לרעות במקומות זרים, ורק פעם ישבו אצלו חבורת אברכים דורשים ומבקשים, ואחד מן המשתתפים הזכיר לפניו דברי הרמב"ם אלו, והיו שואלים ותמהים איך יתכן כדבר הזה, שברגע כמימרא יתהפך ממשוקץ ומרוחק ומתועב לאהוב ונחמד קרוב וידיד, פתח החסיד ואמר בלב מורתח 'הרי יודעים אתם אודות בני... הנה אם יבוא הבן באיזה יום, ידפוק על דלת ביתי, ויצעק אלי: 'טאטע, הנני עוזב את דרכי וחוזר אליך', כמה תגדל אהבתי אליו באותה שעה, ולא אחשוב לרגע על התלאות והצער והעגמת נפש שגרם לי מעודו ועד היום הזה, שהרי עכשיו הנני שמח שחזר למקור מחצבתו ועולה על דרך המלך, כמו כן ממש הקב"ה שמח כביכול בכל יהודי החוזר אליו בתשובה, לא שנא מיעט לחטוא ואף אם חלילה הרבה לחטוא, שהרי כעת הוא מתחרט על כל מה שעשה ורוצה להתקרב אל ה', וזה מעורר אהבה עזה מן האב לבן, וכמו שאמרו במדרש אגדה (תנא דבי אליהו פרק לא) מעיד אני עלי שמים וארץ, שהקב"ה יושב ומצפה להן לישראל, יותר ממה שמצפה האב לבנו והאשה לבעלה שיעשו תשובה.

מב. ובזה שמעתי לבאר את האמור בנביא (הפסרת שבת שזבה, יואל ב כה) 'ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה' (בהענישו אותם על עוונותם), ותמוהים הדברים, הרי בצדק אכל להם הארבה את תבואתם כ'עונש' על חטאם, ואף אם עתה שבו בתשובה, הרי מעתה הם פותחים פרק חדש בחייהם, אבל מה יש להקב"ה להשלים ולשלם להם על שהענישם כראוי לחוטאים. ומכאן תלמד כוחה של תשובה, שעל ידה נחשב האדם כאילו לא חטא מעולם, ונחשב לו כמי שהעונש בא עליו בחינם עד שיש לומר 'ושלמתי לכם את השנים...'

מג. כך ביאר הרה"ק רבי משה מקאברין ז"ע בנוסח התפלה (תחנון לפני חמישי) 'הפותח יד בתשובה לקבל פושעים וחטאים, נבהלה נפשנו מרוב עצבוננו', כי מה שאנו רואים שהקב"ה פותח יד בתשובה לכל פושע בכל מצב שהוא, זה גורם לנו להיות 'נבהלה נפשנו', לתמוה ולהשתומם 'מרוב עצבוננו', מדוע אנו שרויים בעצבות על החטאים שעשינו, הלא הקב"ה מקבל אותנו בידיים פתוחות, ועלינו לרוץ לקראתו בשמחה עצומה ובחזרה גדולה.

באר הפרשה - זילך - שבת שובה

מה'צדיקים', ואינו מן הראוי שייכתב יחד עמהם, לכן ייחדו עבורם ספר מיוחד.

הוסיף הרה"ק ה'אמרי אמת' זי"ע לרמוז בן בפסוק (ויקרא טו ב) 'ואל יבא בכל עת אל הקודש' - שלא הותר ל'כהן גדול' להיכנס ל'קודש הקדשים' כי אם ביוהכ"פ בלבד, מפני שהכהן גדול צדיק גמור הוא ולכן אינו במדרגה גבוהה בזאת שיוכל להיכנס אל מקום קדוש לפני ולפנים, זרק ביוהכ"פ כשהוא משמש בשליח ציבור, ובא לבפר על עוונות בני ישראל ואז הוא כעין 'בעל תשובה', לכן הותר לו להיכנס או ל'קודש הקדשים', כי 'גדולים בעלי תשובה יותר מצדיקים גמורים', ובכוח זה הרי הוא נכנס לקדשי קדשים.

ואל יאמר אדם, ננעלו בפני שערי תשובה הואיל והרחקתי עד מאוד מיה, אלא ישמע לדברי רבינו

איתא בגמרא (ברכות לד:) 'במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד' מד. עפ"ז ביאר ב'ליקוטי מהרי"ל' (פרשת האזינו על הפטרה שובה) מתלמידיו הרה"ק רבי אלימלך מליז'ענסק זי"ע, מה שאמרו (ר"ה טז:) 'שלושה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורים, ואחד של צדיקים גמורים, ואחד של בינוניים, צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים, זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה', וידועה הקושיא, מדוע הוצרכו לייחד ספר ל'בינוניים', הרי 'ממה נפשך' - אם יזכה יכתב שמו בספרן של צדיקים, ואם לאו יהא להיפך ח"ו, ומדוע נתייחד עבורם ספר מיוחד, אלא, דאינו בן, כי הבינוני שזכה להתהפך ל'בעל תשובה' הרי הוא עומד ב'מעלה ובמקום' גבוה

על פי זה ביארו עוד דעל כן אמרו 'נבהלה מרוב עצבוננו' ולא מרוב עווננו, כי על העוון אין מה להיבהל כי לזה ניתן לנו כח התשובה, ולא נבהלה אלא על העצבון ועל הייאוש שאיננו חוזרים בתשובה מחמתו. פעם התאונן בחור לפני גאב"ד טשעביץ זצ"ל, מצבי הרוחני קשה עד מאד, איני רואה כל דרך מוצא מעוונותי, אמר לו הרב שמע נא למעשה שהיה, איש יהודי הלך לבדו ברחובה של עיר כשהתרנגול ל'כפרה' בידו הימנית ובידו השמאלית 'מחזור' לאמר מתוכו את 'סדר הכפרות' ולפתע... הוא מרגיש כי בתי עיניו (משקפיים) מתחילות ליפול מעל אפו ועד שלא הספיק למנוע כן בעדם נפלו בתי העיניים ארצה... נו, החל היהודי חושב לעצמו, אוי רבש"ע, מה אעשה כאן, כיצד אחליץ מן המיצר, להניח את המחזור מידי על הארץ הרי אין לך ביזוי הקודש גדול ממנו, לעזוב את התרנגול מידי הימנית הרי יברח התרנגול ובמה תתכפר נפשי... שאלו הבחור, נו, ומה עשה לבסוף, אך הרב לא ענהו מיד, רק הפליג בתיאורים וציורים שיבין הבחור באיזה מצב ביש עומד היהודי הלז... ושוב שאל הבחור, נו... נו... מה עשה, אמר לו הרב, לא ידעתי, אבל זאת אדע שכבר איננו נמצא שם... אף אתה עם תשובתך תזכה שבקרוב כבר לא תעמוד על מקומך זה.

פעם אמר הרה"ק רמ"מ מלעלוב זי"ע 'לולי תשובה שעשועי אז אבדתי בעניי'. והיה מרגלא בפומיה לומר רבות 'איני רואה כל עצה ותקנה כי אם תשובה... כי אם תשובה... שוין שוין שוין...' (אין זעתי' אלא לשון תשובה), והיה חוזר ושונה ומשלב דבריו אלו, עד שהיו כל הנוכחים מתעוררים לתשובה שלימה. מד. ביאור נפלא ביאר תלמידו של הרמ"ע מפאנו בספרו 'מאמרים מענין התשובה לארנ"ן זצ"ל', בהקדם מה דאיתא בגמרא (יומא פו.) 'גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד', כי מתחילה עומד היהודי מתחת לכסא הכבוד, וכדמצינו שאפילו אבות העולם אינם אלא מרכבה לשכינה, ואילו משחטא וישוב בתשובה יגיע עד כסא הכבוד, נמצא שבזכות החטא והתשובה שלאחריה עליו נתעלה הרבה יותר עד כסא הכבוד.

וזל"ק, להיות חפצו ית' שהאדם יעלה במעלות (למעלה) ממקום שנברא עד שיעמוד אצלו בכסא כבודו, על כן יצר עמו מסית אחד שכמעט אי אפשר להנצל מפתוייו, ולזה אמרו חכמים 'גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד', פירוש, שמגעת האדם העושה אותה בשלימות להיות חביב אל השי"ת עד שמעמידו אצלו, והוא למעלה ממקור מחצבתו אף אם היה צדיק מתולדתו, שכבר ידוע שנשמטן של צדיקים היא מתחת כסא הכבוד, ובתשובה עולה ומגיע עד כסא הכבוד. ולזה אמרו כי במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, ומפני חשיבותה קדמה למעשי בראשית (פסחים נד.).

מה. וכבר איתא ב'שפתי צדיק' בשם זקנו הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע שכך אמר הרה"ק הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע לבאר בלשון הכתוב (ישעיה נה ז) 'יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו', שהכוונה היא שיעזוב מה שחישב שנסתבך בין רשעים, וכן און מחשבותיו - שדומה לו שנלכד באון.

הקב"ה ואמר על יכניה 'כה אמר ה' כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלה בימיו כי לא יצלה מזרעו וגו' (ירמיה כב ל), ובדברי הימים (א' ג יז) כתיב 'ובני יכניה אסיר שאלתיאל בנו, הרי שהיה לו זרע אנשים ולא מת ערירי, אין זה אלא מפני שחזר בתשובה, וגדולה התשובה שקורעין על ידה אף גזר דין שיש עמה שבועה, ועעו"ש.

הננאל' בביאור דברי הגמרא (דלעיל), 'גדולה תשובה שמנעת עד כסא הכבוד - אפילו אם הגיע חטאתו עד כסא הכבוד', וכלומר שאף אם הגדיל בחטא ורבו עוונותיו עד לכסא הכבוד, עדיין לא ננעלה הדלת בפניו - אם ישוב מיד יקבלנו הבורא. על כן 'בל יראה ובל ימצא' שום איש מישראל שיתייאש מן התשובה, כי אין לך דבר העומד בפני התשובה¹⁰⁰.

ודע, כי האיש המשתוקק בכל ליבו לשוב אל בוראו, והוא שבור לשברי שברים על מצבו, ו'רוצה בתשובה' - יזכה לסייעתא דשמיא שאכן יוכל לחזור בתשובה. וכבר איתא בפסיקתא (פיסקא שובה ישראל פ"ט), וז"ל שובה ישראל עד ה' אלוקיך, לבן מלך שהיה רחוק מאביו מהלך מאה יום, אמרו לו אוהביו, חזור אצל אביך, אמר להם איני יכול, שלח אביו ואמר לו הלך מה שאתה יכול לפי כחך¹⁰¹, ואני בא אצלך

וכראיתא בזה"ק בפרשת משפטים (ח"ב קו). באריכות גדולה, ותמצית הדברים, שאין לך דבר העומד בפני תשובה ועל כל החטאים מועילה תשובה, ובידה אף לבטל שבועה של הקב"ה כביכול, ובלשונו הקדוש 'מכאן דתשובה מתברר כמה גורין ודינין, וכמה שלשלאין דפרולא, ולית מאן דקיימא קמי דתובתא' (מכאן שהתשובה משברת כמה גזרות ודינים, וכמה שלשלאות של ברזל. ואין דבר העומד כנגד התשובה), ומוכיח בן ממה שנשבע

והיה הגה"ח רבי גד'ל אייזנער זצ"ל, נושא משלו, ל'רועה נאמן' שנקלע ליער, ולפתע והנה רואה הוא זאב שזאב לטרוף את הכבשים, ב'מסירות נפש' החל מרדף אחריו, אלא שהזאב בעל כוח הוא בבריה, ולא השיגו הרועה... עד... שהצליח הרועה לתפוס היטב בזנב הזאב אך הזאב המשיך במנוסתו, וכך יצא שהזאב בורח והרועה מחזיק היטב היטב בזנב ונגרר אחר הזאב עד כדי סכנת נפשות... וכך נכנסו לתוככי העיר, והנה אך ראו בני העיר את ה'מחזה' ומילאו שחוק פיהם ולשונם רינה, לאידך היה הרועה צועק במר נפשו 'רחמנים בני רחמנים' הצילוני מן הזאב, הצילו... עד שנענה אליו חכם אחד מדוע נתפסת בזנבו ללא תכלית, עוזב נא את זנב הזאב, ותינצל נפשך. וכך אנו אומרים לכל יהודי באשר הוא עוזב נא את הזנב - מדוע החלטת שכך היא 'הנהגתך' עד שאינך יכול לסור ממנה על דרך טוב, מי הכניס לך בדמיונך שהנך חייב להתנהג כך וכך, אין זה אלא הרגל רע, עוזב אותו וירווח לך...

מו. הוכחה נפלאה מצינו בכוחה של תשובה מעצם נתינת 'לוחות שניות' שניתנו ביום הכיפורים, כי מי פילל ומי מילל באותה שעה שמשו רבינו שבר את הלוחות שעוד יימצא 'תקנה' לישראל בענין הלוחות, מה עשה הקב"ה, ציווה על 'לוחות שניות' - קבלת התורה מחדש... ולזה זכו ע"י התשובה, התפילה והתחנונים, הרי לך, שגם מי שנדמה לו כי אין לו כבר שום תקנה 'ונשתברו הלוחות' שלו עדיין יכול להתחדש ולזכות שהבורא ית"ש יברא אותו מחדש.

מז. הנה מצינו במקומות רבים בימינו דלתות הנפתחות מאליהם ללא כל מגע ופעולה מצד האדם, אין צורך לפתוח עם מפתח את המנעול ואף אין צריך ללחוץ על ה'יד' (ידיה), אלא הדלתות נפתחות מאליהן על ידי ה'עין רואה' הקבועה בו מלמעלה, אך זאת נדרש מהאדם, שיטרח להעמיד עצמו אצל הדלת, אז ירגישו ה'עינים' ויתפחו בפניו שערים גדולים. כיו"ב, בימים הללו, הסיוע ממעל גבוה הוא עד מאד, כל השערים נפתחים בלא צורך להקיש הרבה... אבל על זאת ממתנינים לנו מן שמיא - שנבוא בסמוך, שנעמיד עצמנו...

וידע כי אינו צריך 'לילך למרחקים' לחפש אחר 'התשובה', אלא היא קרובה אליו ובהישג ידו. וכה כתב הגה"צ רבי שריה דבילצקי זצ"ל, מעשה שהיה - על סמך מה שמסרו לי שבשבת ר"ה יהיה 'חשמל כשר' במקוה - הלכתי למקוה כבר לפני שעה שלוש לשם, בפרוזדור ובמדרגות היה חושך מוחלט, אך קיוויתי שאחר שאפתח את המקוה יהיה שם אור. אך מצאתי בחושך את המפתח ופתחתי את המקוה, אך שם היה חושך מוחלט. מכיון שכבר פתחתי, חשבתי שאסתדר בחושך, מצאתי ספסל בחדר ההלבשה ושם פשטתי בגדי, ומשם הלכתי לחדר המקוה, החושך

באר הפרשה - זילך - שבת שובה

אזי אין מספיקין - אין ספק בזה שבידו לעשות תשובה, עכ"ל (הובא בלקוטי אמרי פנחס שבתוך אמרי פנחס השלם שער עבודת השם אות כא) מ"ח.

בשאר הדרך, כך אמר הקב"ה לישראל שובה אלי ואשובה אליכם, עכ"ל. וכך כתב רבינו יונה (בתחילת שערי תשובה) 'והתבאר בתורה, כי יעזור ה' לשבים כאשר אין יד טבעים משנת ויחדש בקרבם רוח טהור להשיג מעלות אהבתו'.

שבת בו תשוב - שבת שובה

הרה"ק מרוזין זי"ע ביאר בלשון הפסוק (ישעיה נח יג) 'אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי', שהוא נאמר לגבי 'שבת שובה', כי הקב"ה אומר 'אם תשיב משבת' - שתחזור בתשובה בשבת זמ"ט מכל 'רגלך' מלשון 'הרגלים', כלומר, שתשנה את הרגילות שהנך רגיל בה, אזי מבטיח לך הקב"ה שתזכה לסיפא דקרא 'עשות חפצך' - לעשות צרכיך ולפסוק

וכך היה אומר הרה"ק רבי שלומ'קה מזוועהיל זי"ע משמיה דהרה"ק רבי פנחס מקאריין זי"ע לפרש את דברי המשנה בסוף מסכת יומא (פה:): 'האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה', האומר אחטא היינו שיודע שיחטא עוד כי עדיין איננו מושלם, אבל ואשוב רצוני לשוב בתשובה,

היה יותר ממצרים, ופתאום אבדתי כל יחס באיזה צד ופינה אני נמצא, וגיששתי בקירות וגם את המקוה לא מצאתי, והייתי משוטט הנה והנה ללא פתרון, ופתאום נטבלו רגלי במים, גם כן טוב.

נכנסתי, טבלתי ויצאתי, בשום אופן לא מצאתי את חדר ההלבשה ומיששתי בקירות ללא כל התמצאות, כי הכל נאבד ממני. ופתאום מצאתי חולצה ובגדים אך נוכחתי כי הם לא שלי, וכעבור רגע מצאתי את שלי והתלבשתי ורציתי לצאת, אך כאן נגמר הכל. פחדתי שעם כל צעד אסתבך יותר, והחלטתי מתוך צער להשאר לשבת על הספסל, עד ירחם... אך הצטערתי בלב שאצטרך להפסיד כל ה'קרבנות', ומי יודע אם גם לא פסוקי דזמרה, והתפללתי בלב לישועה.

והנה, לא עבר רגע ואני שומע צעדים מתקרבים ויורדים למקווה, ואני קורא בקול רם - אני לא רואה איך לצאת, רגע, רגע, ענה הקול. והנה יד שלוחה אלי ומעמידה אותי ברגע על מדרגות היציאה ונוכחתי כי גם עד כעת היו רק כמה סנטימטרים ממני ועד המדרגות שלא הרגשתי בהם.

המוסר השכל, אדם קרוב מאד לדרך התשובה, רק כמה סנטימטרים מפרידים, והוא חושב שהוא שרוי בחושך מוחלט ומתייאש. פתאום נשמתו מרגישה את צעדי הא-לוקים המתהלך בגן, והוא רק צריך לקרוא במר נפשו: אני לא רואה לצאת מהחושך שאני שרוי בו. רגע רגע עונה הקול, והנה יד שלוחה אליו ומוציאה אותו למרחב, והוא רואה שרק מספר סנטימטרים הפרידו בין החושך לדרך האור, והוא בסכלותו חשב שאבדה דרכו. פתחו לי פתח כחודו של מחט, רק איזה קריאה קלה ותיכף אפתח לכם פתח שכל קרוניות ועגלות יכנסו בו. השיבנו ה' אליך ונשובה - שובה ישראל עד ה' אלוקיך כי כשלת בעוונך, ע"י העוון שהוא חושך מוחלט נסתבכת עוד יותר, וכשלת. ונזכה לשוב בתשובה שלימה לפניו. עכ"ל.

מח. וכך אומרים בשם הגה"ק בעל ה'שואל ומשיב' זי"ע כי פעמים הרבה נופל האדם בקרבו מתוך מחשבה, וכי מה יתן לי ומה יוסיף לי שינוי והטבת מעשי, הן אשתקד כבר עשיתי כן ושוב נפלתי לאותו עומק שהייתי בו מקודם לכן, מה יועיל לי לצאת עתה מהבוץ כששוב אשוב אליו בגמר ימים הנוראים... לזה אומר לו הקב"ה, 'וחנותי' - אחון אותך בזכות תשובתך, אפילו אם ידעת וגם ידעתי ש'אשר אחון' - ששוב תפול ואצטרך לחון אותך שוב ושוב...

מט. הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע נכנס פעם בליל שבת קודש אל בית מדרשו, וראה את הקהל הקדוש יושב ועוסק בתורה ועבודה, שאלם ה'חידושי הרי"ם', וכי מי התיר לכם לשהות עתה בבית המדרש, במקום שתלכו לעסוק בקידוש היום וסעודת שבת, דהרי 'וקראת לשבת עונג' כתיב, והאיך תבטלו מצווה זו. לאחר זמן מועט המשיך ואמר, מאחר והינכם עוסקים ב'תשובה', עליה אמר רחמנא 'ומלתם את ערלת לבבכם', ומצוות מילה דוחה שבת קודש, וממילא מותר ואף מצוה בידכם להמשיך בתורה ועבודה בבית המדרש.

הקשה הרה"ק ה'פני מנחם' זי"ע, דהא דמילה דוחה שבת אינו אלא 'בזמנה', וכאן הוא שלא בזמנה, דהרי זמן ה'תשובה' הוא בערב שבת קודש כידוע, והאיך הותר להם לדחות את 'כבוד ועונג שבת' מחמת מילה שלא בזמנה,

עליך שנה טובה ומתוקה 'ביום קדשי' - זה יום הקדוש הממשמש ובאי.
בשנה, כדאיתא (שבת קיח:) אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון. ובר"ה שנעשה סדר חדש על כל ימי השנה בשמקבלין שבת ראשון כראוי מתוקן כל השנה. עכ"ל.
איתא מהרה"ק ה"שפת אמת' זי"ע (תר"ם) בזה"ל, ויש להתחזק בשבת תשובה שהיא שבת הראשון

אלא מכאן יש להוכיח דאין 'זמן' לתשובה, אלא כל שעתא ושעתא זמנה הוא, ועל כן דוחה היא את השבת (ופשיטא שבשבת קודש זו הרי זה מילה בזמנה...).

נ. בסעודת רעוא דרעוין בשבת שובה נהגו אדמו"רי בית בעלזא זי"ע לשבת ליד הפתח, כרמז לעני העומד בפתח ומתחנן לפני בעל הבירה שירחם עליו ויקבל אותו בתשובה. שנה אחת התיישב הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע בסעודה שלישיית בשבת שובה אצל הפתח, ופתח לומר בקול חנוק מדמעות 'כעני בפתח, כעני בפתח' ותו לא מידי, ודבריו שיצאו מעומק לב טהור חדרו בלבות השומעים שתיכף ומיד חזרו בתשובה כעני בפתח.

יום הכיפורים

את הפחד מיום הדין, וז"ל, ולדעתי רצ"ל בזה, שאין הכוונה במנהג רק להעיר לב האדם ולהרעידו, להיות מראה את עצמו כאילו הוא ובני ביתו מחויבים לכך מצד עוונותיו, ושואם ישוב לה' בכל לבו יהפוך ה' אליו את הקללה לברכה, ויקרע גזר דינו בתכלית תשובתו [ומוסיף, שלכן נהגו עם הכפרות להרבות בצדקה ולשלוח מנות לאביונים' עם התרנגולים ההם - איש כמתנת ידו], ומציין שמצא כיוצא בו בגאונים שכתבו, שעיקר המנהג הוא כדי שהחי יתן אל לבו ויעורר את לבו ליראת שמים^{נא}.

ובשו"ת מהר"י ווייל (סימן קצא, הובא בשער הציון סימן תרה סק"ב) כתב, שנוטלים תרנגול לכפרות ונוהגים לעשות בו ארבע מיתות בית דין, 'סקילה' - במה שנוהגים בעת השחיטה להטות את העוף כלפי מטה, 'הרג' על ידי שחיטה, וכמו כן נוהגים לשרוף חלק מהנוצה במקום 'שריפה', וקודם השחיטה נותן אצבעותיו סביב צוואר התרנגול כדי לרמוז על מיתת 'חנק', ויחשוב בלבו כאילו הוא חייב מיתה... שאם נגזר מיתה על האדם כשיבטל הגזירה צריך ליתן לו למלאך המות כופרו וכו', וזה הענין שצדיק מצרה נחליץ, היינו שידמה בנפשו שהיו ראויים לעשות עליו ככל אשר עושים עם העוף, ועל ידי שיתן את התרנגול לעניים יוכה לכופר נפשו, ותחת שעשו ארבע מיתות בעוף יצא הוא ובני ביתו לחיים טובים ארוכים ולשלום.

כל האוכל ושותה בתשיעי - מצות אכילה בערב יוה"כ פ

בתיב בתורה (ויקרא כג לב) 'ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש', והקשו חז"ל (ר"ה ט). 'וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין, אלא לומר לך

שבעת ימים קודם - ענין ההכנה לקראת יוה"כ

בה רמז הרה"ק רבי יחיאל מיכל מזלאטשוב זי"ע (תורת המגיד מזלאטשוב יוה"כ) בלשון המשנה (יומא נג): שם נתבאר כל ענין עבודת כה"ג ביום הכיפורים, נכנס למקום שנכנס ועמד במקום שעמדה, שאף אם יכנס למקום הקדוש ביותר אינו נכנס אלא 'למקום שנכנס' מתחילה, כלומר מה שהכין את עצמו מבעוד מועד, וכך 'עמד במקום שעמד' במדרגה שהכין את עצמו להתייצב מראש.

הנה במשנה (סוף יומא) דימה התנא רבי עקיבא את 'טהרת יוה"כ פ' לטהרת המקוה, וביאר ב'לקוט הגרשוני' (קונט"א ערך תשובה) שכשם בטהרת המקוה מצינו ברמב"ם (מקוואות פ"א ה"ט) שהקופץ למקוה הרי זה מגונה, כך גם לגבי טהרת יוה"כ פ נאמר כן הקופץ לטהרת זה היום ללא הכנה הרי"ז מגונה, אלא יתחיל בהכנה קודם לכן דרגא בתר דרגא, ולא 'יקפוץ' בריגעא חדא.

עוד ביאר ב'בינה לעיתים' (דרוש יא) כי כמו שבטהרת מעיין ומקוה הרי מעיין ובור מים לפניך ומ"מ לעולם לא יטהר האדם אם לא עשה תחילה איזה פעולה לטובה - שהכניס כל גופו תחת המים המטהרים, כך הוא בטהרת יוה"כ פ, אף שהקב"ה בא לטהר את בני ישראל, מ"מ על האדם לנקות ולטהר עצמו תחילה, וזהו אומרו 'לפני מי אתם מטהרין' - שמתחילה יטהר עצמו ואז ירוק הקב"ה עליו מים טהורים ויטהרו.

זה כפרתי - מנהג כפרות

נהגו ישראל במנהג הכפרות קודם יום הקדוש. וצריך להתבונן בדברי המאירי ב'חיבור התשובה' (מאמר ב פרק ח) המבאר טעם למנהג 'כפרות', שהוא כדי לעורר

נא. וכן העמיס הרה"ק רבי מאיר מפרעמישלאן זי"ע בפסוק (איכה ג א-ב) 'אני הגבר ראה עני בשבט עברתו, אותי נהג וילך חשך ולא אור, אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום', שנרמזו כאן דברים נוקבים כנגד המשכימין בערב יוה"כ ונוטלים תרנגול וסובבים אותו על ראשם כמנהג ישראל, ולבם בל עמם, דמה הועילו חכמים בתקנתו, ונרמז בקרא אני הגבר זה התרנגול הנקרא גם גבר (יומא כ), ראה איש עני במעשיו (אין עני אלא בדעת, נדרים מ). בשבט עברתו שעבר עבירה, וכדי להינצל אותי נהג וילך - סובב אותי סביב לראשו כשעדיין חושך ולא אור קודם עלות השחר בעוד שהחושך מכסה ארץ, אולם אינו מעורר את לבו לתשובה, ובכהאי גוונא שהוא חושב שאך בי ישוב - שרוצה לתלות התשובה רק בי התרנגול, אזי, אפילו אם יהפוך ידו כל היום ויאמר 'זה חליפת' לא יועיל כלום, כי עיקר הטעם למנהג זה הוא 'מרדות אחת בלבו של אדם' - להתעורר, לחזור ולהתקרב אל השי"ת.

לאביהם שבשמים, לכן הקדימה תורה מצות אכילה בתשיעי כדי שישמח בו ואז תקבל התענית בעשירי, מפני שעניני העשירי אינו נרצה לפניו מפני שהוא בדאגה, אלא אם שמח בתשיעי אז מקבל תענית העשירי, נמצא ששמחת התשיעי הינו מעין צום ותשובת העשירי.

ביו"ב כתב ב'שערי תשובה' (שער ד ח-ט) וע"כ אמרו רז"ל (ר"ה פ.) כל הקובע סעודה בערב יום הכפורים כאילו נצמזה להתענות תשיעי ועשירי והתענה בהם, כי הראה שמחתו בהגיע זמן בפרתו, ותהיה לו לעדה על דאגתו לאשמתו, ויגונותיו לעונותיו. והשנית כי בשאר ימים טובים אנחנו קובעים סעודה לשמחת המצוה, כי יגדל וישגא מאד שכר השמחה על המצוות, כמו שנאמר (דה"א כט יז) 'ועתה עמך הנמצאו פה,

כל האוכל ושותה בתשיעי"ב מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי'.

הלבוש מבאר (תרה א) מדוע הוציא הכתוב את המצוה בלשון עינוי ולא אמרה בהדיא 'ואבלתם', כי לפום צערא אנרא, ושכר מצוה הנעשית מתוך עמל ויגיעה גדול משכר המצווה הנעשית ללא קושי, ורצה הקב"ה לזכות את ישראל ולהגדיל שכרם, על כן החשיב להם מצווה זו כמי שבאה ע"י עינוי"ג.

השל"ה הק' (יומא תורה אור, אות קלד) מביא 'לשון האלקי' מהרמ"ק בספר עבודת יום כפורים, במעם מצות אכילה בתשיעי, כי ביום הקדוש אי אפשר לשמוח מפני דאגות העוונות 'ועיני כל ישראל הם תלויים

נב. הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זי"ע ביאר מצות האכילה ביום זה, כי מטבע האדם הוא שעל ידי הצום מתמעט חלבו ודמו שנוצרו מן האכילה שאכל ביום אתמול, וכנגד זה אנו מתפללים בכל תענית (ומקורו בברכות יז.) 'שיהא מעוט חלבי ודמי שנתמעט היום, כחלב מונח על גבי המזבח לפניך ותרצני', על כן אין מן הראוי לאכול בערב יום כיפור אכילה של 'רשות', כי איך יקריב חלב ודם זה לקרבן מן המזבח, לפיכך אמרה תורה לאכול בתשיעי כדי שיווצר חלב ודם מאכילת 'מצוה', וממילא יהא חשוב כאילו הקריב חלב ודם של מצוה על גבי המזבח.

ולפי דבריו הקדושים הוסיף בנו הרה"ק רבי ישכר דוב מבעלזא זי"ע לפרש הפיוט שאומרים בסליחות בערב יום כיפור 'יִרְצָה צוֹם עִמָּךְ אֲשֶׁר דָּמּוּ לָךְ מִזֶּה, חָשׁוּב חֲלָבּוֹ כְּעֵל זֶבֶח וְקִרְבָּנוֹ אֶל תִּבְזֶה, חֲתוּם עָלָיו אוֹת חַיִּים וּתְפִלָּתוֹ תִּתְחַזֵּק, מִחֵר יִהְיֶה הָאוֹת הַזֶּה, כי הצום והתענית ביום הכיפורים חשוב כהקרבת קרבן והזאת הדם על המזבח, לכן מן הראוי להחשיב את האכילה של עכשיו 'כעל זבח' שלמים, וממילא 'וקרבנו של מחר' 'לא תבזה', ויעלה לריח ניחוח אשה לה' ואז יקבל תפילתו שיתפלל למחר ביום הקדוש.

ומעתה דעת לנבון נקל שהאכילה בעיה"כ צריכה להיות בקדושה ובטהרה, שהרי עומד להקריבה למחר לריח ניחוח... וכבר אמר הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע שבעת אכילתו בעיו"כ יצייר בנפשו שבקשו לחנך ולהדריך זולל וסובא לאכול בדרך ארץ, על כן הושיבו אותו לאכול לפני ארי, ששם צריך לשקול ולמדוד תנועותיו, כן נמי תהא אכילתו בערב יום הכיפורים.

נג. מפורסמים דברי הטור (או"ח סימן תרד) שמביא מעשה רב בשם המדרש, 'מעשה בשוטר העיר, שאמר לעבדו קנה לי דגים ולא מצא אלא דג אחד ונתן בו זהוב, והיה שם יהודי חייט, והוסיף עליו עד שהעלהו לחמשה, ונשאר [הדג] לחייט, בא העבד אל אדוניו, וסיפר לו כל המאורע, שלח השוטר אחר החייט, ואמר לו מה מלאכתך, אמר לו חייט, אמר לו ולמה קנית דג שזה זהוב - בה' זהובים, ולא עוד אלא שלקחתו מיד עבדי ששלחתיו לקנותו לי, השיב לו, והיאך לא אקננו אפילו בי' כדי לאוכלו ביום כזה, שצונו הקב"ה לאכול ולשתות, ושאנו בטוחים שהקב"ה יכפר לנו עונותינו, אמר לו א"כ יפה עשית ופטרנו והלך לשלום'.

וב'בית יוסף' הביא שכיו"ב הובא במדרש (בר"ר יא ד) ומסיים שם 'מה פרע לו הקב"ה, הלך וקרע אותו וזימן לו בתוכו מרגליות טובה, והיה מתפרנס הימנה כל ימיו'. צדיקים ביארו שכאן הוסיפו את סוף המעשה ללמדנו שהאכילה בערב יו"כ מסוגלת שלא יחסרו לו מזונותיו כל ימיו, ויהיה לו שפע פרנסה בכבוד ורווח.

ומן הראוי להביא מה שכתב ה'פרישה' (סק"ה), דצריך לומר שהחייט הגיע יחד עם עבדו של השר אצל מוכר הדגים, דאי אמרת שבא אחריו, 'וכי שייך לומר שמפני שציוה ה' ביום הזה לאכול יסיג גבול או יגזול מיד חברו', ולמדנו מכאן, שהגם שיש לחזר לקיים מנהגי ישראל שיסודתן בהררי קודש, מ"מ מאד יש להיזהר שלא לשכוח מן העיקר, וחלילה להיכשל באיסור הסגת גבול או בשאר איסורי תורה ויתברך בלבבו לאמר שהוא מקיים עכשיו מנהג ישראל...

יום הכיפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו¹¹. ואכן נפסק להלכה (שו"ע תרו ס"א ובמ"ב סק"א) שיש חיוב בערב יום הכיפורים לפייס ולרצות את מי שפגע בו כדי שיוכל להיות נקי וזך ביוה"כ מכל שמץ עוון ואשמה¹².

שמא תאמר, אם כן ננעלו שערי תשובה, שאם ה'נפגע' אינו רוצה למחול או שמשום מה אינו יכול לרצותו ולפייסו א"כ לא יזכה לכפרת היום, אך כבר הביא ב'סידורו של שבת' (חלק א השורש השישי ענף ב) את דברי ה'חובות הלבבות' (שער התשובה פרק י) לדחות טענה זו, עפ"י מה שמבאר שבכל חטא שבין אדם לחברו אזי מלבד מה שחטא לחברו הרי חטא גם כלפי הקב"ה שאסר לפגוע בשני ובמעשיו עבר על פי ה', וצריך תשובה וכפרה על שניהם, לפיכך הנה הוא יעשה תשובה לפי בחו באמת, בזה החלק שחטא נגד המקום, וכיון ששב בכל לבבו ונפשו, בצד היותר טוב ששייך לה', וה' הטוב המוחל לו על חלקו, יודע שלבו נתן באמת לתקן העבירה, ורוצה לתקן הכל ורק שאין סיפק בידו כמבואר, על כן זאת עושה הקב"ה עמו, להיות הוא

ראיתי בשמחה להתנדב לך', ונאמר (דברים כה מז) 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלוךך בשמחה ובטוב לבב', ומפני שהצום ביום הכפורים, נתחייבו לקבוע סעודה על שמחת המצוה בערב יום הכפורים.

וכך אמר הרה"ק ה'בית אהרן' (דף קלא: זי"ע ר'ק בשמחה ובישוב הדעת, כי ע"י שמחה המוח מזוכך, ועיקר התשובה ע"י מוח זך'.

וגדולה השמחה להמתקת הדינים, והעמיסו בדרך רמז בפסוק (תהלים מז ז) 'זמרו אלוקים זמרו', שעל ידי הזמר והניגון אפשר לזמר ולהכרית את מדת הדין המרומז בשם 'אלוקים'.

עד שירצה את חברו - יום עזיבת קנאה ותחרות יום שימת אהבה ורעות

נודע מה ששנו חכמים בלשון המשנה (יומא פה:): עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו¹³, דרש ר' אלעזר בן עזריה 'מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו' (ויקרא מז ל), עבירות שבין אדם למקום

נד. וכבר היה נוהג הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל לעורר את הקהל בדרשתו קודם 'כל נדרי' על חובת הזהירות ב'בין אדם לחברו' בלשון הכתוב (שמואל ב' כד יד) 'נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה', כי על 'הנפילות שביד ה'' בעניינים שבין אדם למקום הרי רבים רחמיו, אך ביד אדם - חטאים שבין אדם לחברו אל אפולה, כי אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חברו...

נה. מובא בגמ' (ר"ה יז:): שאלה בלוריא הגיורת את רבן גמליאל, כתיב בתורתכם 'אשר לא ישא פנים' (דברים י יז), וכתיב (במדבר ו כו) 'ישא ה' פניו אליך', נטפל לה רבי יוסי הכהן, אמר לה אמשול לך משל למה הדבר דומה, לאדם שנושה בחבירו מנה וקבע לו זמן בפני המלך ונשבע לו בחיי המלך, הגיע זמן ולא פרעו, בא לפייס את המלך, ואמר לו עלבוני מחול לך לך ופייס את חבירך, הכא נמי כאן בעבירות שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבירו. וכלומר, שעל עבירות שבין אדם למקום הקב"ה נושא פנים ומוחל על 'עלבונו', אכן על עבירות שבין אדם לחברו אינו נושא פנים.

וביאר המהר"צ חיות, כי בחטאים שבין אדם למקום כביכול הקב"ה הוא 'התובע' והבעל דין, וממילא יש בידו למחול על התביעה, מה שאין כן כלפי בין אדם לחברו שאז כביכול השי"ת אינו 'בעל דין', שהרי הלה פגע בחברו, אלא הקב"ה הוא 'השופט' היושב על כסא דין, ואין כח לשופט למחול אלא הוא מחויב לשפוט בצדק בלא שום נשיאות פנים.

נו. נפלאות מצינו ב'ענף יוסף' (יומא דף פא: בעין יעקב) לבאר עפ"י מצוות האכילה בערב יום הכיפורים, וכמו שכתב בזה"ל, ובספר 'שפת אמת' (הקדמון) כתב וז"ל, ולי נראה כי לענין כפרת עון יותר תלוי ביום הט' מיום העשירי, כי בט' צריכין ישראל לתווך השלום ביניהם וכמו שאמר רבי אלעזר בן עזריה (יומא פה:): דעבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חברו, ומטעם זה נתן הקב"ה מצוה זו לאכול ולשתות ביום זה שיהיה לאדם לב אחד ושמח, כי קודם שיאכל האדם יש לו ב' לבבות כי אז יש לו לב רגז, ולכן אמר הכתוב (ישעיה נח ד) 'הן לריב ומצה תצומו', כי ביום הצום תתגבר המרה המחחרת כל ריב וכל נגע, ולכן צוה ה' לאכול ולשתות ולהתענג בדשן, אז לב שמח ייטיב פנים נזעמים אל פנים לחבר את האהל ויאסוף כל ישראל חברים ברגל יחף עומדים לפני ה' ע"כ.

ואף אם קשה לו הדבר יעביר על מידותיו, ועי"ז יעבירו ממנו כל פשעיו.

ואדרבה מחובת היום להרבות באהבת ישראל^ל, וכמו שאומרים בתפילת מוסף (אחר סדר העבודה) 'יום שימת אהבה ורעות, יום עזיבת קנאה ותחרות'^נ, ולהוסיף בצדקה וחסד^{נט}.

וביותר צריך להיזהר שלא יבוא לידי כעס, שהנה כתב הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (יו"כ תרס"ב) וז"ל. הסעודה שעושים בעי"כ משום שלא היה יום טוב

בעצמו אשר בידו כח וגבורה, להעביר העבירה מן הארץ, שנותן בלב הנגול באשר הוא שם להיות מוחל לו בכל לבבו מה שגזל ולקח ממנו, ואז נתבטלה העבירה מכל וכל בחלק השמים והבריות, ואך מאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו, נפלאות מלשון מכוסה, והיינו שאף מה שנמנע מכוחו של האדם יגיע לידי כך ע"י התשובה.

ולאידך צריך להשים על לב מה שכתב הרמ"א (סי' תרו ס"א) 'והמוחל לא יהא אכזרי מלמחול',

נז. באחד השנים בערב יוה"כ לפנות ערב נראה הרה"ק רבי שלומ'קה מזוועהיל זי"ע מטפל ומתקן בצינור שבור של מי שופכין (ביוב) שעמד בסמיכות לבית מדרשו כשהוא כבר לבוש בקיטל וטלית לקראת 'כל נדרי', אחד העוברים שראה את המחזה הנורא... וכמעט נעתקה לשונו מרוב תדהמה שאל הלה את הרבי, רבי קדוש, מה מעשיכם כאן בזו השעה - לטפל במי שופכין בשעה שאנו עומדים על פתחו של היום הגדול והנורא. אמר לו ר' שלומ'קה, מעשיי אלו הם כמעשיי של הכהן גדול בשעה שעמד אחת בשנה לפני ולפנים ב'קודש הקדשים' (כי מסביב אותו ה'שבר' שבצינור פרצה מחלוקת בין השכנים, ולהשקיט הסערה עשה ר' שלומ'קה מה שעשה).

ואף שאיננו בדרגת איש האלוקים להתעסק בסתימת צינורות של מי שופכין אצל אחרים, אמנם, לכל הפחות נדרש מעמנו לסתום 'צינורות של מי שופכין' בבית פנימה, ועל אחת כמה וכמה להיזהר ביותר שלא לפתוח אותם, וכלישנא דגמ' (סנהדרין ז.) 'האי תיגרא דמיא לבידקא דמיא' (מחלוקת דומה לצינור מים), ודי בזה... נח. וכך כתב בספר 'לבושי בדים' (דרוש כ, דרשה שנשא בשנת תקנ"א) בזה"ל, והעיקר ביום כיפור שיסיר מלבו הקנאה והשנאה ויהיה אחדות בינינו, ואז אין שום קטרוג 'כי אין לבוא אל המלך בלבוש שק' (אסתר ד כ), שק ר"ת שנאה קנאה, וליל יוה"כ נקרא 'שער המלך' שיושב על כסא רחמים.

נט. פעם ישב הרה"ק רבי דוד בידערמאן זי"ע מעיה"ק ירושלים וערך את 'סעודה המפסקת' בעיוה"כ כשהוא מוקף בנשברי לב - חסרי בית ומשפחה חולים ונדכאים, והיה יושב ומדבר על לבם בדברי בדיחותא וניחותא - מדברים המיישבים ומשמחים את לבם. באותה שעה עבר הגאון רבי שמואל שיינקר (חתנו של הגרי"ח זאננפעלד) בדרכו לבית הכנסת ל'כל נדרי' וכולו אומר הדרת וחרדת קודש, ומבעד לחלון ראה את הנעשה אצל ר' דוד'ל, נכנס ר"ד בהר"ן ושאל את הרבי, וכי זו עת וזמן לשחוק עם אנשים אלו, אמר לו הרבי אמשול לכם משל, לתינוק שתקפוהו 'כאבי שיניים' ל"ע, מה תעשה אמו תעזוב את כל עסקיה וענייניה, תשחוק לפניו ותרקד לפניו (בכל כוחה) - להסיח דעתו מהכאב הנורא, אף אלו נשברי הלב הינם כביכול 'כאב השניים' של הקב"ה, אין לנו אלא לעמוד בכל עת ובכל זמן לרקוד לפנייהם ולשמח אותם כי בזה כביכול הננו עושים רצון קוננו בשלימות...

סיפר הגאון הגדול רבי אמ"מ שך זצ"ל מה ששמע מ'הרשל'ע קאמניצער' (בחור מבוגר יחיד בעולמו), בשנה אחת כשהיה אצל הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע ביום הקדוש, לאחר שכל הבחורים עזבו את בית המדרש בליל יוה"כ, נשאר הוא 'בדד' בהיכל בית המדרש, אך תוך דקות ספורות התיישב ה'חפץ חיים' בכבודו ובעצמו לימינו פתח עמו 'שיחת רעים' על דא ועל הא, והחל מגולל בפניו כל מאורעות חייו, על יתמותו הקשה, ועל נישואיו שנשא את בתו של אביו חורגו בזמן שהציעו לו שידוכים אחרים שנראו הגונים יותר, וכל זאת עשה רק משום כיבוד אם, כי היא בקשתו מאד על זה. ואכן, ברבות השנים ראה שמאת ה' הייתה זאת לטובה בלבד, כי ידיו אשר נישא לבת עשירים עזב לאחר מכן את ספסלי דבי מדרשא לטובת העסקים הרבים, ולבסוף הפסיד את ממונו ונשאר קרח מכאן ומכאן, מה שאין כן בני ביתו עוזרים ומסייעים לו בעריכת ה'משנה ברורה' ושאר ספרים, וכך שוחח עמו ה'חפץ חיים' ועודדו בדברים של מה בכך במשך כל ליל יום הקדוש עד אור בוקר. ומזה נלמד לקח, כי מי לנו גדול כה'חפץ חיים', ואין זמן 'יקר' וקדוש כמו יוה"כ, אך מכל מקום כאשר ראה את נפשו השבורה של אותו הבחור הבין את חשיבותן של 'מידות' וישב בשעות הקדושות ביותר בשנה לעודד ולחזק נפש אחת מישראל.

באר הפרשה - יום הכיפורים

עם 'נרות חיים' בידיהם, כדי להדליקם כנהוג משום סימן טוב, עיי' רמ"א תרי ס"ד), 'שכבר הגדיל המדורה מדורת גיהנם, שכל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו ע"כ. והיינו שכבר הבעיר אש להבה של מדורה וכבר אינם זקוקים עוד להדליק אור של נר, ואוי שכך עלתה בידם רח"ל.

ומי מטהר אתכם - ענין הטבילה בעיו"כ

נוהגים בכל תפוצות ישראל למבול במקוה מטהר בערב יום הכיפורים כמו"ש ב'שור' (תרו), וב'מאירי' (בחיבור התשובה ב פ"ח) כתב שמקור טבילה זו היא 'ממנהג זקנים', ואסמכוהו אקרא (ישעיה א טו) 'רַחֲצוּ הַזָּפוּ הַסִּירוּ רַע מֵעַלְלֵיכֶם מִנְּגַד עֵינַי, וּבְרֹא"ש (יומא פ"ח סכ"ד) כתב הטעם, כדי שיהיו נקיים וטהורים ביום הקדוש הזה, והעיר השועה"ר (סימן תרו סעיף יא) על טעם זה [ומקורו במהר"י וויל ס' קצא], דאם כן 'אין ענין כלל לומר ויידוים במקוה', וכן אין צריך למבול אלא פעם אחת, לפיכך מביא טעמו של מהר"ל (הל' ערב יו"כ עמו שטו) 'שטעם טבילה זו הוא משום תשובה כגר המתגייר ס"א, ולפי זה יש למבול שלש פעמים, וזה חיזוק גדול לכל אחד ואחד, שיוכור ביוהכ"פ שמעתה נפתח לו נייר חלק וחדש, והרי הוא כקטן שנולד ס"ב.

לישראל כיוהכ"פ שבו ניתנו לוחות האחרונות. ולפי שמתעניין ביוהכ"פ מקדימין הסעודה. ונראה דעיקר שזכו ללוחות אחרונות מכת התשובה שעשו בערב יוהכ"פ, כי בלוחות הראשונות החטיאם השטן כדי שלא יזכו אל הלוחות ביום האחרון שהי' מוכן משה רבינו ע"ה לירד מן ההר למחרת. ובודאי גם באחרונות עמד השטן בכל כוחו לעכב אותן ולהחטיאם. ואבותינו גברו עליו, ועיקר בעל תשובה באותו מקום באותו הזמן ולפי שעמדו על נפשם זכו לתשובה שלימה וזכו לקבל לוחות אחרונות. ולכן איתא שהשטן מתגבר בעיו"כ לפי שהיטב חרה לו אשר נצחו אותו ביום הזה.

וביותר מנסה השטן זה היצר הרע בהגיע העת והמועד - יוהכ"פ והיום שקדם אליו, להכשיל את ישראל במדת הכעס, שהיא אביזרייהו העבודה זרה שהרי אמרו (עי' שבת קה:) כל הכועס כעובד ע"ז, וצריך לזוהר מאד לברוח מן הכעס ביום הזה^פ.

ומצינו דברים כדרבונות שמוכיה הצ"ח (בדרשותיו לשבת שובה, דרוש כד אות יב) וז"ל. והנה מעשה שטן ביום הקדוש - ערב יוהכ"פ, רובם באים לידי כעס עבור דבר שמוות... וגם הנר אינו צריך (שהרי הכל ממהרים לביהמ"ד

ס. גם צריך זהירות יתירה שלא להיות 'קצר רוח' ולהסתובב בפנים נפולות עצבות וזעופות... וכאותו מעשה שהיה אצל הגה"ק רבי ישראל סלנט'ער זי"ע שראה אדם מישראל המהלך ברחובה של עיר בערב יוהכ"פ בפנים נפולות לרוב יגונו על 'עונותיו', והיה הלה משרה סביבותיו רוח נכאה ודכאון, אמר לו רבי ישראל 'וכי מה אשמים כל עוברי אורח שחטאת'...

אלא יש להתאזר במידת ה'סבלנות' כלפי אחרים. פעם ניגש אל הרה"ק רבי מרדכי שלמה מבאיאן זי"ע בערב יום הכיפורים לעיתותי ערב איש אשר היה ידוע כמאריך בשיחה... (בלשון נקיה, וכפי הנקרא בפי הבריות פעגע, טרדן) הלה דיבר ודיבר ודיבר, והרה"ק ישב והקשיב לקולו, משסוף סוף הלך לו שאלו בני הבית את הרבי, וכי לא מצא לו זמן לדבר את שטויותיו אלא בעיוה"כ ברגע האחרון, אמר להם הרבי בדברי הרמב"ן הללו - תתנהג לדבר כל דבריך בנחת לכל אדם - אפילו פעגע כזה, ובכל עת - אפילו בעיוה"כ לעת ערב...

וכבר אמר הרה"ק רבי יחזקאל מקאזמיר זי"ע לחסידיו, דעו לכם שאם ממחר אדם לבית המדרש להתפלל ולומר כל נדרי בערב יום הכיפורים, ותוך כדי הליכתו ניגש אליו יהודי ורוצה לשפוך לפניו את כאב לבו על צרותיו הפוקדות אותו ולקיים דאגה בלב איש ישיחנה, חלילה לו מלעצור בעד היהודי בכדי למהר לכל נדרי. כי הלא כל מהות כל נדרי ומהות יום הקדוש הוא הרי תשובה שלימה, ותשובה מה היא, לקיים ואהבת לרעך כמוך בהידור... כי זה כל האדם. פשיטא ואין צריך לומר שיחד עם זאת עלינו לזכור היטב היטב על יקרת הזמן הבווער באש לתוקף קדושתו, ולא יזעק 'לאחר מעשה' לומר חבל על דאבדין, אלא ימלא כל רגע ורגע... וכל ערום יעשה בדעת.

סא. ובזה ביארו אמרינו בתחילת יוהכ"פ את הפסוק (במדבר טו כו) ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם, כי אכן 'בתוכם' הוא הגר הלז, כי כל איש מישראל נחשב היום כגר שנתגייר.

סב. הרה"ק רבי יששכר דוב מבעלזא זי"ע אמר בשם הרה"ק רבי יחזקאל שרגא משינאווא זי"ע, שמצד הדין לא היה בידינו לברך ברכת 'שהחיינו' ביוהכ"פ מרוב פחד, כי איך יודה בשר ודם לפני מלך מלכי המלכים כשהוא מגיע במצב נורא כזה, אך מאחר שהקב"ה מטהר אותנו מכל עוונותינו, וכל אחד נעשה כבריה חדשה ממש, לכן

(ויקרא טו כט) 'תענו נפשותיכם' איננו לשון עינוי אלא התעוררות...

כתוב בתורה (ויקרא טו ב) 'ואל יבוא בכל עת אל הקודש' - שאסור לכהן גדול לבוא ולהיכנס לתוך בית קדשי הקדשים 'בכל עת'. והקשה הכלי יקר' (ד"ה ואל יבוא), שלכאורה לשון 'בכל עת' אינו מדוקדק, כי משמע שלא יבוא בכל עת רק לפרקים, ובאמת אינו כן - שהרי לא הותר לו להיכנס לשם כי אם ביום הקדוש פעם אחת בשנה.

ומבאר הכלי יקר' וז"ל. ואומר אני, כי ביום הכיפורים נמשלו כל ישראל ביום ההוא למלאכי השרת, שהם למעלה מן הזמן ואין הזמן שולט בהם, על כן דומה יום קדוש זה כאילו אינו בכלל העת והזמן, כי כל ימות השנה בכלל העת דהיינו הזמן, הוין מיום זה... על כן אינו בכלל העת של כל ימות השנה, אלא הוא עומד בעצמו נבדל מכל ימות השנה, וכשאמר 'ואל יבוא בכל עת' רמז שלא יבא כלל בשום יום שהוא בכלל העת, כי אם ביום שאינו בכלל העת, והוא ביום מחילה וסליחה שישראל נמשלו בו למלאכי השרת, שאינם נופלים תחת העת ואינו בכלל ימות השנה, עכ"ל.

כי גדול יום ה' - תוקף קדושתו ועיצומו של יוהכ"פ
כי גדול יום ה' ונורא מאד ומי יבילנו (ויאל ב יא), ודרשו חז"ל (תנחומא וישלח ב) דקאי על יום הכיפורים, והיינו שאין ביד אנוש להכיל ולהשיג גדול מעלת היום כי הוא נורא ואיום^{סי} ולמעלה מכל השגה סד.

ובך אומרים משם הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע, שקצרה בינתנו לדעת מה הוא מלאך, וכל שכן שאיננו מבינים מהו כסא הכבוד, אבל זאת ידענו, שסביב לכסא הכבוד עומדים מלאכי אש קודש ומשמשים את הקב"ה באימה ויראה ורתת וזיע, והנה, ביום הכיפורים מוריד הקב"ה את כבודו לעולם הזה, ממילא נעשה כל יהודי כאחד המלאכים האלו, וכדכתיב (ויקרא טו ג) 'לפני ה' תטהרו', שעומדים אנו כלפני ה' ממש, ולכן אומרים 'ברוך שם כבוד מלכותו' בקול רם דוגמת המלאכים.

נוראות כתב ה'חתם סופר' (דרשות, ח"ב שסמ): בהאי לישנא 'תענית יוהכ"פ איננו לענות נפש ולצער ישראל ח"ו, כי אם מחמת קדושה וקריבות ודביקות במלאכי השרת, והוא בענין מ' יום הראשונים והאחרונים שהיה משה רבינו ע"ה בהר - לחם לא אבל ומים לא שתה מדביקות וקדושה ונהנה מזיו השכינה, ודכתיב

צריך לברך 'שהחיינו', כי הוא מתחדש כבריה חדשה ממש פשוטו כמשמעו.
סג. וכנודע מה שכתב ב'בני יששכר' (תשרי ה) בטעמא דמילתא שהמסכתא העוסקת בדיני והלכות יום כיפור נקראת 'מסכת יומא' סתמא ולא 'מסכת יום הכיפורים' כשאר מסכתות ששמן מעין קדושת היום כגון שבת, פסחים, ראש השנה, סוכה, 'להורות' כי קדושת היום היא ממקום נעלם ראוי להסתירו [שהוא למעלה מן הזמן והשכל], על כן מנהג אנשי מעשה שלא להזכיר שמו כל כך בפשיטות באיזה דברים [פירוש שלא לומר 'יום כיפור'], רק כשמזכירים מעניינו לאיזה הצטרכות קוראים אותו סתם 'יום הקדוש', ודי בזה למשכיל, עכ"ל.

סד. גם אין בידינו להשיג גודל הרחמים העצומים המתעוררים בהאי יומא רבא. וכך מדייק הרה"ק ה'בני יששכר' זי"ע (מגיד תעלומה ברכות יב): בלישנא דגמ' (שם) 'כל השנה כולה אדם מתפלל הקל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט, חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט וכו', אימתי ויגבה ה' צבקות במשפט אלו עשרה ימים שמר"ה ועד יוה"כ, ויש לדקדק שבסיפא דמילתא נקט 'שמר"ה ועד יוה"כ', ושלא כפי שאמרו תחילה 'שבין ראש השנה ויום הכיפורים', ומבאר שהוא 'להורות שיוה"כ גופיה הוא יום הרחמים ולא נקרא יום הדין והמשפט' [וכתב עוד, שאם כן קשה שאין 'עשרת ימי משפט', ומתרץ כי ערב יום כיפור נחשב כשני ימים, וכמו שאמרו שהאוכל בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי].

נוראות מצינו בשל"ה הק' (יומא עמוד התשובה, סתרי יוה"כ) המבאר את הטעם שמחלל יוה"כ במזיד נענש בכרת ולא במיתת ב"ד כשבת, משום שביום הזה מתעוררים רחמים רבים (ולכן אין השטן רשאי להשטין בו) ולכן אף העונש שבו ממותק מרוב הרחמים. המתבונן בזה ישתומם, שהרי ה'עונש' בא לאדם שפל וחדל אישים כזה אשר אין לו שייכות כלל ליוה"כ ומחללו בשאט נפש, ואף הוא נכלל ברחמי השי"ת המרובים (עכ"פ להקל מעליו עונשו)...

ורק במוסף אומרים 'כתר' (ולנוסח אשכנז 'נעריצד'), ואילו ביום כיפורים אומרים בכל התפילות 'כתר' (ובני אשכנז 'נעריצד'), ומה הטעם לשינוי זה (ועיי' בלבוש שפירש בדרך הפשט שהתקינו לומר כן כדי שיאמרו 'ממקומו הוא יפן ברחמינו לעמו'), וכתב ה'מטה משה' (אות תתעב), שביום הזה מתעלה כביכול 'כסא הכבוד' על ידי תהילות ישראל (ע"ד האמור בוה"ק (ח"ג ו): 'ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים'), וכבודו עולה ונגבה ומתרומם למקום גבוה כל כך מתהילותיהם עד שאין ביד מלאכי השרת להגיע ולהשיג קדושת המקום ההוא, ולכן הם תמהים וצועקים כל הזמן 'איה מקום כבודו להעריצו', ומשום הכי אין אומרים 'נקדישך' שכתוב שם 'ממקומך' בלשון נוכח, כי המלאכים אינם יכולים לנקוט בלשון זו מפני שאין משיגים את 'מקום' הכסא, ומשום הכי חוזרים ואומרים 'ממקומו' בלשון נסתר.

הנה כתיב (שה"ש ג יא) 'צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו', ואמרו חז"ל (תענית כו: רש"י ד"ה זה מתן תורה) שעטרה לו אמו - זה יום הכיפורים. נוראות ביאר הרה"ק ה'באר מים חיים' זי"ע (נשא ד"ה ולקח הכהן), עפ"י דברי המדרש (שהש"ר ג ב) א"ר יוחנן שאל רשב"י את רבי אלעזר בן רבי יוסי, אמר לו אפשר ששמעת מאביך מהו 'בעטרה שעטרה לו אמו', אמר לו (משל) למלך שהייתה לו בת יחידה והיה מחבבה יותר מדאי והיה קורא אותה בתי, לא זו מחבבה עד שקרא אותה אחותי, לא זו מחבבה עד שקרא אותה אמי, כך היה מחבב יותר מדאי הקב"ה לישראל וקראן בתי הדא הוא דכתיב (תהלים מה יא) שמעי בת וראי, ולא זו מחבבן עד שקראן אחותי שנא' (שה"ש ה ב) פתחי לי אחותי רעיתי, ולא זו מחבבן עד שקראן אמי שנא' (ישעיה נא ד) הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו - ולאמי כתיב, עמד רשב"י ונשקן על ראשו ואמר אלו לא באתי אלא לשמוע מפיך הטעם הזה די.

והנה כתב ה'באר היטב' (תרי"ג סק"ד) ומנהג פשוט להתעטף בטלית מבעוד יום ומברכין עליו, וכך כתב האר"י ז"ל, ואם נתעטף בלילה אין לברך עליו, ועי' ספר הכוונות. עכ"ל. ברמח"ל בספרו 'קיצור הכוונות' (סדר יוה"כ) כתב הטעם לפי דרכו, כי בשעת שקיעת החמה של יום הקדוש פורס קוב"ה 'טלית' על כל כלל ישראל, ובחסדו מחביא אותנו בצל ידו תחת כנפי השכינה, ומכיוון שהדבר הזה נעשה מעצמו לכן אין מברכין עליו.

איתא ב'חתם סופר' (דרשות, ח"א עמוד טו טור ב) שאף גופו של אדם מתעלה ומתקדש ביותר ביום הזה, ומביא ראיה ממה ששינונו (יומא פב.) 'עוברת שהריחה מאכילין אותה עד שתשיב נפשה', ואיתא בגמרא (שם ע"ב) שהייתה אישה מעוברת שהריחה, אמר להו שילחשו לה באזנה שיום הכיפורים הוא, אולי על ידי כך תחלש תאוותה ולא תצטרך לאכול, ואם לא תירגע אז יתנו לה לאכול משום פיקוח נפש. ויש להקשות מדוע לא מצינו דין זה בשאר אכילות איסור, כגון כשמתאוה לאכול נבילות וטריפות, שנותנים לה ואין לוחשים לה שהתורה אסרה לאכול נבילות וטריפות. אלא הטעם, כי עובר במעי אמו יש לו קדושה נוראה בשעה שהוא לומד כל התורה כולה עם המלאך (כמבואר בנדה ל:), ואילו לא גוף עובר של אמו מקיפתו, הוא גדול יותר ממלאכי השרת, לכן בכל השנה קרוב לוודאי שלא יועיל מה שילחשו באזנה שאסור לאכול נבילות וטריפות, כי הגוף העובר מושך אותו לתאוות גשמיות וחומריות. אבל ביום הכיפורים גם גוף האם מזדכך, וממילא כאשר יזכירו לעובר שהיום יום כיפורים יתכן שיפסיק מלהתאוות עוד...^{סה}

והאמת, כי בני ישראל אינם רק במלאכי השרת אלא אף גדולים ונבוכים יותר, דהנה בכל השנה כולה אומרים בתפילות שחרית ומנחה 'נקדישך'

סה. ואף 'עביות וארציות' העולם מתעלה למאד ביום זה, כדברי הרה"ק ה'בני יששכר' זי"ע (אגרא דפרקא אות דש) בבארו מדוע נאסר 'נעילת הסנדל' ביוה"כ, כי אמרו חז"ל 'לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו' (שבת קכט.), ומהי גודל הנחיצות שהפליגו כל כך בעד נעליים, אלא, כי מבואר בדברי הרב מהר"מ חאגיז' (משנת חכמים) בשם חכמי הרמז, שבשעה שחטא אדם הראשון נתקללה האדמה, כמו שנאמר (בראשית ג יז) 'ארורה האדמה בעבורך', ולכן ימכור אדם 'כל מה שיש לו' כדי שלא ידרוך על מקום קללה, אמנם בבית המקדש שקרקעו אדמת קודש היא, יש להשיל המנעלים ולילך יחף, ולכן 'לא יכנס אדם בהר הבית במנעלו' (ברכות סב:), כדי שלא תהא חציצה בינו

לפני ה' תטהרו - טהרת היום

כתב ה'חינוך' (מצוה קפה) וז"ל. שהיה מחסדי הא-ל על בריותיו, לקבוע להן יום אחד בשנה לכפרה על החטאים עם התשובה שישבו, שאילו יתקבצו עוונות הבריות שנה שנה תתמלא סאתם לסוף שנתיים או שלוש או יותר, ויתחייב העולם כליה^ס, על כן ראה בחכמתו ב"ה לקיום העולם, לקבוע יום אחד בשנה לכפרת חטאים לשבים, ומתחילת בריאת העולם יעדו וקדשו לכך^{סח}, ואחר שיעדו הא-ל ב"ה אותו היום לכפרה, נתקדש היום וקיבל כח הזכות מאתו יתעלה עד שהוא מסייע בכפרה^{סט}.

ומבאר ה'באר מים חיים', שהוא כדרך האב האוהב את בנו ומגביהו עד קומת ראשו של אב, ולפעמים כשמחבבו יותר יגביהו למעלה מראשו, ולפעמים מגביהו על ראשו ממש ועושהו עטרה על ראשו. והיא הבחינה והמעלה הגבוהה ביותר - שבני ישראל הם כביכול במדרגת 'אמו', שהיא גבוהה יותר כביכול מבורא כל עולמים עצמו, כאב שמרוב אהבתו לבנו יחידו מגביהו ומרימו למעלה מראשו, והוא גבוה יותר ממנו. הכי נמי כביכול מרים הקב"ה כל יהודי ומזככו ומטהרו מכל שינוף, על פי זה יבואר אומרם 'שעטרה לו אמו - זה יום הכיפורים' שבוה היום עולים אנו למדרגה זו^{סו}.

ל'אדמת קודש'. כיו"ב, ביום הכיפורים לא נהלך במנעלים, כי כל הארץ וכל החומריות שבה יוצאים היום מכלל ארור לכלל ברוך ואמרים לו 'של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא'.

סו. וכבר אמר הרה"ק מקאצק זי"ע, שאם היו בני אדם יודעים באיזה צמצום מתנקה נשמתם ביום הכפורים, היו נזהרים ביותר לשומרה בטהרה שלא יטנפה שוב.

סז. הרה"ק ה'עטרת ישועה' מדז'יקוב זי"ע סיפר, פעם בהיותי ברחובה של עיר בווינא עיר הבירה, ראיתי היאך שאחד מנקה את הרחובות, ניגשתי אליו ושאלתיו, לשם מה יטרח כבודו כל כך, הרי ממילא בעוד כמה שעות ישוב הרחוב להיות מלוכלך כדאשתקד, ומדוע תיגע לריק, ויענני ה'מנקה', הן אמת שתוך שעות ספורות שוב יתלכלכו הרחובות, אבל, אם לא אנקה אותם תמידים כסידורן, תעלה הזוהמא עד למעלה ראש עד שלא יהא שייך להלך ברחוב...

סיים ה'עטרת ישועה' ואמר, זוהי עבודתנו בימי הטהרה, 'לנקות ולשטוף', ואין כאן כל מקום לחשבונות - הרי ממילא אשוב לקלקל לבסוף, ומה ארוויח בנקיון עצמי כעת הזאת, אין זו טענה כלל, שהרי אם לא יעמול עתה לנקות עצמו, להיטהר מכל חלאה וזוהמא, הרי הם יציפו אותו עד למעלה ראש ח"ו...

סח. הרה"ק רבי מרדכי חיים סלאנים זי"ע היה רגיל לספר ב'סעודה המפסקת' בעיו"כ את המשל הידוע, ל'בעל הבית' שהיה לו תרנגול, והיה מחבבו כבבת עינו, מאכילו ומשקהו, מלבישו ומכסהו ודואג לכל מחסורו, ויהי היום, חמד לו 'גנב העיר' לאמץ לעצמו את התרנגול, כי במה שונה הוא מרעהו בעל הבית... וממחשבה למעשה, ויהי בחצי הלילה פרץ הגנב את דלתות הבית, ועשה בתרנגול 'מעשה ליקוחין', בעה"ב הרעיש עולם ומלואו לתפוס את הגנב אך העלה חרס בידו, ובבית הגנב - הגנב לא ידע כיצד לטפל בתרנגול, ומחוסר מזון ומים נחלש התרנגול מיום ליום, בלית ברירה הלך לבית השחיטה כדי לשוחטו, בעמדו שם לפני השוחט נכנס בעל-הבית והכיר בתרנגול שלו, מיד התחיל לצעוק על הגנב שיחזיר לו את הגניבה, אולם הלה כפר במצח נחושה שלא היו דברים מעולם, והוסיף לראיה כדבריו, שהרי התרנגול שלו היה גדול ושמן ואילו התרנגול שבידו הינו כחוש וחלש, אך הבעה"ב לא ויתר וטען ששתי רעות עשה הגנב, גם נטל דבר שאינו שלו וגם הזיקו והכחישו, בראות השוחט את כל המהומה שלח את שניהם לפני רב העיר שיפסוק עם מי הצדק, מששמע הרב טענותיהם לא ידע מה להכריע, שהרי כל אחד טען טענת ברי 'כולה שלי', עד שעלה ברעיונו להוכיח את האמת מיניה וביה, שיתירו את החבל הקושר את רגלי התרנגול, ונחזי אנו למי ירוץ, ואכן כך עשו, וכמובן שהתרנגול חזר מטבעו אל בעליו הראשונים.

ובזאת סיים את דבריו בדמעות שלישי, במשך כל ימות השנה מצליח השטן זה היצר הרע לצוד את האדם ברשתו, והוא מכחישו ומורט כנפיו על ידי שמכשילו בעוונות, אולם כבוא יום הכיפורים כאשר הקב"ה זורק על בני ישראל מים טהורים ומטהרם, ונפתחים כל החבילין דמעיקין של השטן וגונדא דיליה, מיד חוזר כל יהודי ורוץ אל הקב"ה באהבה ובחזרה....

סט. וכך כתב ה'אור החיים' הק' (ויקרא כג כח) וז"ל, 'והטעם כי יום כיפורים הוא, פירוש כי עיצומו של יום מכפר וכו', והמשכיל על דבר עיצומו של יום לבבו יבין המכפר כי הוא אדון המאיר היום לסגל סגל דבר זה'.

'האמונה והבטחון' להיות נכון לבנו בטוח בה', כי הפין חסר הוא זחנן ורחום ורב לסלוח תיכף ומיד שמבקש מחילה וסליחה מאתו ית', בלי שום ספק וספק ספיקא בעולם', וראיה ברורה לכך הוכיח ממה שמברכים ברכה על הסליחה שלש פעמים ביום בתפלת שמו"ע, ואומרים 'חנן המרבה לסלוח', והרי קיימא לן (ברכות כא. וברא"ש שם ס"ו) 'ספק ברכות להקל', ואם אין המחילה והסליחה מובטחת היה לנו להימנע מלברך ברכה זו בשם ומלכות, דאיכא למיחש משום חשש ברכה לבטלה, אלא ודאי שאין כאן בזה שום ספק כלל מאחר שבקשנו סלח לנו מחל לנו.

אשריכם ישראל - תשובה מתוך שמחה

זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו^ע, עת שמחה הוא היום לנו שהקב"ה בכבודו ובעצמו מטהר אותנו מכל חטאותינו, כמו שאמרו בסוף יומא (פה:) 'אמר רבי עקיבא, אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם - אביכם שבשמים^ע, שנאמר (יחזקאל לו

ה' לבוש' (סימן תקפב ס"א) מבאר מה שאומרים קודם תפלת שמו"ע בליל יוהכ"פ 'כי ביום הזה יכפר עליכם... לפני ה' תטהרו', שאין בזה משום הפסק בין גאולה לתפלה, כי הכפרה והטהרה היא גאולתנו, ואין לך גאולה אריכתא יתירה מזו.

וצריך להאמין בלב שלם שהקב"ה מוחל וסולח לעוונותינו ביום הזה^ע, וכמו שהביא הרמ"א (סי' תרו ס"ו) את לשון הרמב"ם (הל' שנגות פ"ג ה"י) 'יום הכפורים אינו מכפר אלא על השבים המאמינים בכפרתו^ע וכו'. ובזה ביאר הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע (ליקושי הרי"ם) מדוע אומרים בתפילת מעריב דמוצאי יוה"כ והוא רחום וסלח לנו, והרי עדיין לא הספיקו לחטוא אחר יוהכ"פ, ועל מה מבקשים 'סלח לנו'. אלא על הא גופא, שאין מאמינים באמונה שלימה בכפרה הגמורה יש לשוב ולבקש מחילה^{עב}.

ובאמת כבר כתב הרה"ק 'בעל התניא' זי"ע (לגבי כל השנה כולה) ב'אגרת התשובה' (פי"א) שצריך

ע. הרה"ק רבי שלמה קלוגער (חכמת שלמה תרב) נתן טעם למנהג ישראל שאין נושאים נשים בעשרת ימי תשובה (עיי במטה אפרים תרב ה), דהנה אמרו חז"ל (ירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג) 'חתן מוחלין לו כל עוונותיו', לכן אינו ראוי לישא אשה מפני שנראה כאילו הוא מחפש דרכים איך לזכות למחילת עוונות, 'ובזה הוא כמרים יד במלך מלכי המלכים שהבטיח 'כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם' (ויקרא טז ל).

עא. עפי"ז כתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דבר נורא, וז"ל, לעומת ההתקרבות שמתקרב הקב"ה אלינו כביכול ביוה"כ - על האדם לטהר ולזכך עצמו לקרב עצמו לה', ואם הוא כנרדם הרי הוא ח"ו כמתרחק וכו', וכאילו ח"ו בבחינה של 'מבעט ביוה"כ' כיון שאינו מרגיש ההבדל הגדול בו נבדל יום זה מימים אחרים, ולכן יש להיזהר שלא יאבד חלילה זמן כלשהו מים זה לבטלה, שהרי כל רגע מכפר (כדאיתא בכריתות ז), ואם מאבדהו לריק ה"ז ח"ו כמבעט, והוא נורא עד מאד. עכ"ל (הובא בהליכות שלמה עמ' נא).

כמו כן הובא (שם) מהליכותיו, 'שעה ארוכה קודם תפילת שחרית העיר את נכדו הלן עמו בחדרו לאמירת תהלים באמרו 'קום קרא אל אלוקיך', כי כל רגע ורגע יקר מפז'.

עב. עד היכן מגיע הטהרה והכפרה יש ללמוד ממה שכתב ב'מטה אפרים' (סימן תרכד ס"ה) 'אחר קידוש הלכנה פוקדין איש את רעהו בשלום וברכת שנה טובה בשמחה', ומבאר באלף המגן 'והטעם כי מאחר שמכופרין לו עוונותיו ברכתו עושה פירות לכל השנה כולה', והרי שכל אחד ואחד 'מפתח הברכות' בידו להשפיע שפע ברכה לכל השנה מאחר שהוא כ'צדיק גמור'. (אגב אורחא למדנו, שגם גברא רבא דכוותיה' עדיין זקוק הוא לברכות אחרים, שהרי כל ישראל זכים ונקיים עתה מכל חטא ועון, ומכל מקום עליהם להתברך זה מזה...).

עג. וכך איתא במדרש (מדרש החפץ, הובא בתורה שלמה) לפרש מה שנאמר (במדבר י י) 'וביום שמחתכם' - זה יום הכיפורים, שנתבשרו במחילת עוונם. והרי ש'יום שמחתכם' בסתמא מכוון על יום השמחה הגדול ביותר, והוא יום הכפורים.

עד. ואם בל"ג בעומר מכרכרים ורוקדים בשיר זה בהתלהבות מפני עניינים נשגבים שיום זה מסוגל, ק"ו בן בנו של ק"ו ביום הקדוש, שאין מקרא יוצא מידי פשוטו ועיקר כוונת רבי עקיבא היא על יום הכיפורים.

מספרים על הגאון רבי יחזקאל לעוונישטיין זצ"ל משגיח דישיבת פוניבז', ששנה אחת ביו"כ ראו אותו תלמידיו בהפסקה שבין תפלת מנחה לנעילה כשהוא חוזר בהתלהבות על דברי המשנה 'אמר רבי עקיבא, אשריכם ישראל', כי הרגיש בטהרה ובקדושה האופפת ומאירה על נפשו.

הזבלים הוא שמח שמחה גדולה, לכך נדמה יום הכפורים שנתנו הקב"ה באהבה רבה ובשמחה. ולא זו בלבד אלא בשעה שהוא מוחל לעונותיהם של ישראל, אין מתעצב בלבבו אלא שמח שמחה גדולה, לכך נאמר (יחזקאל לו ד) 'כה אמר ה' אלוקים להרים ולגבעות לאפיקים ולגאות' וגו', בואו ושמחו שמחה גדולה שאני מוחל להם לעונותיהם של ישראל, עב"ל עו.

איתא ב'דרשות' הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (ריש ה"א) לפרש הכתוב (תהלים יד ז) 'מי יתן מציון ישועת ישראל בשוב ה' שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל, וז"ל דהנה בימים הקדושים ישלח מקודש עזרו לעורר לב כל ישראל לתשובה, וא"כ בתשובה כזאת יש לבעל דין לחלוק ולומר, כי לא עשו תשובה רק ע"י ההתעוררות מן השמים (ומי יאמר שהם מתחרטים בחרטה גמורה על העבר שלא ישובו לכסלה עוד), אמנם, משום כן, מצווה לשמח בבוא ימים אלו במצוות עשה של תשובה, ומשמחת לבנו ניכר כי שמחים אנחנו לקראת בואו, ורוצים אנחנו לשוב ולחדול מעושק ידינו. ונתברר כי שבו באמת מתוך רצונם הטוב. ונסתמו דברי המקטרגים.

וזהו שאמר נעים זמירות ישראל מי יתן מציון ישועת ישראל - כיצד תוכל הישועה לבוא לישראל, והרי בשוב ה' שבות עמו - התשובה באה רק ע"י התעוררות ממרום, ואם כן יאמרו המקטרגים שאין ישראל זכאים ח"ו לישועה, לזה מייעץ דוד המלך ע"ה יגל יעקב ישמח ישראל - שישמחו בני ישראל בתשובתם, ושמחה זו תוכיח שבאמת רוצים הם לשוב אל אביהם שבשמים

כה) 'וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם', ואומר (ירמיה יז יג) 'מקוה ישראל ה', מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל' עה.

ובפירושו אמרו בתנא דבי אליהו (זוטא סו"פ ד) ובארבעים יום האחרונים שעלה משה להר סיני להביא את התורה, גזרו [בני ישראל] יום צום ותענית, וביום האחרון שבכולם, שהוא סוף ארבעים יום, גזרו תענית ולנו בתעניתם כדי שלא ישלוט בהם יצה"ר, ולמחרתו השכימו ועלו לפני הר סיני, ישראל היו בוכים לקראת משה, והוא היה בוכה לקראתם, עד שעלתה בכייתם למרום, באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה על ישראל וקיבל את תשובתם, בישרה אותם רוח הקודש בשורות טובות ונחמות. ואמר הקב"ה לישראל, כְּנִי נִשְׁבַּע אֲנִי בַשְּׁמַי הַגָּדוֹל שְׁלִי וּבְכַסָּא הַכְּבוֹד שְׁלִי, שְׁתֵּהָא לְכֶם בְּבִיחָא זֹו לְשִׁשׁוֹן וְלְשִׁמְחָה גְדוֹלָה, וְיִהְיֶה לְכֶם יוֹם זֶה יוֹם סְלִיחָה וּכְפָרָה וּמְחִילָה לְכֶם וּלְבָנֵיכֶם וּלְבָנֵי בְנֵיכֶם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.

ואף הקב"ה עצמו שש ושמח בסליחתו, ומבקש מהעליונים והתחתונים לשוב עמו משוש, וכדאיתא עוד בתנא דבי אליהו (פ"א) בארובה, וז"ל. 'ימים יוצרו ולא אחד בהם' (תהלים קלט טז), זה יום הכפורים לישראל (כי הקרי הוא 'לו' בואו, והיינו שהוא יומו של הקב"ה כביכול), לפי שהיתה שמחה גדולה לפני הקב"ה שנתנו באהבה רבה לישראל, משלו משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שהיו עבדיו ובני ביתו מוציאים את הזבלים, ומשליכין אותם כנגד פתח בית המלך, וכשהמלך יוצא ורואה את

עה. הנה איתא בתחילת המשנה שם 'האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, אמר רבי עקיבא, אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם - אביכם שבשמים... מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל... וביאר הרה"ק ה'שפע חיים' זי"ע שרבי עקיבא בא לחלוק על תחילת המשנה, ולדבריו אף מי ששייך לכת זו של 'אחטא ואשוב' גם כן מספיקין בידו לעשות תשובה, וכדוגמת טהרת המקוה - מה מקוה מטהר את הטמאים - אף אם כבר נטמא וטבל, ושוב נטמא וטבל וחזר להיטמא אפילו אלף פעמים מכיוון שטבל עלה מטומאתו, כך' הקב"ה מטהר את ישראל אפילו אלף פעמים.

עו. בתוספת נופך הסביר הרה"ק הר"ב מפשיסחא זי"ע את עומק המשל והנמשל, שלכאורה איזו שמחה יש לו למלך כשרואה הררי זבל מונחים מחוץ לביתו, אלא הכוונה לאב רחום שרואה את בנו מתפתל מכאבים עזים בבטנו, וממהר לדרוש ברופאים שמצאו שיש לילד תולעים במעיו, מיד נתנו סממנים שונים עד שלאחר זמן מה יצאו כל התולעים כולם מתוכו והילד נרפא לגמרי. הנה, כאשר יראה האב את התולעים בחוץ, תגדל שמחתו עד מאד, שהרי הם הציקו וייסרו את בנו ועתה ניתן לברך 'ברוך שפטרני'..., כך גם לדידן, הקב"ה שמח במחילת עוונותיהם של ישראל, כי המה מייסרים את האדם, והאב שמח ברווחת בניו אהוביו.

באר הפרשה - יום הכיפורים

כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני הקל ברוך הוא, שנאמר (במדבר ה-ו) 'איש או אישה כי יעשו... והתודו את חטאתם אשר עשו' זה וידוי דברים, וידוי זה מצות עשה פ"א.

ה'ראשית חכמה' מבאר מדוע תקנו חכמינו ז"ל את סדר הווידוי על פי סדר אותיות הא'-ב', כי חכמי הקבלה כתבו, שהעולם נברא על ידי הכ"ב אתוון דאורייתא, וכשהאדם חוטא מהריב הוא את העולם שנברא באלו האותיות, לכן בעת שנפשו מתעוררת

- אף בלא שיעוררו אותם מן שמיא, אלא שהשאור שבעיסה מעכב ע"י...

כתב הרה"ק ה'מאור עיניים' (האוינו ד"ה איתא) כי 'תשובה הוא מצות עשה מן התורה, ולכן צריך לעשותה בשמחה' ע"ה.

והתוודה - מצוות וסגולת הווידוי

איתא בגמרא (יומא פז:) תנו רבנן, מצות וידוי ע"ט ערב יום הכפורים עם חשכה^ב, כי אי אפשר לתשובה בלא וידוי, וכמו שכתב הרמב"ם (הל' תשובה א א) וז"ל,

עז. על פי זה פירשו במה דאיתא מהקדמונים (עץ הדעת טוב למהרח"ו פר' כי תצא) כי סופי תיבות אני לדודי ודודי לי הם ד' פעמים אות י', ורומז לארבעים יום שמר"ח אלול עד יוה"כ, כי ד' פעמים אות י' הם כר"ת של יגל יעקב ישמח ישראל, ללמד שכל מעלת התשובה של 'ארבעים יום' אלו אינה אלא כשנעשית מתוך שמחה וקרבה כי אני לדודי ודודי לי.

שמא תאמר, כיצד אגיל ואשמח כשלב יודע מרת נפשו, אכן התשובה היא בדברי הכתוב (תהילים קה ג) 'ישמח לב מבקשי ה'', כי אילו היה נאמר ישמח לב עושי רצון ה', אכן היינו צריכים להיות רחוקים מ'שמחה' כי מיהו שיעיד על עצמו שהוא מאותם העושים רצונו ית', אכן בכתוב לא נאמר אלא ישמח לב מבקשי ה', והכל יכולים להיות בכלל מבקשי ה', ו'בדין' הוא שיהיו בשמחה...

עח. ועל פי זה כתב דברים נוראים אודות העבירות שנאמר עליהם בזה"ק (ח"א סט.) שאין התשובה מועלת רח"ל, כי חטא זה מביא את האדם לידי עצבות, ואי אפשר לשוב בתשובה מתוך עצבות. נמצא שתשובה הנעשית מתוך שמחה תכפר ותטהר את האדם מכל שמץ וטינוף.

עט. המנהג להכות באגרופו על הלב בשעה שאומר הווידוי, וב'אגרת הטיול' (חלק הרמז אות יט) להגאון רבי חיים בן רבי בצלאל מפרידברג (אחי המהר"ל), מבאר בדרך הלצה הטעם שמכים דווקא באגרופ, על פי הכתוב (דברים יז ז) 'יד העדים תהיה בו בראשונה', והלא אמרו בספרי (פר' האוינו סי' שז) 'כשאדם נפטר מן העולם, באים כל מעשיו ונפרטים לפניו ואומרים לו כך עשית פלוני, והוא אומר הן, והוא אומר לו חתום שנאמר (איוב לו ז) 'ביד כל אדם יחתום', נמצא שהיד הוא העד, ולכן עליו להעניש את האדם תחילה.

לאידך גיסא, ידוע המעשה באחד שהכה על לבו באמירת הווידוי, אמרו לו מה לך דופק, הבעל הבית אינו בבית... כלומר שלבו אינו ברשותו, ואל יכה לחינם אלא יקבל על עצמו על העתיד ואז יחזור הלב לרשותו.

וכך דקדק הגאון רבי זלמן סורוצקין זצ"ל (אזנים לתורה פר' נשא) בלשון הכתוב (במדבר ה ז) 'והתודו את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו וכו' ונתן לאשר אשם לו' שהוא המקור למצוות וידוי, שבתחילה פתח הכתוב בלשון רבים והתוודו, ותיכף ממשיך בלשון יחיד והשיב וכן ונתן, כי אכן רבים הם המתוודים', אך מיעוטם עוזבים את החטא ומשנים ארחות חייהם למעשה...

ובהאי עניינא אמר הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע, שבמקום להכות עם היד על הלב לאחר שנכשל בחטא, יהא דופק ומכה עם הלב על היד טרם החטא, שהראש יהא שליט על הלב ולא יתן לאבריו לעשות דבר שאינו כרצון השי"ת. פ. בגשתו לאמירת 'אשמנו' יתבונן במה שאמר הרה"ק ה'ישמח משה' זי"ע ממה ששמע בנעוריו מפי מגידי אמת, שצריך לזכור בשעת אמירת הווידוי, שעתידי הוא להיות לבוש ב'קיסל' (תכריכים) וטלית ויתוודה (לפני ב"ד של מעלה) ולא תתקבל תשובתו, שהרי אז כבר אין מועיל הווידוי, ואילו עכשיו עדיין בידו לתקן על ידי הווידוי, וזה יעשה עליו רושם. באופן אחר אומרים משם הרה"ק רבי יעקב יחזקיהו מפאפא זי"ע בדרך הנכונה איך צריך האדם לומר וידוי, שיצייר בעיניו שהוא עומד בתוככי יער ו'שודדי דרכים' מצאוהו, וכבר הוציא הרוצח את חרבו מנדנה, והוא מתחנן לפניו שלא יהרגנו תיכף אלא ימתין דקות ספורות כדי שיוכל להתוודות קודם מותו.

פא. ה'משך חכמה' (פר' וילך לא יז) מוכיח, שווידוי הוא עיקר מצות תשובה, שהרי אין לומר שעיקר התשובה היא עזיבת החטא, דהא גם בלא תשובה אסור לחטוא מכאן ולהבא, ואם כן מה הועילה לו מצות תשובה במה

כתב הרה"ק רבי אלימלך מליז'ענסק זי"ע ב'ליקוטי שושנה' (ד"ה שאו מנחה) 'ומלמד אותנו הכתוב להתוודות בדרך הזה, שאנחנו בטוחים בחמלתו יתברך שמו שירחם עלינו וימחול לנו על חטאתינו, ולא בעצבות^{פד} שמפרש את חטאיו ומעורר דינים על עצמו, כי אם בבטחון גדול, כמאמר הכתוב (משלי כח יג) ומודה ועוזב ירוחם^{פה}, עכ"ל.

לשוב אל בוראה, ובא לתקן את הפגם על ידי תשובה יש לו להתוודות בווידי המיוסד על סדר האלפא ביתא, ומוסיף, שמכל מקום מקדימים תחילה לומר 'חטאנו' אף שהוא מתחיל באות ח', כי תיבת חטאנו נצרכת לכל לראש, מאחר ובשעה שאדם עונה ואומר 'חטאתי', הרי הוא משבית מעליו את היצר הרע וקטרוניו^{פג}, ואז כשר הוא לומר את הוידוי, ללא שיקטרג עליו השמן לעילא^{פז}.

שמקבל על עצמו דבר שהוא מושבע ועומד עליו מהר סיני, אלא ודאי עיקר התשובה הוא הוידוי מעומק הלב על מה שחטא.

פב. ענין מחילת העוונות מבאר המהר"ל ב'נתיבות עולם' (נתיב התשובה פ"א) במשל לראובן שעשה עוולה גדולה לשמעון, ומדינא יש לשמעון תרעומת עליו על שהתנהג כנגדו שלא ביושר, ואעפ"כ כאשר יבוא ראובן ויפול לפני שמעון ויבכה ויתחנן לפני רגליו שיסלח לו על פשעו, ויהיו ניכרים דברי אמת שהוא מתחרט על שעשה כנגדו ומבקש ממנו מחילה, מסתברא ששמעון לא יהא אכזר ויתרצה לסלוח לראובן על מה שעשה כנגדו, וכ"ש שבשר ודם המכיר בחטאו ומבקש מבעל הרחמים שיסלח לו תקובל בקשתו.

ומוסיף עוד, שכשם שבשר ודם נופל לפני רגלי חברו בקירוב מקום ומבקש ממנו מחילה, כן נמי נדמה האדם שמתוודה ומבקש מהקב"ה שיסלח לו, וכיון שהוא נמצא אצלו יתב"ש בקרבת מקום כביכול, על כן אין המקטרגים יכולים להשטין עליו, שהרי הקב"ה מחסה וסוכה עליו בעת הזאת, ואין לך הגנה טובה יותר מזו.

פג. הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע המשיל את הדבר לאחד הלווה מעות מרעהו, אם כשיבוא המלווה לתבוע את חובו, ידחה ויאמר לו הנה המתן לי עוד יום ויומיים, שבוע או שבועיים, אזי יחכה לו. אך באם יטען כנגדו איני יודע מה אתה סח לא היו דברים מעולם, תיכף ומיד יתפסהו הלה ויוליכו אל בית הדין למשפט על הכחשתו. זהו ביאור הכתוב (ירמיה ב לב) 'הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי' כי האומר לא חטאתי הרי מיד יבוא במשפט לפני מרן דבשמיא. אמנם אם יודה האדם על חטאו, אזי מודה ועוזב ירוחם.

פד. וכמו שאומרים העולם, שלכן יש 'תנועה' מיוחדת של ניגון באמירת הוידוי, כדי להזכיר שגם בעת כזאת אסור להיות בעצבות, ואדרבה יעשנו מתוך שמחה ונעימת השירה, וכמו שאומרים בשם החזן מזאסלאב שהיה מנגן פעם באמירת הוידוי ומתוך כך נענה ואמר 'רבש"ע', אם לא היו בני ישראל חוטאים, מהיכן היה לנו 'אשמנו' מתוק כזה... והאמת שאין זו מליצה בעלמא, רק יסודתה בהררי קודש בשם הרה"ק רבי זושא מאניפולי זי"ע, שהיה רגיל לומר לזכותן של ישראל, אם לא היינו חוטאים מאין היה להקב"ה 'ונסלח' כזה שאומרים בנעימה ובהשתפכות הנפש. והלימוד מזה פשוט וברור, שהוידוי חייב להיות מתוך שמחה של מצוה.

ויש שמביאים (סיפורי בעש"ט) שפעם הגיע הבעש"ט הק' זי"ע לעיר אחת לפני ראש השנה ושאל את בני העיר מה מנהגו של החזן שלהם בשעת תפילותיו בימים הנוראים, אמרו לו, הוא נוהג להגיד על חטא בניגון של ששון ושמחה, ביקש הבעש"ט להביא לפניו את החזן ושאלו לטעמו של דבר, הסביר לו החזן את הענין, עבד בזוי בשעה שהוא גורף ביבין כדי לנקות את חצר המלכות מן הזוהמה והשופכין, כלום הוא עצוב, לא ולא, אדרבה, הוא שמח מאד על שזכה להיות מקורב אל המלך ולשמש לפניו במלאכת הנקיון, אין תימה שהוא מזמר בשעת אותה העבודה ניגונים שמחים, אמר לו הבעש"ט, אם בכוונה זו אתה מתפלל הלואי יהיה חלקי עמך.

הגה"ק רבי שמעון סופר זי"ע מערלוי ביאר עוד בטעם אמירת הוידוי מתוך נעימה, כי על ידי תשובה מאהבה יתהפכו העוונות לזכויות, וממילא שמחה גדולה לנו כשאנו חוזרים בתשובה שעיי"ז ירבו זכויותנו. ועוד ביאר, כי הוידוי הוא מצוות עשה מדאורייתא, ואם כן צריך לקיים מצוה זו בשמחה ככל מצוות התורה...

פה. הנה אומרים אנו בסליחות 'וסלחת לעוני כי רב הוא' (ומלשון הכתוב תהילים כה יא), והקשו המפרשים כי לכאורה מה טעם יש בדבר שמחמת שרבו העוונות על כן 'וסלחת', ואדרבה לכאורה הרי זה טעם לסתור. וביארו בזה (הגה"ק הבן איש, עוד יוסף חי דברים, ועוד הרבה) בדרך צחות ומליצה, כי נחלקו בגמ' (ב"ק עה.) לעניין 'מודה בקנס ואחר כך באו עדים', שלדעת רב נפטר מחמת שהודה מקודם, ואילו שמואל אמר שהוא חייב, שהרי סוף סוף אין צורך

ואילו מרן הבעש"ט הק' זי"ע ביאר (בעש"ט עה"ת ר"ה ויוהכ"פ כב), דהנה ידוע (יומא כ:;) דשמן לית ליה רשותא לאסטוני ביום כיפור, לכן בערב יו"כ עם חשיכה מתאמץ היצה"ר בכל כוחו לקטרג על בני ישראל, ואע"ג דאינון לא חזי מזלייהו חזי - לכן מתעורר הבכי באותה שעה...

באופן נורא ביאר הרה"ק רבי פנחס מקאריין זי"ע (אמ"פ השלם תקלז) סיבת הבכיה בעת אמירת 'כל נדרי', כי קוב"ה ושכינתיה וכל הפמליא של מעלה יורדים לעולם הזה ביום הקדוש, ואין שום מקום בזה העולם שיוכל לסבול אותם ואת קדושתם, על כן מתעורר בכי גדול 'לשמוף' בדמעות כל זוהמת העולם. **אמנם** יוהר שהתעוררות זו לא תביא אותו לידי עצבות^{פז}, ויזכור דברי הרה"ק מקאריין זי"ע

והיה לפנות ערב - בשגב זמן כניסת יום הכיפורים בעת התקדש היום^{פז} נהגו בני ישראל לומר 'כל נדרי' - והנה הכל רועשים ומתעוררים לקראת רגעים הללו ו'בכיה' גדולה באה לעולם בזמן זה, אף שלכאורה אין בו כל 'התעוררות', ו'מה נשתנה' כל נדרי מסתם התרת נדרים, כי לא מצינו שינועו אמות הסיפים מ'התרת נדרים' שבער"ה. אמנם בזה"ק איתא (ח"ב קו:) שעל ידי תשובה אפשר לבטל גזירות רעות שיש עמם שבועה, ובשעת תפלת 'כל נדרי' נעשה עת רצון ושעת הכושר לבקש ולהתפלל להתיר ולבטל שבועות וחרמות אלו, דכיון שבית דין של מטה מתיר אותן שלא יהיו שרירין וקיימין עי"ז פועלים ומעוררים רחמים במרום וכך יהיו מותרין בב"ד של מעלה, ומשום הכי מתעוררת הבכיה באותה שעה, כי כל ערום מפשפש במעשיו וחוזר בתשובה^{פז} ומשתדל בכל כוחו לבטל כל גזירות קשות ורעות^{פח}.

להודאתו אלא ניתן לחייבו על פי העדים שבאו לבסוף, והלכתא כרב, ולזה אנו אומרים 'וסלחת לעוני' מאחר שאנו מודים עליהם... שמא תאמר, שיש 'עדים' בדבר, והרי כי 'רב' הוא - ההלכה כרב, ובדין הוא שמודה ועוזב ירוחם... אגב אורחא, הרה"ק הרבי ר' בונם מפרשיסחא זי"ע ביאר בדרך מליצה, עפ"י מה שאמר רב (יומא סד.) 'בעלי חיים אינן נדחין' (שבהמה שהוקדשה לקרבן, ובעודה בחיים נדחית מהקרבה מחמת פסול וכיו"ב, ואח"כ עבר בה אותו פסול שחזרת היא להכשרה הראשון), וזהו שאנו אומרים וסלחת לעוני כי רב הוא, שהלכה כרב שבעלי חיים אינם נדחים, והוא יסוד וחיזוק גדול לדופקי בתשובה, כי לעולם אין אדם 'חי' נדחה ח"ו מלחזור ולהתרצות לפני ה', ועד יום מותו יחכה לו אם ישוב מיד יקבלו... פו. דבר נפלא כתב הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (דרשות לה.) לבאר עניין תוספת יום הכיפורים והקדושה הנוראה הנשפעת בו ממרומים, כי הנה כל בעל תשובה צריך עזר וסיוע אלוקי שיוכל לשוב בתשובה, והדבר דומה לטמא מת שחפץ להיטהר, שאף שאינו נטהר בלתי אם טבל במקווה לטהרתו, אך צריך הוא מקודם לעזר וסיוע - שיזו עליו אחרים מאפר הפרה ביום השלישי וביום השביעי, ורק לאחר מכן יכול לטבול, אבל אם לא יזו עליו לא יועילו לו כל הטבילות שבעולם. וכך גם לעניין יוה"כ, 'הוא יום מקוה ישראל כולם נכנסים לטבול מצואת צחנת העבירות, אך לולי הקב"ה זורק מים טהורים תחלה דהיינו בשעה של תוס' יוה"כ, טרם יעלה הגרזום לדון, הקב"ה שולח התעוררות ועזר מקודש ועי"ז יכולים לשוב ביוה"כ' (עיי"ש עה"ת).

פז. פעם נכנס הרה"ק רבי שלום מבעלזא זי"ע קודם תפלת 'כל נדרי' לבית המדרש, ובהשתפכות הלב אמר לסובביו שנינו בשבת (לד.) 'שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה', עשרתם ערבתם הדליקו את הנר, והלא יום הכיפורים נקרא 'שבת שבתון', לכן צריך לומר בערב יוהכ"פ קודם חשיכה טרם תפילת 'כל נדרי', הלא עשרתם - שכבר חלפו ועברו כמעט כל עשרת ימי תשובה, ערבתם - אף 'ערב' יוה"ק עבר כבר עלינו, ואף הדליקו את הנר נשמה - שנוהגים להדליק בערב יוהכ"פ, ואכתי לא עשו תשובה, הלא אם לא עכשיו אימתני...

פח. הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (דרשות לה:) האריך בעניין הבכיה הנובעת מהבושה שעדיין לא שבנו ממעשינו ואף שכבר עברו עלינו ימי הרחמים והרצון בחודש אלול, ר"ה וכמעט כל עשיית, וביאר בזה מה שאמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים וכו' ואומר מקוה ישראל ה', כי הקב"ה הוא מטהר אותנו ומעורר לבבנו לשוב אליו, אך דימה זאת למקוה דייקא, שהוא מקום מים מכונסים ואינו נובע מחמת עצמו כמעייין אלא צריך להמשיך לו מים ממקום אחר ואם לאו הוא מתייבש, וכך היא טהרתן של ישראל, וכלשון קדשו, הקב"ה שולח עזרו מקודש בזו הרגע אם יזלו מים מעפעפינו וכו',

פט. ראיתי לחכם אחד שמביא רמז נפלא בפסוק (ויקרא טז יז) 'וכל אדם לא יהיה באהל מועד ב'בואו ל'כפר ב'קודש ע'ד צ'אתו ו'כפר ב'עדו' ר"ת בלב עצוב, היינו שעם היות היום הקדוש הזה נורא ואיום לעת חיתום גז"ד אך 'כל אדם' אל יבא בלב עצוב ח"ו בהיכלא דמלכא.

תענו את נפשותיכם – סגולת התענית

ידוע שהרה"ק רבי מנחם מנדל מרימנוב זי"ע החמיר מאד בתענית של יום כיפור, ולא התיר את האכילה כי אם בשעת הדחק במקום פיקוח נפש ממש, והיה אומר שמאחר שכתוב בתורה שצריך להתענות ביום זה הרי שמצד דרך הטבע הצום והעינוי מזין את הגוף בדרך הטבע, לכן אין צורך להקל בכך, ואמר עוד, שהתענית ביוהכ"פ מסוגלת לאריכות ימים כי היא מזינה ומרפאה את כל אברי האדם^{צא}.

ובתב ב'יסוד ושורש העבודה' (פרק עשירי) 'ופשוט הוא', ששכר קיום מצות עשה זו שכרה מרובה יותר, כי צערא דגופא עדיף כידוע, הנה אחר כל ההצעות האמיתיות והכנות האלו, אחיי ורעיי, יתבונן כל אדם בשכלו כי ראוי וטוב לו לשמוח שמחה עצומה עד מאד בכל רגע בצער העינוי מאכילה ושתיה וחליצת הסנדל,

(תורת אבות, יוה"כ) שאמר לאידך גיסא, דכיון שהשמן יודע שאין לו רשות להשטין ולהכשיל את האדם ביום הקדוש, לכן הוא מעורר את הבכי בשעה כזו כדי שיבואו לידי עצבות ומרה שחורה ח"ו. על כן יזהר וישמר לצאת ידי שניהם - לבכות מתוך שמחה, ולחזק עצמו בהתחזקות ובטחון - כי ביום הזה יכפר עליכם לפני ה' תטהרו בטהרת הלב^צ.

נוראות כתב ה'אור החיים' הקדוש זי"ע אחר יום הקדוש שנת תק"ג לבני חברת 'כנסת ישראל' באיטליה, (בסיפורו על קורותיו בירושלים), ובתוך הדברים כתב 'ראיתי הארה גדולה' בשעת 'כל נדריו', וקנה לי גביר אחד מהמערב הוצאת ס"ת ד'כל נדריו', ובשעה שפתחתי ההיכל ממש היה בעיני כפתיחת שערי גן עדן בכל כך הארה שהייתה בבית הכנסת (הובא בנר מערבי עמו' ריו).

צ. וכבר פירשו במה שנאמר (איכה ב' ט) 'שפכי כמים ליבך', שדימה שפיכת הלב למים, שכשם שהמים מעיקרם מחוברים לקרקע עולם, וכשדולה בכלי הרי הוא מנתקם ממקור חיותם וחיבורם, ואילו כאשר המה נשפכים הרי הם חוזרים אל שורשם, כך על דרך זה ישפוך האדם ליבו נוכח פני ה' עד שיחזור לשורשו ולמקור חיותו האמיתי. צא. פשיטא, דהני מילי היכי דליכא הוראה מרב מוסמך ומורה צדק המתיר לו אכילתו, כי אז מחויב החולה לאכול משום (דברים ד' טו) 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם', וכמו שכלל ישראל מצווה מן התורה להתענות ולצום כן מצוה על החולה לאכול ולשתות כדי להחיות את נפשו.

ונעתיק מכתב קודש שכתב הרה"ק ה'שם משמואל' זי"ע לחתנו (הובא בסוף הספר בחלק המועדים) אבל כאשר יום הכפורים ממשמש ובא, הנני להזהירך מאוד לבל תצדק הרבה בדבר הצום, וכפי אשר יאמר לך הד"ר כן תשמור לעשות אם יאמרו שדי פחות מכשיעור היינו פחות מחצי ביצה בתוך שמונה מינוט, אך באם יאמרו שגם זה לא יספיק, חלילה לך להחמיר. כי מי שציוה לצום ביום הכפורים הוא ציוה לשמוע לרופא ושלא לצום. ואל תחשוב שאין להתיר אלא לחולה שיש בו סכנה לשעתו, חלילה, אלא אפילו לספק ספיקא - כי אין הולכים בפקוח נפש אחר הרוב, ואפילו לזמן מרובה שאין האדם יכול להחמיר. וכן אמרו ז"ל (יומא פג.) אפילו החולה אומר אין צריך והרופא אומר צריך שומעין לרופא, ואפילו החולה הוא חכם בטבעיות ויודע לשער בשל אחרים, ואפילו הוא עצמו מומחה, אין שומעין לו. וכן בענין התפילה, ידוע שהש"ץ מוציא הנך דאניסי ואפילו עם שבשדות, וחשוב כמו שמתפללים בעצמם. ואם כן אם יצוה עליך הד"ר שלא תתפלל, ואתה אנוס בדבר - הש"ץ מוציאך, ולא דוקא הש"ץ דעירך אלא אפילו הש"ץ דסוף העולם, וא"כ בזה יפה כח היוצא ע"י הש"ץ, כי אי אפשר דליכא חד בסוף העולם היודע להתפלל יותר מש"ץ דעירך, והוא הוא המוציאך יד"ח.

ובכן, אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלוקים את מעשיך, וידוע שפסוק זה הוא בת קול שיצאה בימי שלמה על שאכלו ביום הכפורים בבנין הבית (עיי במדב"ר פי"ז ב).

כה אמר פעם הגה"ק החזון איש זי"ע לחולה שנצטווה לאכול ביום כיפור ואמר יש לי כאב לב מכך שלא אוכל לצום השיבו החזון"א מעולם לא שמעתי על מי שיש לו כאב לב מכך שצריך לעשות ברית מילה ביום השבת (מעשה איש ח"ד קסג). וכך השיב בעל ה'ערוך לנר' (שו"ת בנין ציון החדשות סי' כה) לאחד שהוצרך לאכול ביוה"כ מפני חשש פיקוח נפש, והיתה נפשו עגומה עליו שמא הוא נכל בכלל דברי חז"ל (סוכה כח:) לגבי ירידת הגשמים בסוכות, 'למה הדבר דומה לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו', ודחה ה'ערוך לנר' את דבריו, כי האוכל ביוה"כ מפני הסכנה הרי הוא מקיים מצות עשה של 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם', ואין דמיון כלל לירידת גשמים שנתבטלה ישיבה בסוכה ולא קיים בזה מצווה אחרת [ועיי"ש עוד כמה חילוקים בדבר].

באר הפרשה - יום הכיפורים

על קיום מצות עשה מן התורה שמקיים בכל רגע שסובל העינוי, ובוראי מי שתקועה בלבו אהבת הבורא יתב"ש ויתעלה - חשקו ורצונו שיתארך היום הצום הקדוש הזה בפלי כפלים, בכדי שיקיים בכל רגע בצער הענוי מצות עשה מן התורה שצוה לו יוצרו ובוראו יתב"ש ויתעלה^{צב}.

כתב הרמח"ל ב'קיצור הכוונות' (עבודת יום כפורים לתפילת נעילה), שביד כל אחד להגיע בעת בזאת להיות כאדם הראשון קודם החטא, כמו יציר כפיו של הקב"ה מרם שנפגע בחטא^{צד}.

בעת נעילת שער - תוקף זמן נעילה

איתא בספה"ק 'זרע קודש' (לעיו"כ, ובעוד ספרים), וכבר כתב בן בסידור האר"י, שנעילה הוא מלשון נעל י-ה - והוא מורה על שהקב"ה מתייחד עם בני ישראל בלחוד - 'ולא יתערב זר'^{צג}.

כתב ה'רוקח' (סימן ריו, הל' יו"ב) 'לעת ערב חותם הקב"ה, ועומדים כל צבא מרום, אלו מיימינים ואלו משמאלים, ואז כל הנשמות עומדות לפני הכסא להליין, ועומדים שני מלאכים על גלגלי רוח, זה כנפיו מסוף העולם ועד סופו וזה כנפיו כמלא עולם, אחד סופר וחותר למיתה ואחד לחיים, והקב"ה חותם אמת וכו'^{צד},

וכך כתב הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זי"ע 'זכרתי בעת שאאמור' זצ"ל היה חולה, והלכנו במבוכה פן לא ירצה לאכול ביוהכ"פ, אמנם הוא ז"ל בגודל צדקתו היה זריז בדבר, ותיכף אחרי 'כל נדרי' מיהר וציוה ליתן לו לאכול כפי שהיה צריך, ואמר בזה הלשון הריני מוכן ומזומן לקיים מצות בוראי כפי שאמרו חז"ל, ואכל בשמחה יתירה, כמעט לא ראינו שמחה כזאת רק בעת אכילת מצה ונטילת לולב' (נדפס בספר לקט אמ"ק ח"ה עמו" קפא).

צב. מן הראוי לעיין שם בכל דבריו הקדושים, שמאריך בכוונת העינוי ובקדושת היום כי הוא נורא ואיום, ומנהמת לבו הטהור מלהיב את לב הקורא להתכוון כראוי לקראת יום זה.

פעם קרא הרה"ק רבי משה מרדכי מלעלוב זי"ע לשנים ממקורביו, וציוה עליהם להפיץ את דברי ה'יסוד ושורש העבודה' אלו, מה שלא הורגל בכגון דא, ויצא מגדרו בראותו גודל התועלת שבקריאת הדברים.

צג. הרה"ק מסאטמאר זי"ע היה נוהג בכל שנה לעלות על ציונו הק' של הרה"ק רבי יצחק אייזיק מקאליב זי"ע ביומא דהילולא דיליה (ז' אדר), ותמיד הגיע אל חלקת מחוקק ספון לקראת ערב סמוך לזמן השקיעה, שנה אחת הקדים לבוא לקאליב כבר בשעות הבוקר בעוד היום גדול, אך לא פקד את ה'ציון' אלא לעת ערב, שאלו משמשו מה ראה על ככה לבוא דווקא כי ינטו צללי ערב ובפרט שכבר שהה בעיר והיה בידו סיפק להגיע מקודם, נענה לו הרה"ק ואמר שבנוהג שבעולם ביום היריד 'אין די לעצטע מינוט'ן כאפט מען מציאות' (ברגעים האחרונים מוצאים מציאות גדולות...) ונתכוון לומר בדבריו שעיקר התעוררות הרחמים הוא דווקא בעת נעילת שער כי פנה יום.

הנה מצינו ביונה הנביא שביקש מה'מלחים' ומרב החובל 'שאוני והטילוני אל הים וישתוק הים מעליכם' (יונה א ח), והקשה הגה"צ רבי לייב חסמן ה'משגיח' דישיבת חברון, לשם מה הוסיף יונה לומר 'שאוני', והרי די היה באומר הטילוני אל הים, ומדוע נכתבה תיבה זו, אלא שיונה רצה שישאו אותו כדי לדחות את זריקתו אל הים בעוד רגע אחד, כי אין ערוך לרגע אחד של חיים, בו ניתן עדיין להרהר בתשובה, ויש קונה עולמו ברגע אחד (הובא במשחת שמן בראשית עמוד ט). והדברים נוקבים ללמד על חשיבותו של כל רגע בו ניתן לקנות אוצרות מלכים, ולעניינו יאמר אודות הרגעים האחרונים של האי יומא, לאחוז בהם ולנצלם כראוי וכנכון.

צד. ואולי אף בכלל זה, שבידו לבטל מעליו כל היסורים ומרעין בישין שנגזרו עליו, כי לאחר חטא עץ הדעת נתפזרו הניצוצות בכל העניינים הגשמיים, וכל יושבי תבל בכל הדורות צריכים לתקן חטא זה ולהחזיר הכל לשורשם, וגם תכלית היסורים 'קול יעקב נוהם מתהומותיך, איש איש נגעו ומכאובו' הכל הוא כדי לתקן את הניצוצות במקום עליון, ואם זוכה האדם להיות במצב של קודם החטא משמעו שיכול להסיר מעליו כל מיני פגעין ומרעין בישין, ונעשה כאדם הראשון קודם החטא, ומראשית כזאת הודעת ומלפנים אותה גילית, שביד כל אחד להיות כמו בתחילת הבריאה.

צה. נוראות מצינו בדברי ה'משך חכמה' (וילך ד"ה שובה) שאף שאמרו חז"ל (יומא פו.) 'מי שיש חילול השם בידו אין לו כח בתשובה לתלות ולא ביוה"כ לכפר', אבל בעת 'נעילה' ניתן לכפר גם על חילול ה', ומבאר טעמו של דבר, כי מלכותא דרקיעא כעין מלכותא דארעא, וכמו שבארץ מתחת יש שופטים העומדים לשפוט, ומעליהם שופטים נכבדים יותר, ופעמים שמטים לכף זכות מחמת סיבה שהיא, אך מי הוא שיהיה למחול למי שפגע בכבוד

סדריהם', לכן כל זמן שהאדם מתפלל תפילת נעילה יכול עדיין לקרוע שערי רחמים אע"פ שכבר ירד הלילה.

יה"ר מלאשב"ש שנזכה לשוב בתשובה שלימה, ובזכות זה נזכה לגאולה שלימה, לרפואה שלימה בבריאות הגוף והנפש, בני מעלי חיי אריכי ומזוני רוויחי, ונחתם כולנו לחיים טובים ולשלום.

ועד עת החיתום יכול היחיד לשוב - אם ישבר לבו^{צו} בתשובה שלמה מתקבלת.^{צו}

חידוש נפלא חידש ה'תרומת הדשן' (סימן רעה) במוצאי יוה"כ, אין הדין והבימה מסתלקים עד שישלימו ישראל סדריהם, ואע"ג דכבר פנה היום ותוספות יוה"כ אינו אלא עשה, אלא חביבים ישראל לפני המקום, דהקב"ה מנהיג בי"ד של מעלה אחר

המלך, כך גם בשמים ממעל, כל צבא מרום ושרפי מעלה היושבים בב"ד של מעלה אין בידם למחול על חילול ה' ח"ו, אמנם בשעת נעילה, כשהקב"ה חותם את הדין, הרי הוא דן יחידי (ירושלמי ריש סנהדרין), ו'אז הוא שעת הכושר שהשי"ת יסלח מרוב טובו אחרי גודל הבכי והחרטה, כי אם הוא ימחול על כבודו מי יאמר אליו' מה תעשה (ועיי"ש שמאריך בזה).

צו. וכמו שזעק פעם הרה"ק מסאטמאר זי"ע בדרשתו קודם כל נדרי, כל השערים פתוחים עתה, אבל השער הראשון המוליך ומביא עליהם עדיין סגור - והם שערי הלב...

אולם על ידי קבלה טובה יוכל למנוע נעילת השערים, משל למה הדבר דומה למי שעומד בשערי הבית ועמדו השומרים לסגור ולנעול בפניו את הדלת, מה עשה, דחף רגלו לפנים הבית ובזה נמנע מהשומרים מלנעול את הדלת בפניו, ויכנס האיש הביתה, כך נמי, על ידי הקבלה נשאר רושם מהיום וא"א לסגור.

צז. וצריך להתאזר ולהתאמץ בכל הכוחות כדי לדפוק על שערי רחמים באותה שעה, משל למה הדבר דומה, לצייד שהלך ביער לצוד ציד להביא, לפתע החשיך לו הדרך ואימה גדולה וחשיכה נפלה עליו, ומרוב פחד היה נדמה לו כל קול עלה נידף כאילו חיה רעה עומדת לפניו ורוצה לטרפו, לפיכך היה יורה עם חציו לכל דבר חשוד שאיקלע בדרכו, אך כולם היו סתם עלים ודברים של מה בכך, ויהי כאשר נשאר בידו החץ האחרון נתגלה אריה טורף מול עיניו, וידע האיש שיש לו בידו רק חץ אחד בלבד כדי להורגו, ואם חלילה לא יקלע במטרתו להסיר את הסכנה מעליו עלול הוא להיות טרף לשיניו ח"ו, לכן בטרם זרק את החץ התאמץ בכל כוחו לקלוע את החץ שלא יחטא. וככל המחזה הזה יעלה בלב האדם בטרם תפילת נעילה, שכבר חלפו ועברו עליו ימי אלול וראש השנה ורובא דרובא מעשרת ימי תשובה, וכבר בזבז את כל החיצים על דברים של מה בכך, ועתה נשאר בידו החץ האחרון ועדיין יכול להציל את חייו וחיי בני ביתו על ידי תפלה כנה ואמיתית מעומק הלב.